

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчально-методичний посібник

*За редакцією завідувача кафедри
міжнародного та європейського права
О. В. Бігняка*

Видавничий дім
«Гельветика»
2019

УДК: 341.231.14(075)
О-75

Авторський колектив:

Бігняк О. В. – доктор юридичних наук, доцент завідувач кафедри міжнародного та європейського права;

Акіменко Ю. Ю. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права, доцент;

Белогубова О. О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права, доцент;

Мануїлова К. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права, доцент;

Гриб Г. М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права;

Грушко М. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права;

Дронов В. Ю. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права;

Жебровська К. А. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права;

Кансберг-Сандул О. К. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права;

Рябошапченко А. О. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права;

Федорова Т. С. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного та європейського права

Рецензенти:

Репецький В. М. – кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародного права Львівського національного університету імені Івана Франка;

Харитоновна О. І. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»

*Рекомендовано науково-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 23 грудня 2019 року)*

Основи міжнародно-правових стандартів прав людини : навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 168 с.

ISBN 978-966-992-043-0

У навчально-методичному посібнику викладені основні питання міжнародно-правових стандартів прав людини, розкрито зміст тематики дисципліни з посиланнями на літературу та наведений перелік питань до заліку. Навчально-методичний посібник призначений для студентів 1 курсу денної та заочної форми навчання Національного університету «Одеська юридична академія».

УДК 341.231.14(075)

ISBN 978-966-992-043-0

© Колектив авторів, 2019
© Видавничий дім «Гельветика», 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	5
ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС З ОСНОВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ	7
ЛЕКЦІЯ 1. Основи теорії прав людини	7
ЛЕКЦІЯ 2. Універсальні міжнародно-правові стандарти прав людини та їх нормативне забезпечення	15
ЛЕКЦІЯ 3. Міжнародні контролюючі органи за дотриманням міжнародних стандартів з прав людини	24
ЛЕКЦІЯ 4. Європейська система захисту прав людини	30
ЛЕКЦІЯ 5. Регіональні механізми захисту прав людини (Міжамериканська, Африканська, Ісламська системи захисту прав людини)	35
ЛЕКЦІЯ 6. Обмеження прав та свобод людини. Права та свободи людини в умовах надзвичайного стану	39
ЛЕКЦІЯ 7. Права людини під час збройних конфліктів	45
ПЛАНІ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	50
ТЕМА 1. Основи теорії прав людини	50
ТЕМА 2. Універсальні міжнародно-правові стандарти прав людини та їх нормативне забезпечення	54
ТЕМА 3. Міжнародні контролюючі органи за дотриманням міжнародних стандартів з прав людини	58
ТЕМА 4. Європейська система захисту прав людини	61
ТЕМА 5. Регіональні механізми захисту прав людини (Міжамериканська, Африканська, Ісламська системи захисту прав людини)	66
ТЕМА 6. Обмеження прав та свобод людини. Права та свободи людини в умовах надзвичайного стану	70
ТЕМА 7. Права людини під час збройних конфліктів	72

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ, УМІТЬ І НАВИЧОК (ЗАЛК)	76
РЕСУРСИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У СФЕРІ ОСНОВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ	80
ДОДАТКИ	81
Загальна декларація прав людини (Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року)	81
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 16 грудня 1966 року і набрав чинності 23 березня 1976 року.)	89
Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (Про приєднання до Факультативного протоколу див. Постанову ВР № 582-XII (582-12) від 25.12.90)	114
Другий Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари Прийнятий резолюцією 44/128 Генеральної Асамблеї від 15 грудня 1989 року	119
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73)	123
КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод (дата підписання: 04.11.1950)	137
Загальна стаття 3 всіх чотирьох Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12.08.1949 р.	159
Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року	160
Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року	164

ВСТУП

Серед всіх цінностей нематеріального характеру, усвідомлених більшістю людей у відкритих демократичних суспільствах, права і свободи людини залишаються найважливішими. В основі цих поглядів лежить ліберальна демократична традиція суспільно-політичної думки, що розвивається вже більше трьох століть.

Гідність людини – це джерело його прав і свобод. В теорії природного права, у філософії права діє свого роду презумпція гідності людини. Гуманізм філософії прав людини полягає в припущенні, що всі люди – члени однієї людської сім'ї, вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства, поваги прав і свобод іншої людини.

Права людини засновані на одній безсумнівній цінності. Ця цінність – гідності людини. Один з основоположників концепції прав людини французький просвітитель Ж.-Ж. Руссо вважав, що гідність закладено в самій суті людини. «Відмовитися від своєї свободи – це означає відмовитися від своєї людської гідності, від прав людини, навіть від обов'язків ... Така відмова несумісна з людською природою».

Проблема захисту прав людини є найбільш нагальною як в національному, так і міжнародному праві. Права людини є універсальними моральними правами фундаментального характеру, які належать кожній особі в його взаєминах з державою.

Права людини є наскрізною темою всіх програм і стратегій Організації в таких ключових галузях, як мир і безпека, розвиток, гуманітарна допомога та економічні і соціальні питання. Одним з найважливіших досягнень Організації Об'єднаних Націй є створення всеосяжного зводу законів в галузі прав людини – універсального кодексу, що захищається на міжнародному рівні, до якого може приєднатися будь-яка держава і до реалізації якого прагнуть всі люди. Організація визначила широке коло визнаних на міжнародному рівні прав, включаючи цивільні,

культурні, економічні, політичні та соціальні права. Вона також створила механізми заохочення і захисту цих прав і сприяння державам у виконанні взятих на себе зобов'язань.

Основи міжнародно-правових стандартів прав людини продовжують розвиватися одночасно з процесом формування нових правових систем, які декларують в своїх конституціях ідеї верховенства права і поваги до прав людини.

Наразі слід розглядати доктринальні підходи до взаємодії міжнародного і національного права, до легітимності універсальних міжнародно-правових стандартів та їх ролі в захисті індивідів на національному рівні в контексті практичних питань та викликів, які існують на міжнародному та національному рівнях.

Галузь прав людини знаходиться в процесі постійного розвитку за допомогою вироблення нових міжнародних та національних правових інструментів.

Цей посібник може бути використаний викладачами та студентами для проведення семінарських (практичних) занять та для самостійної роботи.

З огляду на актуальність навчальної дисципліни, у навчально-методичному посібнику розглянуті основні теми основ міжнародно-правових стандартів прав людини, а також враховані основні актуальні питання «Теорії прав людини у різних правових концепціях» та «Співвідношення міжнародно-правових стандартів прав людини і національного права». Враховуючи загальну кількість годин лекційних і семінарських занять деякі теми можуть бути залишені для самостійного вивчення. Лекційний курс є тезисним викладанням основного матеріалу лекцій. По кожній темі представлено перелік основних питань, що необхідні для розгляду на семінарських заняттях, основна та додаткова література, нормативні акти.

Вивчення дисципліни має на меті формування у майбутніх фахівців вмінь та навичок, що необхідні для всеосяжного застосування норм міжнародного та національного законодавства в сфері захисту прав людини.

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС З ОСНОВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

ЛЕКЦІЯ 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Поняття прав людини. Класифікація прав людини. Права людини в історії політико-правової думки. Національні традиції розвитку вчення про права людини в Україні. Теорія прав людини у різних правових концепціях. Покоління прав людини та їх правове становище.

Міжнародне право прав людини. Сучасні концепції міжнародного права прав людини. Універсальна концепція прав людини і культурний релятивізм.

Ознаки та загальне поняття міжнародних стандартів прав людини. Класифікація міжнародно-правових стандартів прав людини. Універсальні і регіональні міжнародно-правові стандарти прав людини: загальна характеристика. Співвідношення міжнародно-правових стандартів прав людини і національного права. Імплементация міжнародно-правових стандартів прав людини в національне право України. Міжнародні механізми захисту прав людини.

Права людини – нова комплексна філософсько-етична та політико-правова дисципліна, що вивчає основні закономірності виникнення, розвитку і практичної реалізації прав людини як найважливішої цінності світової цивілізації. Серед дисциплін юридичного циклу виокремлюють «Теорію прав людини». Цю дисципліну необхідно розглядати в трьох контекстах:

- як навчальну дисципліну;
- як сферу наукових знань і досліджень;
- як сукупність нормативних правових актів національного та міжнародного характеру, спрямованих на врегулювання (закріплення, захист, забезпечення) основних прав і свобод людини.

Теорія прав людини як науковий напрям має комплексний характер, оскільки розглядається такими науками, як теорія держави і права (загальнотеоретична юриспруденція), філософія права, історія держави і права і політичних учень, соціологія права та іншими науками, які вивчають норми права.

Витоки прав людини можна знайти ще в міфології, а також у різних світових релігіях. Вперше слово «свобода» з'явилося ще у XXIV ст. до н. е., коли правитель держави Шумер встановив «свободу» для своїх підданих шляхом застосування санкцій до податківців, захисту вдів і сиріт від несправедливих дій людей, що володіли владою. Зародження ідеї прав людини у V–VI ст. до н. е. в Афінах та Римі пов'язано з появою принципу громадянства. Кожна нова ступінь суспільного розвитку додавала нові якості правам людини, поширювала їх на більш широке коло суб'єктів.

Наступним поколінням документів з прав людини були Велика хартія свободи 1215 р. та Білль про права 1689 р. Свобода у той час часто розглядалася як права, що надаються окремим особам або групам в силу їх рангу або статусу. Через кілька століть після Середньовіччя поняття свободи поступово відокремилася від статусу і стало сприйматися не як привілеї, а як право усіх людей.

Вирішальну роль у розробці концепції прав людини зіграла епоха Просвітництва. Ідеї Г. Гроція, С. Пуфендорфа, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо визначили подальший їх розвиток. Наприклад, Дж. Локк обґрунтував комплексну концепцію природних прав, а Ж.-Ж. Руссо розробив концепцію суспільного договору, згідно з якою правитель отримує свої повноваження, а громадяни свої права. Термін «права людини» вперше з'явився в Декларації прав людини і громадянина 1789 р.

Потреба у розробці міжнародних стандартів у сфері прав людини вперше виникла наприкінці XIX ст., коли індустріальні країни почали формувати трудове законодавство, що обумовило підвищення вартості робочої сили та призвело до погіршення конкурентного становища країн, де такого законодавства не було. Економічна необхідність змусила держави взаємодіяти у цій сфері. Розробка та прийняття Бернської конвенції 1906 р.,

яка забороняє роботу жінок в нічну зміну, можна розглядати як першу багатосторонню конвенцію, спрямовану на захист соціальних прав. Пізніше, у 1919 р., була заснована Міжнародна організація праці, у рамках якої прийнято значну кількість документів з урегулювання питань з у сфері праці. Тому, хоча особисті права людини були визнані задовго до соціальних прав, саме соціальні права вперше були втілені у міжнародних документах.

Друга світова війна поклала кінець традиційному уявленню про те, що держави мають повну свободу вирішувати питання щодо права своїх громадян. Підписання Статуту ООН 26 червня 1945 р. перевело сприйняття прав людини з виключно національної сфери також на міжнародний рівень. У 1948 р. Комісія ООН з прав людини, створена на початку 1946 р., представила на розгляд Генеральної Асамблеї ООН проект Загальної декларації прав людини, який був схвалений 10 грудня 1948 р. Пізніше цей день був оголошений Днем прав людини.

Національні традиції розвитку вчення про права людини в Україні пов'язані, насамперед, з існуванням Запорізької Січі – «козацької християнської республіки», Конституцією Пилипа Орлика 1710 р. (у різних історико-правових джерелах цей документ має різні назви – Бендерська конституція, «Конституція прав і свобод Війська Запорізького», Договір між запоріжцями та гетьманом Малоросії), політико-правовими поглядами Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Драгоманова, С. Дністрянського, Б. Кістяківського, В. Вінниченка, І. Франка, В. Липинського, М. Грушевського, К. Левицького та ін.

Права людини – динамічний феномен. Сучасний їх розвиток багато в чому обумовлений глобалізаційними процесами, які впливають на них, вони, зокрема, набувають нових форм, змісту. Тенденції розвитку прав людини у глобалізуючому світі поділяють на позитивні і негативні. До позитивних тенденцій відносять: розширення їх обсягу та змісту; появу нових прав, що обумовлює появу нового покоління прав людини; поширення й утвердження світових і європейських правових стандартів прав людини та гарантій їх захисту; поява міжнародних та наддержавних правових інституцій із захисту прав людини (Європейський суд

з прав людини, Міжнародний кримінальний суд). Негативними тенденціями розвитку прав людини можна вважати: тенденцію зростання обмежень прав людини та численні порушення прав людини; ускладнення процедури захисту прав людини; маніпулювання з боку окремих держав проблемами захисту прав людини; поширення необґрунтованих силових засобів захисту прав людини; зіткнення прав людини і колективних прав, прав держави, народу, нації, національних меншин.

У нормативно-правових актах міжнародного і національного рівнів та правовій доктрині використовують такі поняття, як «права людини», «права особи», «права громадянина», «основні права людини», «основні (фундаментальні) права людини», «основоположні права людини», «суб'єктивні права», «конституційні права і свобод» та ін. (табл. 1).

У міжнародному праві склалася група його галузей, предметом регулювання яких є зобов'язання держав щодо забезпечити фізичним особам прав і основних свобод, яка отримала назву «Міжнародне право прав людини».

Традиційно виокремлюють природно-правову, позитивістську, нормативістську та інші теоретико-правові концепції прав людини. *Природно-правова теорія* розглядає права людини як природні, невід'ємні, що випливають або з розуму, або з божественної волі, або з природи самої людини, які не залежать від факту визнання їх з боку держави; держава лише закріплює вже існуючі права і свободи у своєму законодавстві. *Позитивістська концепція* базується на тому, що права людини встановлюються державою, яка на свій розсуд визначає їх перелік і обсяг в своєму законодавстві та надає їх людині. *Нормативістська концепція* виникла наприкінці XIX – початку XX ст. і найбільш розроблена Г. Кельзенем. Відповідно до цієї теорії правом визнається пріоритет державної волі, виражений в обов'язковому нормативному акті, який забезпечується примусовою силою держави; при цьому ігноруються суб'єктивні права особистості, моральний бік юридичних норм, співвідношення права і об'єктивних потреб суспільного розвитку; визнаються широкі можливості держави впливати на суспільний розвиток, в тому числі державний примус у випадках порушення права.

Таблиця 1

Назва джерела	Визначення поняття
«Юридичний енциклопедичний словник», за ред. Ю. С. Шемшученка, 2007.	Права людини – це визначальні засади правового статусу особи. Належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Без цих прав людина не може існувати як повноцінна сусп. істота. Права людини є необхідним елементом громадян, суспільства і правової держави.
Словарь международного права / С. Б. Бацанов, К. Г. Кузнецов и др. – Москва : Междунар. отношений, 1986.	Права людини – це комплекс прав і свобод, суттєвих для характеристики правового статусу особи.
Encyclopedia Britannica	Права людини – це права, що належать окремому індивіду (групі осіб), внаслідок того, що він є людиною. Вони відносяться до широкого спектру цінностей, які розширюють права людини, за своїм характером є універсальними та властиві усім людським істотам.
Рабінович П. М. Права людини і громадянина : навч. посібник / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. – Київ : Атіка, 2004.	Права людини – це певні можливості людини, котрі необхідно для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для усіх людей.

Різноманіття існуючих прав і свобод дозволяє класифікувати їх за різними підставами у залежності від поставленої мети і завдання. Найбільш широке визнання і поширення набула

класифікація, яка відображає історично послідовні періоди становлення теорії прав Історія становлення концепції прав і свобод людини, практика її реалізації формувалася протягом багатьох століть. На кожному історичному етапі викристалізовувалися основні групи прав і свобод, зміст яких був обумовлений потребами держави і суспільства. Це обумовило появу в міжнародному праві поняття «покоління прав».

Умовно виділяють три *покоління прав людини*: 1) перше, якому відповідають особисті (громадянські) і політичні права і свободи, проголошені в ході буржуазних революцій; 2) друге, відповідне соціальним, економічним і культурним правам і свободам, які мають в основі соціально-орієнтовані навчання; 3) третє, пов'язане з формуванню колективних прав і свобод.

Права людини – динамічне явище. Подальший суспільний, культурний, технологічний, інформаційний розвиток обумовлює появу таких прав людини, які не вписуються у трьохступеневу концепцію поколінь прав людини. У другій половині ХХ ст. у науковому середовищі розгорнулася дискусія щодо існування групи прав і свобод, які за своїм змістом і за формою реалізації утворюють абсолютно самостійну групу в загальній системі прав і свобод, так звані *соматичні права і свободи*.

У питанні універсальності прав людини стикаються дві діаметрально протилежні позиції – універсалізму і релятивізму. На універсальності основних стандартів у галузі прав людини наполягають представники універсального лібералізму (Дж. Роулза, Р. Дворкін та ін.). Прихильники релятивізму виходять із різноманіття правових культур і прагнення останніх захистити свою ідентичність.

Дискусійним є твердження щодо *універсальності прав людини*. Категорія «універсальні цінності» міцно зайняла одне з центральних місць у міжнародно-політичному дискурсі у другій половині ХХ ст. у зв'язку з новим витком у розвитку глобалізаційних процесів. Однак не випадково, що з розвитком процесів глобалізації розпочався інший процес – процес регіоналізації,

тобто визнання за різними цивілізаціями своєї системи правових цінностей, із урахуванням історичних, культурних, релігійних та інших особливостей.

Неможливість світобудови за єдиним зразком уже давно доведено. Нав'язування чужорідних правових цінностей, як правило, дає негативні результати. Як зазначав А. Дж. Тойбні, «чужа культура веде до руйнування єдності нормативно-ціннісної системи цивілізації, втрачається значущість тисячолітніх традицій, оскільки «вище» соціокультурне утворення порушує принцип рівності у взаєминах цивілізацій, демонструючи свою перевагу». Як наслідок, на протиставлення концепції універсалізму прав людини з'явилася концепція культурного релятивізму. Положення *концепції універсальних прав людини* зводяться до того, що природа людини визначається біологічними, а не культурними факторами, і оскільки в усіх ця природа є загальною, то правові цінності є єдиними для всіх. *Релятивістська концепція* базується на тому, що природа людини та її права визначаються історичними, традиційними і культурними факторами. У кожній культурі, вважають вони, є своє бачення світу, природи і життя.

Міжнародні стандарти прав і свобод людини можна розглядати як загальновизнані положення міжнародних актів обов'язкового і рекомендаційного характеру, а також принципи міжнародного права, що закріплюють фундаментальні права особистості, які мають визначальне значення для захисту людини від незаконних та необґрунтованих дій з боку держави, посадових та інших осіб, порушують або обмежують ці права, а також виконують функцію орієнтира для усіх держав при регламентації і забезпеченні прав своїх громадян.

На думку П. М. Рабіновича, *класифікацію міжнародних стандартів прав людини* здійснюють за різними критеріями:

– залежно від їх онтичного статусу такі стандарти поділяються на номінальні (термінологічні, текстуальні), до яких належать самі лише назви прав і свобод людини, що вжиті у міжнародних

актах, та фактичні (змістовні), до яких відносять зафіксовані у вказаних джерелах змістові й обсягові показники таких прав і свобод;

– за деонтичним статусом – обов’язкові, втілення котрих є формально-необхідним для відповідних держав і може забезпечуватися навіть застосуванням міжнародних політико-юридичних санкцій, та рекомендаційні, які хоч і не мають формальної обов’язковості, проте теж забезпечені санкціями міжнародно-політичними (морально-політичними);

– за простором (територією) дії – світові (загальноцивілізаційні, глобальні) та регіональні (зокрема, континентальні);

– за колом адресатів – загальні (стосуються усіх людей) та спеціалізовані (адресовані членам лише певних соціальних спільнот, угруповань – наприклад, дітям, жінкам, біженцям);

– за суб’єктом їх встановлення: стандарти ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу тощо.

Слід зазначити, що наведений перелік міжнародно-правових стандартів прав людини не є вичерпним; що передбачає виокремлення інших критеріїв.

Включеність міжнародних стандартів з прав людини у національні правові порядки в правових дослідженнях позначається різними термінами: «трансформація», «здійснення», «узгодження», «інкорпорація», «адаптація», «імплементация». Щодо терміну «імплементация», то він був розроблений в міжнародному праві і набув поширення в численних резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, у багатьох міжнародних конвенціях і договорах. У більшості випадків імплементация норм міжнародного права – це сфера суверенних держав, що використовують в цих цілях свій внутрішній організаційно-правовий механізм.

На міжнародному рівні визначаються критерії, яким має відповідати процес нормотворчості при встановленні стандартів у сфері прав людини. Прикладом цього є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 41/120 від 4 грудня 1966 р. «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини».

ЛЕКЦІЯ 2. УНІВЕРСАЛЬНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Загальна Декларація прав людини (1948 р.) як джерело універсальних міжнародно-правових стандартів прав людини.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) про стандарти прав людини. Комітет ООН з прав людини.

Перший факультативний протокол до Міжнародного пакту (1966 р.) про громадянські і політичні права: порядок розгляду індивідуальних повідомлень. Міждержавні повідомлення.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.). Комітет з економічних, соціальних та культурних прав.

Роль Організації Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правових стандартів прав людини. Компетенція головних та допоміжних органів ООН у галузі прав людини. ГА ООН. Рада Безпеки. Рада ООН з прав людини. Міжнародний суд ООН. Спеціалізовані установи ООН.

Під складним сполучення словоформ – *міжнародні стандарти прав людини* – розуміють закріплені в міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані, функціонально універсальні (для певних міжнародних об'єднань держав) принципи і норми, що фіксують мінімально необхідний та/або бажаний зміст та/або обсяг прав людини, обумовлені досягнутим рівнем соціального розвитку і встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони і захисту, передбачаючи за їх порушення санкції політико-юридичного або політичного характеру.

Міжнародні стандарти прав та свобод людини закріплені в міжнародних угодах, конвенціях та/або пактах, що базуються на всесвітньому досвіді і втілюють сучасні потреби, тенденції соціального прогресу.

Визначальну роль у розробці міжнародних стандартів у галузі прав людини відіграла створена після закінчення Другої Світової війни в 1945 році Організація Об'єднаних Націй (ООН). Саме *Статут ООН*, що набув чинності 24 жовтня 1945 року став першим в історії міжнародних відносин багатостороннім міжнародним договором, що заклав підвалини процесу формування універсальних цінностей людства та поклав початок нового етапу в області захисту прав і свобод людини. Зокрема, п. «в» ст. 55 Статуту зобов'язує держави розвивати міжнародне співробітництво в цілях сприяння «загальній повазі і дотриманню прав людини і основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії». Таким чином, цей основоположний міжнародний договір закріпив принцип поваги і дотримання прав людини в сучасному світовому співтоваристві.

Основними міжнародними конвенціями, що містять міжнародні стандарти прав та свобод людини: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Пакт про громадянські та політичні права (1966 р.), Пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), Хартія економічних прав та обов'язків держав (1974 р.), Конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.), Європейська соціальна хартія (1961 р.).

Каталог прав людини, проголошений в Загальній декларації прав людини (1948 р.), заснований на європейських цінностях, був проголошений як універсальний. Не менш 90-ти національних конституцій, прийнятих після 1948 року, містять перелік фундаментальних прав, які або відтворюють положення Декларації, або включені в них під її впливом. Він дійсно виражає цінності, без яких неможливий нормальний розвиток суспільства, заснований на принципах свободи, верховенства закону, прав людини. Ідея універсальності прав людини, сформульована у Загальній декларації прав людини (1948 р.) та інших міжнародно-правових актах, приймалася як аксіома.

Положення про універсальність міжнародно-правових стандартів знайшло підтвердження у Віденській декларації і Програмі дій, прийнятій на Всесвітній конференції з прав людини (1993 р.).

Найбільш важливим у захисті та дотриманні міжнародних стандартів прав та свобод людини є наявність та дієвість міжнародних механізмів їх забезпечення. У тих випадках, коли державний механізм не здатен забезпечити реалізацію прав та свобод людини, міжнародне право передбачає можливість застосування міжнародних механізмів з метою забезпечення та захисту прав та свобод людини.

1. Загальна Декларація прав людини (1948 р.) як джерело універсальних міжнародних стандартів прав людини.

Одним з найважливіших комплексних міжнародних актів із захисту прав людини та громадянина є *Загальна декларація прав людини* прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року (далі – Декларація). День прийняття Декларації відзначається щорічно як Всесвітній день прав людини. Декларація визначила широкий перелік громадянських, політичних, соціально-економічних і культурних прав. Текст документа відображає природний характер прав людини, зокрема, в ст. 1 зазначається: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та своїх правах», а також проголошено, що всі народи й всі держави повинні сприяти повазі та забезпеченню прав і свобод людини шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів.

Реалізація прав, проголошених у Загальній декларації прав людини та інших міжнародних актах, стала процесом вельми непростим, враховуючи різний рівень соціально-економічного та культурного розвитку.

Більшість демократичних держав світу, у тому числі й Україна, імплементували основні положення Загальної Декларації прав людини (1948 р.) до свого національного законодавства.

2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) про стандарти прав людини.

Двома основоположними документами, що входять в Міжнародний Білль, стали Міжнародні Пакти, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.: Про політичні і громадянські права та Про економічні, соціальні і культурні

права. Слід відзначити, що ці документи спочатку планувалося ухвалити у вигляді єдиного міжнародно-правового акта, проте в умовах «холодної війни» було прийнято рішення розділити його на дві окремі міжнародні угоди.

Обставина, що проекти Декларації і Пактів розробляла одна і та ж Комісія прав людини, утворена на початку 1946 року, виявилась щасливою випадковістю, оскільки вона забезпечила наступність і логічну послідовність у викладі змісту Декларації та Пактів і тим самим визначила їх функціональний взаємозв'язок: призначення Декларації полягало у самому визначенні прав людини (в новому контексті ООН), тоді як призначення Пактів – втілення міжнародних норм про права людини у конкретні позитивні правові зобов'язання держав.

Вперше індивід став суб'єктом не тільки внутрішньодержавного, але і міжнародного права. Відповідно до положень яких, всі особи, які проживають у державі-учасниці Пактів або на яких поширюється юрисдикція цієї держави, отримують можливість користуватися правами, передбаченими Пактами, без розрізнення за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Всі держави-учасниці зобов'язані привести національне законодавство у відповідність з нормами цих правових документів. Крім того, відповідно до Факультативного протоколу до Пакту про громадянські і політичні права, громадянин будь-якої держави-учасниці Пакту, яка підписала Протокол, може звертатися безпосередньо до Комітету ООН з прав людини за захистом своїх прав.

За результатами аналізу історичних процесів формування інституційних механізмів захисту прав людини виділено два основні етапи формування міжнародно-правового статусу Комітету ООН з прав людини: 1) 1945–1976 рр. – етап розробки, прийняття та вступу в дію Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права (1966 р.), а також вироблення концепції та основних засад статусу майбутнього Комітету ООН з прав людини; 2) 1976 рік і до сьогодні – сучасний етап, на якому

Комітет повноцінно здійснює свою діяльність, розширюється кількість держав, які беруть участь у його діяльності та відбувається активна взаємодія з іншими суб'єктами міжнародного співробітництва із захисту прав людини. На сучасному етапі можливим є його реформування, основними напрямками якого повинні стати підвищення ефективності діяльності Комітету та її координації з іншими договірними органами у сфері захисту прав людини.

Юридичні підстави діяльності Комітету ООН з прав людини включають процесуальні норми, пов'язані з його функціонуванням, та матеріальні норми, які застосовуються ним при реалізації повноважень, покладених на цей міжнародний орган.

Аналіз компетенції Комітету ООН з прав людини дозволяє виокремити такі його функції: *контрольну функцію*, що полягає у моніторингу виконання державами-учасниками своїх зобов'язань за Міжнародним Пактом про громадянські та політичні права (1966 р.); *правотлумачну функцію*, що реалізовується при роз'ясненні Комітетом змісту положень Пакту і особливостей його виконання; *імплементаційну функцію*, яка виявляється у сприянні та інституційному забезпеченні реалізації зобов'язань згідно з Пактом державами-учасниками; функцію судового характеру, що полягає у розгляді міждержавних спорів та індивідуальних повідомлень про порушення.

До повноважень Комітету належать: розгляд доповідей держав-учасниць Пакту; розгляд міждержавних спорів; розгляд індивідуальних повідомлень про порушення. За результатами розгляду доповідей держав-учасниць Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права (1966 р.) Комітет не ухвалює рішень, обов'язкових для держав, однак у практиці Комітету має місце ухвалення так звані *зауваження загального порядку, заключні зауваження та міркування*. Оскільки всі рішення Комітету ООН з прав людини мають рекомендаційний характер, рішення Комітету за юридичною природою доцільно вважати актами «м'якого права» нарівні з актами міжнародних організацій, значення яких зумовлюється високим ступенем виконання

державами рекомендацій цього органу. У рамках розгляду між-державних спорів Комітет може надавати добрі послуги державам-учасникам або ж виступати посередником через створення Погоджувальної комісії.

Крім того, варто наголосити, що практика Комітету активно використовується й окремими міжнародними судовими органами, зокрема Міжнародним Судом ООН та Міжамериканським судом з прав людини.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.).

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року, разом із Пактом про громадянські та політичні права набув чинності 3 січня 1976 року.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права більш змістовно визначив такі права людини, як право на працю, на страйк, на охорону здоров'я, на освіту, на участь у культурному житті, а також права засуджених. Реалізація зазначених прав пов'язана з розширенням патерналістських функцій держави, і залежить від рівня політичного, економічного та соціального розвитку останньої.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права закріплює лише стандарти, до досягнення яких держава повинна прагнути. При цьому, слід звернути увагу на те, що подібна оцінка аналізованих прав як стандартів (а не як юридичних норм) не знаходить свого підтвердження в конституційному праві, яке не поділяє конституційні права на власне права та стандарти, а також суперечить закріпленню в конституціях багатьох європейських держав характеристики держав як соціальних. Так, згідно ч. 3 ст. 8 Конституції України всі права і свободи є чинними та розповсюджуються на всі без винятку конституційні права. Тобто відмова в прийнятті цивільних позовів про захист насамперед соціальних прав суперечить Конституції України.

Нагляд за дотриманням державами – учасниками своїх зобов'язань за Пактом і рівнем здійснення відповідних прав

і обов'язків здійснює Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. Мандат Комітету визначено главою IV Пакту і резолюціями ЕКОСОП і включає розгляд періодичних доповідей держав про вжиті ними заходи і про прогрес на шляху до досягнення дотримання прав, визнаних у Пакті.

4. Роль Організації Об'єднаних націй у формуванні міжнародних стандартів прав людини. Компетенція головних та допоміжних органів ООН у галузі прав людини.

Розвиток універсальних і регіональних стандартів прав людини відбувається в складних і суперечливих умовах, в яких держави, що формують та реалізують такі стандарти, розрізняються не лише своїми соціально-економічними системами, а й цивілізаційними особливостями, що ускладнюють часом реалізацію універсальних стандартів у всіх сферах життя. Міжнародні стандарти прав та свобод людини встановлюються міжнародним співтовариством в межах міжнародних організацій для їхнього забезпечення та захисту як на міжнародному рівні, так і в межах окремих держав.

Формування та нормативне закріплення міжнародних стандартів прав та свобод людини відбувалося поступово спочатку на рівні ООН, а потім на регіональному рівні – в межах регіональних міжнародних організацій.

В Статуті ООН 1945 року окреслено, що організація сприяє всебічній повазі та дотриманню прав людини та основних свобод для всіх, тобто Статут ООН покладає на держави зобов'язання не тільки поважати, але й дотримуватися прав та свобод людини. Провідна роль ООН у підтриманні міжнародного миру та безпеки, пов'язана також із забезпеченням глобального співробітництва та розвитку міжнародного права, зумовлює її першочергове значення у сфері міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом.

Статутні органи ООН беруть важливу участь у забезпеченні поваги до прав людини. Відповідно ст. 7 Статуту ООН визначає перелік головних органів ООН: Генеральна Ассамблея, Рада безпеки, Економічна та Соціальна Рада, Рада з опіки, Міжнародний Суд

та Секретаріат; а п. 2, ст. 7 Статуту містить положення, щодо створення за необхідності допоміжних органів в структурі ООН.

Згідно ст. 13 Статуту, Генеральна Асамблея ООН повинна сприяти міжнародному співробітництву в соціальній, культурній, економічній сферах, галузі охорони здоров'я, а також сприяти здійсненню прав людини і основних свобод. Для реалізації цих завдань Генеральна Асамблея ООН може приймати рекомендації, адресовані державам – членам Організації. Так, в 1948 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Всезагальну декларацію прав людини.

Серед інших основних органів ООН особливу роль у захисті прав людини відіграє *Економічна і Соціальна Рада* (ЕКОСОП), яка під керівництвом Генеральної Асамблеї координує економічну і соціальну діяльність ООН, у тому числі, як зазначено в Статуті, готує «рекомендації з метою поглиблення поваги і дотримання прав людини й основних свобод для всіх». Цей орган має право готувати для Генеральної Асамблеї проекти конвенцій з питань, що належать до її відання, створювати комісії для виконання своїх функцій та здійснювати різноманітні заходи в галузі захисту прав людини.

Провідна роль ООН у підтриманні міжнародного миру та безпеки, пов'язана також із забезпеченням глобального співробітництва та розвитку міжнародного права, зумовлює її першочергове значення у сфері міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом. При цьому серед шести головних органів ООН найважливішими, з погляду підтримання міжнародного миру та безпеки й забезпечення відповідного регулювання міжнародних відносин, є *Рада Безпеки*, яка відповідно до п. 1 ст. 24 Статуту, несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки й діє від імені всіх членів ООН при виконанні обов'язків, що витікають з цієї відповідальності. Діяльність РБ, яка складається з 15-ти членів, зосереджена на вирішенні конкретних завдань, пов'язаних із підтриманням міжнародного миру та безпеки.

Акти РБ ООН як найбільш важливих головних органів ООН у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки забезпечили

мобілізацію та координацію міжнародних антитерористичних зусиль, визначення основних принципів, напрямів та засобів боротьби з міжнародним тероризмом.

Окрім зазначених вище загальних органів ООН, особливу увагу слід приділити *Раді ООН з прав людини* як профільному органу в системі міжнародного механізму захисту прав та свобод людини та громадянина. Цей орган був заснований в 2005 р. під час Саміту глав держав та урядів у Нью-Йорку та замінив існуючі раніше Комісію та Комітет з прав людини ООН. Наступним кроком розвитку цього органу стала ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН резолюція 60/251, в якій містяться положення стосовно мандату, роботи, складу та процедури обрання членів Ради. Відповідно до резолюції, головною метою РПЛ є захист прав і основних свобод людини на справедливій та рівній основі, а також ефективна координація та інтеграція діяльності, що стосується прав людини, у рамках системи ООН.

Однією з характерних рис міжнародного права є наявність у ньому розгалуженої системи засобів мирного розв'язання міжнародних спорів, яка включає засоби як погоджувального, так і судового характеру. Частина 1 ст. 33 Статуту ООН передбачає, що сторони в спорі повинні насамперед намагатися розв'язати спір шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів та угод. Головним судовим органом усього міжнародного співтовариства, безперечно, є *Міжнародний суд ООН*.

Відповідно до ст. 96 Статуту ООН, ст. 65 Статуту Міжнародного Суду ООН Генеральна Асамблея ООН або Рада Безпеки ООН можуть запитувати *консультативні висновки* з будь-якого юридичного питання. Інші органи ООН та спеціалізовані установи, яким Генеральна Асамблея може дати в будь-який час дозвіл, також можуть запитувати консультативні висновки Суду з юридичних питань, що виникають у межах кола їх діяльності.

Статут ООН передбачає, що кожний з головних органів ООН може встановити різні спеціалізовані установи чи підрозділи для виконання своїх обов'язків. Опції будь-якого допоміжного

органу ООН носять обмежений характер. Вони виконують строго окреслену їх установчим актом роботу, відповідно правовий статус і значимість допоміжних органів ООН різний. Одні з них є практично міжурядовими організаціями, а інші – автономними міжурядовими органами.

Є багато організацій і агентств ООН, які функціонують та проводять різноманітну роботу з конкретних питань, наприклад: Міжнародна організація праці, Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Продовольча і сільськогосподарська організація ООН, ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури), ЮНІДО (Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку), Світовий банк і Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Саме через ці установи, ООН виконує велику частину своєї гуманітарної роботи.

ЛЕКЦІЯ 3. МІЖНАРОДНІ КОНТРОЛЮЮЧІ ОРГАНИ ЗА ДОТРИМАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Міжнародні контролюючі органи за дотриманням міжнародних стандартів з прав людини у рамках міжнародних організацій. Конвенційні контрольні органи. В рамках ООН: Рада Безпеки ООН, Генеральна Асамблея ООН, Економічна і Соціальна рада ООН. Спеціальні органи: Комісія з прав людини, Верховний комісар з прав людини, Управління Верховного комісара у справах біженців.

Контрольні органи у рамках МОП: Комітет експертів по застосуванню конвенцій і рекомендацій, Адміністративна рада, Комітет з вільним асоціаціям. Контрольні органи в рамках ЮНЕСКО: Комітет з конвенцій і рекомендацій ЮНЕСКО. Конвенційні контрольні органи: Комітет з ліквідації расової дискримінації, Комітет з прав людини, Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Комітет проти тортур, Комітет з прав дитини.

Комісар Ради Європи з прав людини.

Форми міжнародного контролю: обговорення доповідей держав-учасниць конвенцій, розгляд я скарг держави на державу, індивідуальних скарг громадян держави на державу.

Міжнародні судові інституції у механізмі захисту прав людини (Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини та ін.).

Контроль за дотриманням прав людини в рамках ООН здійснюють усі її головні органи, серед яких:

- Рада Безпеки ООН;
- Генеральна Асамблея ООН;
- Економічна і Соціальна рада ООН.

Генеральна Асамблея – основний орган ООН. Згідно п. 1 (6) ст. 13 Статуту ООН, вона «організовує дослідження і дає рекомендації з метою «сприяння здійсненню прав людини та основних свобод для усіх, незалежно від раси, статі, мови і релігії».

Відповідно до Статуту ООН, поряд з Генеральною Асамблеєю, відповідальність за виконання функцій цієї організації у сфері прав людини покладено на *Економічну і Соціальну раду (ЕКОСОР)*, яка функціонує під керівництвом Генеральної Асамблеї ООН. ЕКОСОР є центральним органом по керівництву та координації в сфері прав людини, уповноважений:

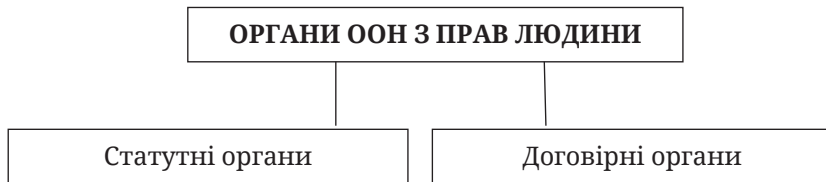
– відповідно до п. 2 ст. 62 Статуту ООН, «надавати рекомендації з метою заохочення поваги та дотримання прав людини і основних свобод для усіх»;

– «готувати для подання Генеральній Асамблеї проекти конвенцій» (п. 3 ст. 62 Статуту ООН);

– «скликати міжнародні конференції» (п. 4 ст. 62 Статуту ООН).

Для виконання покладених на Економічну і Соціальну раду функцій, вона створює спеціальні комісії (ст. 68 Статуту ООН). Відповідно до цієї статті були створені Комісія з прав людини, Комісія зі становища жінок і Підкомісія з попередження дискримінації і захисту меншин, робота яких зосереджена виключно на питаннях, які стосуються прав людини.

Заснована ООН система захисту прав людини базується на роботі постійних інституцій, основи діяльності яких закріплені у різних міжнародних конвенціях з прав людини. Йдеться про Управління Верховного комісара з прав людини, куди входить Рада з прав людини, що замінила у 2006 р. Комісію з прав людини. Ці зміни були зроблені для забезпечення наступності та безперервності в роботі цих органів, а також щоб обмежити їх політизацію. Захист прав людини у системі ООН поділяється дві основні частини:

До статутних органів належать:

- Рада з прав людини (до 2006 р. – Комісія з прав людини);
- спеціальні процедури Ради з прав людини;
- процедура розгляду скарг до Ради з прав людини;
- універсальний періодичний огляд – механізм огляду інформації з прав людини в усіх державах-членах ООН, який входить у структуру Ради з прав людини та надає можливість кожній країні інформувати про вжиті нею заходи з метою поліпшення ситуації у галузі прав людини, а також виконувати свої зобов'язання в цій сфері.

Рада з прав людини – самостійний орган, окремий від Управління Верховного комісара з прав людини, відповідно до мандатів, виданих Генеральною Асамблеєю. Проте, УВКПЛ забезпечує проведення засідань і наступних нарад Ради з прав людини. До складу Ради входять 47 держав-членів ООН. Цей статутний орган ООН з прав людини уповноважений припиняти порушення прав людини, ліквідувати нерівність і дискримінацію, захищати найбільш вразливих і викривати правопорушників.

«Спеціальні процедури» – це загальна назва механізмів, передбачених Комісією з прав людини та прийнятих Радою з прав людини для розгляду конкретних ситуацій в країні, або тематичних питань в усіх частинах світу. Спеціальні процедури являють собою або окрему особу (спеціальний доповідач, спеціальний представник або незалежний експерт), або робочу групу. Мандати спеціальних процедур отримують видатні, незалежні експерти, що працюють на добровільних засадах і призначаються Радою.

Мандат спеціальних процедур передбачає вивчення, спостереження, консультування та інформування суспільства про ситуацію у сфері прав людини в окремих країнах або на окремих територіях (країнові мандати) або про масові порушення прав людини в усьому світі (тематичні мандати). Всі спеціальні процедури надають Раді з прав людини звіти про результати своєї діяльності та рекомендації. Іноді вони представляють собою єдиний механізм, який сповіщає міжнародне співтовариство про наявні проблеми в області прав людини, оскільки вони можуть розглядати ситуації в будь-яких частинах світу незалежно від того, ратифікувала держава той чи інший документ в області прав людини.

Станом на 1 серпня 2017 р існує 44 тематичних мандата і 12 країнових мандатів.

Договірні органи з прав людини організовані відповідно до окремих договорів, що відрізняє їх від статутних органів ООН з прав людини, які утворені на підставі Статуту ООН (наприклад, Рада з прав людини, Генеральна Асамблея, Рада Безпеки). Коли держава ратифікує один з таких договорів, воно приймає юридичне зобов'язання про включення положень договору про права людини у своє національне законодавство.

Договірні органи ООН з прав людини – це комітети, сформовані з незалежних експертів, що займаються захистом прав людини (табл. 2). Їх обов'язком є моніторинг і контроль того, як «держави-учасники» (тобто держави, що ратифікували вказаний договір) реалізують його положення.

Таблиця 2

Договірні органи ООН з прав людини

№	Назва	Сфера моніторингу
1.	Комітет з прав людини	Здійснює контроль за дотримання Міжнародного пакту про громадянські і політичні права
2.	Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (CESCR)	Здійснює контроль за дотримання Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права
3.	Комітет з прав дитини (CRC)	Здійснює контроль за дотриманням Конвенції з прав дитини та Додаткових протоколів (про дітей у військових конфліктах, про торгівлю дітьми та дитячої порнографії, про заснування механізму подачі скарг).
4.	Комітет з ліквідації дискримінації по відношенню до жінок (CEDAW)	Здійснює контроль за дотриманням Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації по відношенню до жінок.
5.	Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD)	Здійснює контроль за дотриманням Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.
6.	Комітет проти катувань (CAT)	Здійснює контроль за дотриманням Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження і покарання та Факультативного протоколу щодо осіб, позбавлених волі
7.	Підкомітет з попередження катувань	
8.	Комітет по захисту прав трудящих-мігрантів (CMW)	Здійснює контроль за дотриманням Міжнародної Конвенції про захист прав усіх трудящих мігрантів та членів їх сімей
9.	Комітет з прав інвалідів (CRPD)	Здійснює контроль за дотриманням Конвенції про права інвалідів
10.	Комітет з насильницьких зникнень (CED)	Здійснює контроль за дотриманням Міжнародної конвенції про захисту усіх осіб від насильницьких зникнень

Дев'ять з цих комітетів спостерігають за виконанням державами-учасниками договорів ООН у сфері прав людини, десятий – Підкомітет з недопущення катувань, створений згідно з Факультативним протоколом до Конвенції проти катувань, перевіряє місця ув'язнення у державах-учасницях Факультативного протоколу.

Важливим елементом у механізмі контролю за дотриманням міжнародних стандартів прав людини у межах ООН належить спеціалізованим установам, органам, програмам, що створюються на основі міжурядових угод. Сфера їх контрольної діяльності обмежена, і спрямована, в основному, за дотриманням прав людини в економічній, соціальній сферах, у сфері культури, освіти, охорони здоров'я.

Серед таких установ необхідно виділити, насамперед, Міжнародну організацію праці (МОП) та ЮНЕСКО.

Міжнародна організація праці (МОП) була створена у 1919 р. і після ООН вона стала її першою спеціалізованою установою. Відповідно до Статуту МОП, її метою є сприяння встановленню загального та міцного миру на основі соціальної справедливості шляхом поліпшення умов праці. Особливістю МОП є тристороння представництво, у ній поряд з урядами беруть участь профспілкові та підприємницькі організації країн-членів.

Система контролю МОП включає два механізми: 1) регулярну систему контролю, яка полягає у дослідженні періодичних доповідей, що стосуються вжитих заходів щодо імплементації положень ратифікованих державою конвенцій; 2) спеціальні процедури.

ЮНЕСКО є спеціалізованим органом ООН з питань освіти, науки і культури і прагне до встановлення миру за допомогою міжнародного співробітництва у цих сферах. Процедура контролю за дотриманням прав людини в рамках ЮНЕСКО істотно відрізняється від всіх інших процедур, передбачених іншими спеціалізованими органами.

Створено суди на універсальному рівні (Міжнародний Суд ООН, Міжнародний трибунал з морського права) і на регіональному рівні (Європейський Суд з прав людини, Європейський Суд та ін.).

У механізмі захисту прав людини визначальне місце посідають міжнародні судові інституції універсального та регіонального рівня. Головним судовим органом універсального рівня, створеним в рамках ООН, є Міжнародний суд ООН., до завдань якого входить здійснення міжнародного правосуддя. Його склад і компетенція визначені Статутом ООН та Статутом Міжнародного Суду.

До міжнародних судових органів регіонального характеру відносяться: *Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини і народів.*

ЛЕКЦІЯ 4. ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Захист прав людини в рамках Ради Європи: загальна характеристика та порівняльний аналіз з іншими регіональними механізмами.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) і Протоколи до неї як джерело формування європейських стандартів прав людини.

Прецедентне право Ради Європи: поняття та проблеми імплементації в Україні. Характер і значення рішень Європейського Суду з прав людини в його правозастосовній діяльності та діяльності національних органів. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції».

Європейський Суд з прав людини: порядок звернення та функції. Предметна, темпоральна, персональна та просторова юрисдикції Суду. Міждержавні та індивідуальні скарги. Суб'єкти, що мають право на звернення до Суду. Процедура розгляду скарги в Суді.

Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987), організація і діяльність Комітету з попередження катувань і нелюдського або

такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, створеного на її основі.

Європейська Хартія основних прав Європейського Союзу (2000) і проблема конкуренції двох європейських систем захисту.

Контрольний механізм за дотриманням прав людини в рамках ОБСЄ.

Нині найефективнішою системою захисту прав людини є європейська система захисту прав людини, яка є результатом тривалого історичного розвитку. Сучасна європейська система захисту прав людини – діюча в європейському правовому просторі єдина система принципів, норм, механізмів, що забезпечують захист прав людини.

Співпраця в галузі прав людини в Європі здійснюється в рамках:

- Ради Європи;
- Європейського Союзу;
- Організації з безпеки і співпраці в Європі (далі – ОБСЄ).

Захист прав людини в рамках Ради Європи здійснюється шляхом розробки конвенцій, резолюцій і рекомендацій з контролю за дотриманням державами-членами договірних положень через систему статутних та позастатутних, у тому числі конвенційних, органів. У європейську систему захисту людських прав входять, в першу чергу, дія і гарантії норм різноманітних європейських конвенцій про права людини, а також пряма діяльність Ради Європи, його контрольних органів, особливо ЄСПЛ, що забезпечують виконання європейських конвенційних норм щодо захисту людських прав. У Західній Європі подібні стандарти функціонують вже протягом декількох десятиліть. Європейська система захисту людських прав людини заснована на єдиних стандартах.

Європейська система захисту прав людини, охоплює:

- 1) європейські конвенційні норми у сфері прав людини;
- 2) ефективно застосування норм європейських конвенцій державами-членами Ради Європи;

3) діяльність європейських структур (Ради Європи та її контрольних органів), пов'язану із забезпеченням дії норм європейських конвенцій, імплементацією цих норм національними правовими системами країн-учасниць Ради Європи, а також створенням прецедентів у сфері захисту прав людини (переважно Європейським судом з прав людини, а також Комісією з прав людини).

Першим регіональним документом у сфері прав людини є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята в 1950 р., у преамбулі якої відзначається, що «уряди європейських країн, які дотримуються єдиних поглядів і мають спільну спадщину політичних традицій та ідеалів, поваги свободи і верховенства права, зробили перші кроки на шляху забезпечення певних прав, сформульованих у Загальній декларації прав людини». Європейська конвенція захищає, в першу чергу, громадянські та політичні права, серед яких: право на життя (ст. 2); заборона катувань (ст. 3); заборона на рабство і примусову працю (ст. 4); право на свободу і безпеку (ст. 5); право на справедливий судовий розгляд (ст. 6); неприпустимість покарання без правової бази (ст. 7); право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8); свобода думки, совісті й релігії (ст. 9); свобода вираження (ст. 10); свобода зібрань та асоціацій (ст. 11); право на вступ до шлюбу (ст. 12); право на ефективний засіб правового захисту (ст. 13); заборона дискримінації (ст. 14). Таким чином, Європейська конвенція закріпила весь набір універсальних цінностей.

Основоположні європейські цінності представляються у вигляді тріади – «верховенство права – демократія – права людини. Стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних та демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні стали принципами функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу.

Європейські цінності є не лише загальним абстрактним поняттям, але й мають конкретне практичне вираження

у вигляді правових норм, закріплених у низці базових документів Ради Європи та Європейського Союзу: Конвенція про захист прав та основоположних свобод та ін.) та Європейського Союзу (Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування Європейського Союзу та ін.). Фундаментальною основою європейських цінностей виступають права і свободи кожного індивіда та рівність усіх перед законом. Ці правові цінності трансформовано у правових системах європейських країн. Держави, які бажають стати членами Ради Європи, повинні, насамперед, ратифікувати цей основоположний нормативно-правовий акт із захисту прав людини.

Європейська система захисту прав людини – найефективніша у даній сфері, оскільки цілі, які вона перед собою визначила, є не тільки загально визнаними, а й весь час розвиваються та доповнюються. Європейська конвенція з прав людини – динамічний феномен. З цією метою було розроблено додаткові Протоколи, а також її розвиватися відбувається за допомогою тлумачення її положень Європейським судом з прав людини. В рамках прецедентного права Суд вирішує, яким чином норми в Європейській конвенції можуть тлумачитися на тій чи інший період часу.

У статті 6 Договору про ЄС чітко записано: «ЄС заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав і основних свобод людини, а також на принципах правової держави; ці принципи розділяють усі держави-члени». Базові ціннісні основи ЄС знайшли своє відображення у «Хартії основних прав Європейського Союзу». У «Хартії» права і свободи громадян ЄС постали як цінності всіх країн-членів Євросоюзу, на яких ґрунтується діяльність інститутів ЄС, про що зазначено у преамбулі документу: «Народи Європи, утворюючи все більш згуртований та тісний союз, прийняли рішення будувати разом мирне майбутнє на основі спільних цінностей... Європейський Союз сприяє збереженню та розвитку цих спільних цінностей за умов поваги до різноманіття культур та традицій народів Європи, рівно як і до національної самобутності держав-членів та організації їх публічної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях».

Загалом «Хартія основних прав Європейського Союзу» складається з 54 статей, які поділено на сім розділів. Перші шість статей – це фундаментальні цінності, а останній, сьомий розділ, регулює та тлумачить застосування документу. Отже, до базових цінностей, визначених та визнаних європейською спільнотою та зафіксованих у документі, належать: гідність (розділ 1, ст. 1–5): права та гарантії, які забезпечують гідне існування людської особистості в суспільстві: право на життя, право на особисту недоторканість, заборона тортур та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження, покарань, свобода від рабства та підневільного стану; свободи (розділ 2, ст. 6–19): фундаментальні громадянські та політичні свободи, закріплені в Європейській конвенції з прав людини: право на свободу та особисту недоторканність, повага до приватного та сімейного життя, захист інформації особистого характеру, свобода думки, совісті та релігії, свобода вираження власної думки та свобода інформації, свобода зборів та асоціацій, а також певні соціальні права: право на освіту, свобода професійної діяльності та право на працю, свобода підприємництва, право власності тощо; рівність (розділ 3, ст. 20–26): рівність людей у правах, недопущення дискримінації, культурне, релігійне та мовне різноманіття, рівні права між чоловіками та жінками, захист прав дитини та людей похилого віку; солідарність (розділ 4, ст. 27–38): цей розділ містить певні трудові права та відображає деякі положення Європейської соціальної хартії, яка вже стала частиною права ЄС: право працівників на отримання інформації, право на ведення переговорів та колективні дії, право на послуги з працевлаштування, захист на випадок незаконного звільнення, справедливі та рівні умови праці, ст. 109 – соціальне забезпечення та соціальна допомога, охорона здоров'я, захист навколишнього середовища та прав споживача; громадянство (розділ 5, ст. 39–46): активне та пасивне виборче право на виборах до Європейського парламенту та на муніципальних виборах, право на належне управління, право на доступ до документації, право на звернення до Омбудсмена ЄС, свобода пересування та проживання, дипломатичний

та консульський захист; правосуддя (розділ 6, ст. 47–50): закріплюються не стільки права, скільки гарантії прав особистості, переважно в рамках кримінального процесу: право на ефективний правовий захист та доступ до неупередженого суду, презумпція невинуватості та право на захист, забезпечення принципів законності та відповідності покарання вчиненому злочину.

У цілому, документи Ради Європи та Європейського Союзу, які присвячені забезпеченню прав і свобод індивіда і, зокрема, «Хартія основних прав Європейського Союзу», спираються на конституційні традиції європейських країн та їх міжнародні зобов'язання, насамперед, на «Загальну декларацію прав людини», яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.

ЛЕКЦІЯ 5. РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ (МІЖАМЕРИКАНСЬКА, АФРИКАНСЬКА, ІСЛАМСЬКА СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ)

Міжамериканська система захисту прав людини (Американська декларація прав і обов'язків людини 1948 р., Американська конвенція про права людини 1969 р. Додатковий протокол до Американської конвенції про права людини в сфері економічних, соціальних і культурних прав (Протокол Сан-Сальвадор 1988 р.). Американські контрольні органи: Міжамериканська комісія з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини).

Ісламська система захисту прав людини. Релігійні цінності як основа ісламської системи захисту прав людини. Характеристика нормативно-правових актів, на яких побудована ісламська система захисту прав людини. Регіональні контрольні органи з дотримання прав людини в ісламських країнах.

Африканська система захисту прав людини (Африканська хартія прав людини і народів 1981 р.; Конвенційні контрольні органи: Африканська комісія з прав людини і народів).

Інші регіональні механізми захисту прав людини.

Міжнародні норми з прав людини мають універсальний характер, що відповідає природі прав людини. Однак в деяких регіонах світу існують певні невідповідності щодо «універсальності» прав людини відповідно до соціально-культурного фону країни, менталітету народів, що сформувалися в інших традиціях (культурних, релігійних, та ін.). Тому поряд з широким розповсюдженням універсальних стандартів у сфері прав людини в епоху глобалізації розвивається інший процес – *регіоналізація*, тобто створення стандартів і механізмів захисту прав людини, відповідних традиціям і культурним особливостям регіональних утворень.

Міжамериканська система захисту прав людини. В основних положеннях Американської конвенції з прав людини (1969 р.) знайшли відображення універсальні стандарти у сфері прав людини. Міжамериканську систему захисту прав людини формують також Міжамериканська комісія з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини.

Діюча в рамках Організації Американських Держав система захисту прав людини має низку особливостей порівняно з європейською системою захисту прав людини. Одна з відмінностей полягає в тому, що функціонування міжамериканської системи захисту прав людини базується одночасно на трьох документах: Статуті Організації Американських Держав, Американській декларація прав і обов'язків людини та Міжамериканській конвенції з прав людини. В першому документі міститься положення лише про те, що «американські держави проголошують основні права людської особистості незалежно від раси, національності, переконань чи статі», то два інших цілком присвячені проблемам захисту. Також поряд з досить великим переліком прав і свобод Американська декларація проголосила також десять обов'язків людини, серед яких: обов'язок по відношенню до суспільства в цілому, по відношенню до дітей і батьків; обов'язок здобувати освіту; підкорятися закону; служити суспільству і нації, платити податки; утримуватися від політичної діяльності в іноземній державі; обов'язок працювати та ін.

В основі функціонування створеного відповідно до Конвенції контрольного механізму (Міжамериканська комісія з прав людини та Міжамериканський суд з прав людини) лежить положення, відповідно до якого будь-яка особа або група осіб, а також неурядова організація, законно визнана в одному або більше держав-членів Організації Американських Держав, наділяються правом представлення в Міжамериканську комісію петицій зі скаргами щодо порушення Конвенції державою-учасником. Якщо це положення юридично обов'язково для будь-якої держави-учасниці Конвенції, то положення, яка наділяє Комісію правом отримувати і розглядати повідомлення, представлені однією державою-учасницею щодо іншої у зв'язку з порушенням останньою своїх зобов'язань, які випливають з положень Конвенції, є факультативним і в силу цього накладає зобов'язання юридичної характеру і діє тільки щодо тих держав, які зробили спеціальні заяви про визнання компетенції Комісії з цього питання.

Африканська система захисту прав людини. Африканська хартія прав людини і прав народів (1981 р.) утілює пріоритет історичних традицій і цінностей африканської цивілізації, які мають знайти своє відображення у змісті концепції прав людини і народів. Африканську систему захисту прав людини формують також Африканська комісія з прав людини та Африканський суд з прав людини і народів.

Ісламська система захисту прав людини. В основних документах, які відображають ісламську концепцію прав людини – Загальній Ісламській декларації прав людини (1981), Арабській хартії прав людини (2004 р.), акцентовано увагу на значенні спадщини та історичних традицій ісламських держав.

Виокремлюють чотири підходи, розроблені правовою доктриною, щодо проблеми співвідношення ісламської концепції захисту прав людини ісламу з універсальними стандартами захисту прав людини: 1) заперечення можливості узгодження ісламських релігійних приписів із правами людини; 2) відкидання сумісності цих прав з ісламом; 3) визнання лише тих прав людини, які не суперечать релігійним канонам; 4) допущенням вірогідності

конструктивного поєднання ісламського права з міжнародними напрацюваннями щодо захисту прав людини.

Загальна ісламська декларація прав людини у ст.ст. 1-23 містить наступний перелік основних прав людини в ісламських державах: право на життя; право на свободу; право на рівність і недопущення дискримінації; право на справедливість; право на справедливий судовий процес; право на захист від перевищення влади; право на захист від катувань; право на захист честі і репутації; право на отримання притулку; права меншин; право на обов'язкову участь в управлінні справами суспільства; право на свободу совісті, думки і слова; право на свободу віросповідання; право на свободу зібрань; право на економічний порядок і похідні від нього; право на захист власності; право на статус і звання трудящих; право на соціальне забезпечення; право на створення сім'ї; права замужньої жінки (ст. 20); право на освіту; право на особисте життя; право на свободу переміщення і місця проживання.

Хоча у перелічених вище документах знаходить своє відображення значна частина універсальних стандартів у галузі прав людини, відданість цінностям і традиціям надає їм іншої інтерпретації. Це особливо простежується в Ісламській декларації, де підкреслюється засадниче значення «віровчення про абсолютну єдинобожність, що є фундаментом ісламу», підтверджується цивілізаційно-історична роль ісламської уми (громади), створеної Аллахом, як найкращої серед громад, яка залишила у спадок людству всесвітньо збалансовану культуру, пов'язала мирське існування з потойбічним, поєднала знання і віру, а також те, що повинна зробити ця громада сьогодні, щоб указати правильний шлях людству, яке блукає між конкуруючими концепціями, і запропонувати рішення хронічних проблем матеріалістичної цивілізації».

Азійська система захисту прав людини відображає регіональні особливості, передусім, опору на спільність і невтручання. Зважаючи на рекомендаційний і консультативний характер висновків усіх органів, що складають основу механізму захисту

прав, їх вплив на забезпечення прав людини обмежується підтвердженням визнання та розробкою моделей, яким можуть слідувати держави.

Азійська система захисту прав людини базується на концепції «азійських цінностей», що є проявом посилення процесів культурно-цивілізаційної самоідентифікації у сучасних східних країнах. При цьому особливості цієї концепції полягають у її спрямуванні на вирішення суперечливих завдань – захистити пріоритетне значення традиційних цінностей для азійських країн і одночасно визнати необхідність модернізації, але такої, що має свої особливості та особливий шлях.

Офіційними міжнародними документами, які покладено в основу азійської системи захисту прав людини, є: Азіатсько-Тихоокеанська декларація прав людини і народів, прийнята 15 лютого 1988 р.; Азіатська декларація прав людини, прийнята лідерами Асоціації країн Південно-Східної Азії (АСЕАН).

Через відсутність реально діючої системи застосування цих документів на практиці (зокрема, палати або суду з прав людини) вони є поки що необов'язковою до виконання. Особливістю Азіатської декларації прав людини є те, що у наголошується на регіональному та національному контексті прав людини, а також їх співвіднесенні з відповідними обов'язками.

ЛЕКЦІЯ 6. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ. ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Поняття обмеження прав і свобод людини. Дерогація. Можливості для обмеження прав і свобод в міжнародно-правових документах універсального рівня. Умови для відступу від зобов'язань державами-членами Ради Європи за Європейською конвенцією з прав людини.

Практика Європейського суду з прав людини щодо обмеження прав. Обмеження основних прав і свобод окремих категорій осіб.

Одним з актуальних питань на сьогодні залишається гарантія і захист прав людини і громадянина як на території однієї держави, так і в усьому світі. Цьому сприяють як національне, так і міжнародне право. Треба відзначити, що з метою забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина держава і міжнародне співтовариство повинні обмежувати права однієї групи осіб, щоб не порушити дані права другої групи. Таким чином можна говорити і про правомірне обмеження прав і свобод.

Для більшої частини прав і свобод допускаються обмеження. Однак влада не повинна обмежувати права людини виходячи виключно з власної волі. Такі обмеження мають відповідати вимогам міжнародного права.

В доктрині єдине розуміння поняття «обмеження прав і свобод людини» відсутнє, існують різні погляди з даного питання, так само й щодо класифікації обмежень, їх процесуальних та матеріальних складових. На рівні міжнародно-правових актів, так само, наявне використання різної термінології. В Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні й культурні права застосовується термін «обмеження», в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права – «відступ від своїх зобов'язань», в Американській конвенції про права людини – «призупинення гарантій», в Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод – «обмеження» і «відступ від своїх зобов'язань».

Право на дерогацію – можливість держави відступати під час надзвичайних ситуацій від виконання деяких своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту прав людини, призупиняти дію національного законодавства. Дерогація не може застосовуватись до всього кола гарантованих прав та свобод, як правило резервуються від обмеження право на життя, заборона катувань, заборона рабства, ніякого покарання без закону.

Відповідно до частини 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини «при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання

і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ст. 4: «Під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження... Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті і використовує право відступу, повинна негайно інформувати інші держави, що беруть участь у цьому Пакті, за посередництвом Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй про положення, від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення. Має бути також зроблено повідомлення через того ж посередника про дату, коли вона припиняє такий відступ». Також закріплюються додаткові підстави для обмеження конкретних прав (наприклад, в ст. 9, 12, 18 та ін.).

Разом з цим, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що встановлені вищевказаними нормами міжнародних нормативно-правових актів, положення щодо несуперечності іншим зобов'язанням згідно з міжнародним правом свідчать про неможливість їх виконання, оскільки іншими міжнародно-правові актами, зокрема Загальною декларацією прав людини від 10 грудня 1948 р. та Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1996 р. не встановлено допустимість обмеження прав і свобод людини і громадянина в разі введення надзвичайного і воєнного стану.

Отже, формальні підстави обмеження прав і свобод людини і громадянина – це результати правомірності правотворчої і правозастосовної діяльності держави у сфері прийняття нормативно-правових актів щодо їх форми, змісту, порядку прийняття,

рівня забезпечення стабільності та ефективності правового регулювання.

Основними вимогами, що ставляться до формальних підстав обмеження прав і свобод людини і громадянина, є: невизначене коло суб'єктів, щодо яких певні обмеження застосовуються; чіткість, стабільність, передбачуваність, доступність та відповідність іншим зобов'язанням згідно з міжнародним правом, порядку прийняття, а також міжнародним нормативно-правовим актам.

Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод ст. 15: «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом... Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою».

Значимість Європейської конвенції 1950 р. полягає в тому, що вона конкретизувала і розширила обмеження, класифікувавши на загальні і спеціальні. Загальні обмеження (ст. 15) в основному повторюють критерії, закріплені у Загальній декларації. Спеціальні, що відносяться до таких прав і свобод, як право на недоторканість особи, житла і кореспонденції, право на свободу мирних зборів і асоціацій, право безперешкодно користуватися своїм майном, право на свободу вибору місця проживання, право іноземців на проживання на території держави і неприпустимість висилки, є новацією Європейської конвенції та потім були використані в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

Розвиток положень Європейської конвенції щодо правомірного обмеження прав та свобод людини було здійснено в рамках практики Європейського суду з прав людини. Суд розвиває

автономне тлумачення категорій, що регламентують відступ від зобов'язань державами-членами.

Так, в справі *Handyside v United Kingdom* Суд визнав обґрунтованим обмеження свободи вираження поглядів, вказавши, що держави в цих питаннях володіють широкою свободою розсуду. Заявник – Річард Хандісайд, власник видавництва «Етап 1», придбав права на «Маленький червоний підручник», де містився розділ присвячений сексу. Хандісайд розіслав кілька сотен екземплярів книги разом з прес-релізом до національних і місцевих газет, освітніх і медичних журналів. Він також розмістив рекламу книги. Вона стала предметом широких коментарів преси, як сприятливих, так і ні. 8 квітня суд магістратів виніс два вироки щодо компанії Хандісайда за те, що він володів непристойними книгами та за їх оприлюднення. Він припинив розповсюдження книги і відповідно консулював книжкові магазини, але на той час вже було в обігу близько 17 тис. примірників. 1 липня 1971 року його було визнано винним в правопорушеннях і оштрафовано на 25 фунтів стерлінгів. ЄСПЛ, використовуючи доктрину свободи розсуду, визнав, що втручання у свободу вираження поглядів Хандісайда було одночасно встановлене законом, мало законну мету і необхідне в демократичному суспільстві, таким чином, не було порушення статті 10 ЄКПЛ.

У справі *Muller and Others v. Switzerland* констатував необхідність динамічного тлумачення категорії суспільної моралі та обмежень, що здійснюються для її захисту. Йозеф Фелікс Мюллер і дев'ять інших художників намалювали картини, які зображували фелляцію, содомію і секс між людьми та тваринами у колишній Великій семінарії у Фрібурзі. Скаргу на художників було висунуто на тій підставі, що картини були непристойними, в результаті кримінального провадження було призначено штраф. ЄСПЛ міркував над визначенням слова «непристойний», визнав концепцію постійно змінюваної сексуальної моралі, при цьому не знайшов порушення Конвенції зі сторони швейцарської влади, визнавши штраф виправданим.

Міжнародно-правові акти допускають можливість обмеження прав по відношенню до окремих категорій осіб, беручи до уваги їх особливий статус, специфіку професійної діяльності тощо.

Так, можливість обмеження прав і свобод працівників органів внутрішніх справ передбачена в ряді міжнародних документів. Зокрема, п. 2 ст. 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права містить припис, що дана стаття не перешкоджає введенню законних обмежень для користування правом кожної людини на свободу асоціацій з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції. Аналогічну норму містить і Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (п. 2 ст. 11), додаючи до військовослужбовців і поліцейських ще і осіб, які входять до складу органів державного управління.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права містить окрему норму, яка має прямий стосунок до обмежень прав засуджених. Частина 3 ст. 10 передбачає, що пенітенціарна система має передбачати таке поводження, ключовою метою якого має бути виправлення та соціальна реабілітація. Ця норма-принцип передбачає, що особи, які позбавлені волі, не можуть бути суб'єктом іншого поводження або обмежень, ніж результат обмеження їхньої волі, а також, що особи, позбавлені волі, користуються всіма правами, які встановлені в Пакті, вони є суб'єктами лише тих обмежень, які неминучі в закритому середовищі.

Засуджені, як і вільні громадяни, користуються захистом Європейської конвенції й усіма правами, що передбачені нею. Тим не менш, незважаючи на те, що стандарти конвенційного права мають застосовуватися без яких-небудь відмінностей з огляду на статус особи, практика Суду є неоднозначною з приводу специфіки їх застосування у справах засуджених. У розвитку практики ЄСПЛ особливе місце посідає доктрина так званих неминучих (невід'ємних) обмежень прав особи, яким піддаються позбавлені волі. Вона передбачає, що існують певні обмеження, які є такими, що впливають із правового статусу особи.

ЛЕКЦІЯ 7. ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Співвідношення міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права. Юридична природа МГП. Основні принципи МГП. Міжнародний мінімальний гуманітарний стандарт. Застереження Мартенса. Звичаєве міжнародне гуманітарне право.

В умовах військових дій права людини можуть знаходитися під загрозою порушення. Проте наявність збройного конфлікту не є підставою заперечення прав людини та (чи) їх скасування та (чи) їх порушення. Система договірних і звичаєвих міжнародно-правових норм, що застосовуються як у міжнародних, так і у внутрішніх збройних конфліктах, визначають взаємні права і обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони або обмеження застосування певних засобів і методів ведення збройної боротьби, а також забезпечують захист жертв збройного конфлікту називається міжнародне гуманітарне право (далі – МГП).

1. *Співвідношення міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права.* Міжнародне гуманітарне право як сукупність юридичних норм відображає у своїй сутності загальнолюдські норми моралі, які застосовуються під час збройних конфліктів. Міжнародне право прав людини та МГП є двома проявами однієї сутності міжнародного публічного права. В умовах збройного конфлікту діють як право прав людини, так і МГП. В умовах відсутності збройного конфлікту МГП не діє, а діє лише право прав людини. Тому ці дві галузі співвідносяться як загальне та спеціальне. Норми МГП, які застосовуються в період збройних конфліктів, є більш спеціальними в для захисту жертв війни, а значить більш ефективнішими. Саме статус жертв війни як певної категорії осіб – дітей, жінок, поранених і хворих, військовополонених, цивільного населення – дає право на захист. Це право на захист носить не тільки юридичний, а й моральний характер. Варто звернути увагу, що за МГП захищаються права

різних категорій осіб (жертв війни), які знаходяться під владою супротивної сторони. А для міжнародного права прав людини характерне формування суб'єктивних прав окремих індивідів щодо держави.

2. *Юридична природа МГП.* Головна мета МГП – захист жертв війни. У ряді випадків для фактичного захисту жертв війни доцільно обмежуватися наявністю самого факту початку збройного конфлікту і застосовувати максимально можливий до даної конкретної ситуації обсяг норм МГП. Відмінністю МГП від відповідних моральних норм є його юридична природа, зокрема, його юридично зобов'язуючий характер. Держави є адресатами норм Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткових протоколів до них 1977 р. Природа зобов'язань держав в дотриманні МГП, як і природа будь-яких міжнародно-правових зобов'язань полягає в погоджувальній природі міжнародного права. Норми МГП це угода між державами, яку вони дають зобов'язання дотримуватися в силу принципу *pacta sunt servanda*. Тобто погоджувальна сутність властива міжнародному договору виражається в тому, що він є обов'язковий тільки для держав, які беруть участь у ньому. Обов'язок забезпечити дотримання норм МГП покладається на державу. Невизнання стороною наявності збройного конфлікту, або його інша кваліфікація, як наприклад антитерористична операція, окупація при фактичній наявності ознак також не звільняють сторону від необхідності дотримання норм МГП. Важливим моментом застосування МГП є відсутність принципу взаємності, а саме, в разі порушення МГП супротивною стороною, інша воююча сторона не має права відмовитись від виконання норм МГП. Деякі види серйозних порушень МГП створюють самостійний склад міжнародного злочину – воєнні злочини. Таким чином, основним завданням МГП є забезпечення максимально можливого під час збройного конфлікту захисту всіх осіб, які не воюють чи перестали брати участь у військових діях (через хворобу чи поранення, захоплення в полон). Характер правового регулювання збройних конфліктів визначається гуманними цінностями, що є спільними для всього людства та не залежать від

міркувань культурного релятивізму. Тобто гуманізм є непорушним універсальним принципом, який є причиною та змістом правового регулювання збройних конфліктів.

3. *Основні принципи МГП.* Як і всі галузі міжнародного права, гуманітарне право, що застосовується під час збройного конфлікту, містить низку основних принципів, за якими будується система цієї галузі. Саме вони забезпечують певну єдність і системність його норм. Принцип гуманності є найбільш загальним принципом у МГП. Усі інші принципи МГП є похідними від нього, їх зміст розкривається в конкретизації окремих його аспектів. Так, принципи поділяють на три категорії: 1) принципи ведення воєнних дій (принцип пропорційності, принцип проведення різниці між цивільним населенням і комбатантами, цивільними і військовими об'єктами та інші); 2) принципи, що визначають поведження з особами, які перебувають під владою супротивної сторони (принцип заборони дискримінації, принцип захисту жертв війни та інші); 3) принципи, що стосуються імплементації МГП (принцип відповідальності за порушення норм і принципів МГП та інші).

4. *Міжнародний мінімальний гуманітарний стандарт.* МГП містить достатню кількість правових норм, які складають стандарти поведження з жертвами війни та спрямовані на їх захист. Застосування цих норм залежить від двох основних факторів: до якої категорії жертв війни та якого виду збройного конфлікту застосовуються ці норми. Серед норм МГП варто особливо виділити ст. 3, загальну для всіх чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. (Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі; Женевська конвенція про поведження з військовополоненими; Женевська конвенція про захист цивільного населення). Саме ст. 3 ще називають «міні-конвенцією», оскільки ця невелика стаття містить основні принципові положення, які стосуються поведження з особами, які перебувають під владою супротивної сторони під

час військових дій. Стаття 3 закріплює мінімальний гуманітарний стандарт (стандарт гуманізму). До прав людини, що не підлягають обмеженню, відносяться:

- право на життя;
- заборона катувань та такого поводження з людьми, яке принижує людську гідність;
- заборона утримання людей у неволі;
- право на свободу думки, совісті та релігії;
- право на справедливий суд.

5. *Застереження Мартенса*. Зв'язок між моральними та юридичними нормами добре відображається в декларації (застереженні) Мартенса. Декларація Мартенса нормативно закріплена в міжнародних договорах та відсилає до норм гуманності (людинолюбства): «У випадках, не передбачених цим Протоколом або іншими міжнародними угодами, цивільні особи й комбатанти залишаються під захистом і дією принципів міжнародного права, що випливають з усталених звичаїв, з принципів гуманності та з вимог суспільної свідомості». Декларація Мартенса спрямоване на усунення прогалин в праві як юридичного нормативного регулятора та закликає розглядати нерегульовану позитивними нормами міжнародного права поведінку воюючих сторін під час військових дій через призму базових, загальнолюдських положень принципу гуманізму та моралі.

6. *Звичаєве міжнародне гуманітарне право*. Міжнародний звичай МГП успішно доповнює навіть дуже детальне та розгалужене договірно-правове регулювання. Звичаєве міжнародне право складається з правил, які виходять із «загальної практики, прийнятої в якості закону» й існують незалежно від договірного права. Звичаї МГП мають вирішальне значення у сучасних збройних конфліктах тому, що вони заповнюють прогалини, залишені договірним правом і, таким чином, зміцнюють захист, який забезпечується жертвам. Важливість звичаєвих норм МГП обумовлюється низкою чинників. По-перше значення звичаєвих норм особливо важливе для сфер, які недостатньо врегульовані конвенціями, зокрема у разі збройних

конфліктів неміжнародного характеру, договірне регулювання яких за кількістю норм та їх деталізацією значно поступається регулюванню міжнародних збройних конфліктів. По-друге, важливе значення має поширення звичаєвих норм МГП на дії сторін конфлікту, які не є державами. Посилання на звичаєву природу норм МГП також є корисним аргументом для переконання неурядових збройних груп та невизнаних держав у необхідності їх дотримання. У разі універсальності звичай обов'язковий для всіх держав, всіх суб'єктів, у тому числі недержавних утворень. Саме тому серед правових джерел МГП велике місце посідають звичаєві норми МГП.

Таким чином, право не бути свавільно позбавленим життя також застосовується під час військових дій. Однак визначення того, що саме становить свавільне позбавлення життя, повинно здійснюватися застосовним *lex specialis*, а саме: правом, що застосовується у збройному конфлікті, тобто МГП.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання до практичного заняття

1. Вчення про права людини як самостійна галузь. Місце вчення про права людини в системі юридичної науки.
2. Міжнародне право прав людини. Сучасні концепції міжнародного права прав людини.
3. Покоління прав людини. Проблематика четвертого та п'ятого покоління прав людини. Питання міжнародної правосуб'єктності індивіда.
4. Філософські основи розуміння прав людини. Права людини: універсальність та культурна різноманітність. Проблематика універсальності прав людини в умовах глобалізації.

Спеціальна література

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / Г. Дж. Берман. – Москва : МГУ ; Норма-Инфра-М, 1998. – 624 с.
2. Бехруз Х. Універсалізм і релятивізм цінностей у контексті діалогу правових культур / Х. Бехруз // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. – № 2. – С. 128–138.
3. Бойцова В.В. Служба зашиты прав человека и гражданина : мировой опыт : монография / В. В. Бойцов. – Москва : БЕК, 1996. – 384 с.
4. Бурлак О. В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини : монографія / О. В. Бурлак. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – 212 с.
5. Головін А. С. Права людини : інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. С. Головін. – 2-ге вид., допов. та перероб. – Київ : Логос, 2017. – 399 с.
6. Грищук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми : монографія / О. В. Грищук. – Київ : Атіка, 2007. – 432 с.

7. Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження : монографія / Д. А. Гудима. – Львів : Край, 2009. – 292 с.

8. Жебровская К. А. Права человека как правовая ценность: универсализм и цивилизационное разнообразие / К. А. Жебровская // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 4, т. 1. – С. 32–36.

9. Жебровська К. А. Універсализм і релятивізм правових цінностей у діалозі правових систем : монографія / К. А. Жебровська. – Одеса : Фенікс, 2018. – 222 с.

10. Карташкин В. А. Универсализация прав человека и традиционные ценности человечества / В. А. Карташкин // Современное право. – 2012. – № 8. – С. 3–9.

11. Колеснікова І. С. Про міжнародні стандарти доступу до правосуддя та їх імплементацію у національне и законодавство України у сфері адміністративного судочинства / І. С. Колеснікова. // Наше право. – 2011. – № 4, ч. 1). – С. 32–36.

12. Колодій А. М. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підручник / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ : Прав. єдність, 2008. – 352 с.

13. Корчевна Л. О. Загальнолюдські цінності як передумова єдності західного права / Л. О. Корчевна // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – Одеса, 2014. – Вип. 72. – С. 114–121.

14. Крегул Ю. І. Права і свободи людини: навч. посібник / Ю. І. Крегул, В. В. Ладиченко, В. І. Орленко. – Київ : Книга, 2004. – 288 с.

15. Лукашева Е. А. Универсальные стандарты прав человека и цивилизационные традиционные нормы: конфликт культур / Е. А. Лукашева // Право Украины. – 2011. – № 5/6. – С. 39–55.

16. Лукашева Е. А. Человек, право, цивилизация: нормативно-ценностное измерение / Е. А. Лукашева. – Москва : Норма-Инфа-М, 2009. – 384 с.

17. Луковская Д. И. Понятие прав человека: многообразие подходов. Проблемы универсальности прав человека / Д. И. Луковская // История государства и права. – 2007. – № 12. – С. 33–35.

18. Максимов С. Права человека: универсальность и культурное многообразие / С. Максимов // Право Украины. – 2011. – № 5/6. – С. 24–31.

19. Мартинюк Р. С. Теорія прав людини: навч. посібник / Р. С. Мартинюк. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2009. – 218 с.

20. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник / В. В. Мицик; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ : Проміні, 2010. – 722 с.

21. Міжнародне публічне право : підручник : рекомендовано МОН України / за ред. В. М. Репецького ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Київ : Знання, 2011. – 437 с.

22. Нерсисянц В. С. Права человека в истории политической и правовой мысли (от древности до декларации 1789 г.) / В. С. Нерсисянц // Права человека в истории государства и современном мире / отв. ред. Е. А. Лукашева. – Москва : Ин-т гос. и права АН СССР, 1989. – С. 21–29.

23. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія / А. Ю. Олійник. – Киев : Алерта : КНТ : ЦУЛ, 2008. – 472 с.

24. Основные международные договоры по правам человека. – Нью-Йорк; Женева: Организация Объединенных Наций, 2006. – 242 с.

25. Павлов Ю. М. Глобализация, унификация и проблема дифференциации мировых культур / Ю. М. Павлов. – Москва : Норма-Инфа-М, 2007. – 211 с.

26. Права людини : підручник / за ред. П. М. Рабіновича. – Харків : Право, 1997. – 150 с.

27. Права человека : учебник для вузов / отв. ред. Е. А. Лукашева. – Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 573 с.

28. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні : монографія / за заг. ред. Н. М. Оніщенко, О. В. Зайчука. – Київ : Юрид. думка, 2007. – 424 с.

29. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальні поняття, класифікація / П. М. Рабінович //

Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 1. – С. 19–24.

30. Рабінович П. М. Права людини: діалектика універсалізації та урізноманітнення / П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4. – С. 13–21.

31. Разметаева Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : монографія / Ю. С. Разметаева. – Харків : Фінарт, 2013. – 199 с.

32. Руднева О. М. Теоретичні проблеми класифікації міжнародних стандартів прав і свобод людини / О. М. Руднева // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 9. – С. 32–42.

33. Честнов И. Л. Универсальны ли права человека? (Полемическое размышление о Всеобщей декларации прав человека) / И. Л. Честнов // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 1999. – № 1. – С. 73–82.

Нормативні акти

1. Американская конвенция о правах человека : заключена в г. Сан-Хосе 22.11.1969 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uristu.com/library/konventsii/konvenciy_348/

2. Арабская хартия прав человека : принята Лигой Арабских государств в 2004 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=512>

3. Африканская хартия прав человека и народов : принята в июне 1981 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.concourt.am/hr/rus/inter/6_4.htm

4. Всеобщая декларация прав человека : принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 дек. 1948 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

5. Всеобщая Исламская декларация прав человека : принята 19 сент. 1981 г. Исламским советом Европы в Париже [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=500>

6. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций : утверждена резолюцией 55/2 Генеральной ассамблеи ООН от 8 сент. 2000 г. // Международное публичное право :

сб. док : в 2 ч. / сост. К. А. Бежяшев, Д. К. Бежяшев. – Москва, 2006. – Ч. 1. – С. 85–91.

7. Европейская конвенция по правам человека (измененная и дополненная Протоколом № 11). – Strasbourg : Directorate General of Human Rights Council of Europe, 2001. – 60 с. – (Серия Европейских договоров).

8. Конвенція про захист прав і основоположних свобод : прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. з поправками, внесені відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

9. Международный пакт о гражданских и политических правах : принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 дек. 1966 г. // Действующее международное право : в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – Москва : Норма-Инфа-М, 1997. – С. 21–39.

10. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах : принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 дек. 1966 г. // Действующее международное право : в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – Москва : Норма-Инфа-М, 1997. – С. 11–21.

ТЕМА 2. УНІВЕРСАЛЬНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Питання до практичного заняття

1. Поняття та види міжнародно-правових механізмів захисту прав людини.

2. Джерела міжнародного захисту прав людини (Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Перший факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Європейська конвенція про захист прав та основоположних свобод, Американська конвенція

про права людини, Африканська хартія прав людини та народів, Арабська хартія прав людини та ін.).

3. Поняття та класифікація міжнародно-правових стандартів прав людини.

4. Організація Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правових стандартів прав людини. Міжнародні механізми і процедури органів ООН з додержання прав людини.

Спеціальна література

1. Антонович М. Україна в міжнародній системі захисту прав людини : теорія і практика : монографія / М. Антонович. – Київ : Київ.-Могилян. акад., 2007. – 381 с.

2. Бехруз Х. Універсалізм і релятивізм цінностей у контексті діалогу правових культур / Х. Бехруз // Філософія права і загальна теорія права. – 2012. – № 2. – С. 128–138.

3. Бойцова В.В. Служба зашити прав человека и гражданина : мировой опыт : монографія / В. В. Бойцов. – М. : БЕК, 1996. – 384 с.

4. Бурлак О. В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав людини : монографія / О.В. Бурлак. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – 212 с.

5. Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини : Lider Amicorum до 60-річчя проф. Всеволода Всеволодовича Мицика : монографія / за ред. : О. В. Задорожного, О. Р. Поединок. – Київ ; Одеса : Фенікс, 2016. – 718 с.

6. Войтович П. П. Інформаційні права людини: міжнародно-правовий захист : монографія / П. П. Войтович ; рец.: М. В. Савчин, Д. М. Белов. – Одеса : Гельветика, 2017. – 220 с.

7. Гусейнов Л. Г. Международные обязательства государств в области прав человека : монографія / Л. Г. Гусейнов. – Баку : Nügü edebiyyatı, 1998. – 188 с.

8. Джевіцкі К. Європейська система захисту прав людини : навч. посібник / К. Джевіцкі ; ОНЮА. – Одеса, 2005. – 98 с.

9. Еллинек Г. Декларация прав человека и гражданина / Г. Еллинек. – Одесса: Юрид. літ., 2006. – 136 с.

10. Еллинек Г. Декларация прав человека и гражданина: Всеобщая декларация прав человека и гражданина. Конвенция прав человека и основных свобод/Г. Еллинек. – Одесса: Юридична література, 2006. – 136 с. – (Антология европейской юридической мысли). – Репринтное воспроизведение издания 1906 года.

11. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / уклад. і наук. ред. О. Л. Жуковська. – К.: ВІПОЛ, 2004. – 960 с.

12. Жебровська К. А. Універсалізм і релятивізм правових цінностей у діалозі правових систем: монографія/К. А. Жебровська. – Одеса: Фенікс, 2018. – 222 с.

13. Захист прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства: зб. судової практики / уклад. А. О. – Київ: Юрінком Інтер, 2014. – 761 с.

14. Копиленко О. Європейські стандарти в українському законодавчому процесі: можливість і доцільність / О. Копиленко, О. Києвець // Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України / Під заг. ред. Є. Б. Кубка. – К.: ПрАТ «Юридична практика», 2013. – 608 с.

15. Короткий путівник по Європейській конвенції з прав людини. – К.: Центр інформації та документації Ради Європи в Україні, 1998. – 89 с.

16. Лукашева Е. А. Права человека и правовое социального государство в России / Е. А. Лукашева. – Москва: Норма; Инфра-М, 2011. – 400 с.

17. Международная и внутригосударственная защита прав человека: учебник / авткол.: А. Х. Абашидзе, З. Г. Алиев, К. Ф. Амиров и др.; рец.: Г. И. Курдюков, А. В. Клемин; Казан. (Приволж.) федеральный ун-т; под ред. Р. М. Валеева. – М.: Статут, 2011. – 830 с.

18. Международное право: сб. документов / ОНЮА; сост. А. В. Трояновский, Ю. В. Чайковский; под ред. М. Е. Черкеса. – Одесса: Фенікс, 2010. – 768 с.

19. Механізми захисту прав в Україні (деякі науково-практичні аспекти) = [Mechanisms for protecting rights in Ukraine

(certain academic and practical aspects)] / під заг. ред. Є. Кубка ; авт. кол. : Ю. Джера, Н. Дроздова, Б. Квятковська та ін. ; юрид. фірма «Салком», Наук.-аналіт. центр. – Київ : Юрид. практика, 2016. – 656 с.

20. Основные международные договоры по правам человека. – Нью-Йорк; Женева: Организация Объединенных Наций, 2006. – 242 с.

21. Права і свободи людини і громадянина в Україні (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України) : навч. посіб. / авт. кол.: Р. Арнольд та ін. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 375 с.

22. Устав Организации Объединенных Наций и Устав Международного Суда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_010

Нормативні акти

1. Венская декларация и Программа действий : принята на Всемирной конференции по правам человека 25 июня 1993 г. в Вене [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_504.

2. Всеобщая декларация прав человека : принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 дек. 1948 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций : утверждена резолюцией 55/2 Генеральной ассамблеи ООН от 8 сент. 2000 г. // Международное публичное право : сб. док. : в 2 ч. / сост. К. А. Бекашев, Д. К. Бекашев. – Москва, 2006. – Ч. 1. – С. 85–91.

4. Европейская конвенция по правам человека (измененная и дополненная Протоколом № 11). – Strasbourg : Directorate General of Human Rights Council of Europe, 2001. – 60 с. – (Серия Европейских договоров).

5. Конвенція про захист прав і основоположних свобод : прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14

з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Конституція України : прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 147.

7. Международный пакт о гражданских и политических правах : принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 дек. 1966 г. // Действующее международное право : в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – Москва : Норма-Инфа-М, 1997. – С. 21–39.

8. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах : принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 дек. 1966 г. // Действующее международное право : в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – Москва : Норма-Инфа-М, 1997. – С. 11–21.

ТЕМА 3. МІЖНАРОДНІ КОНТРОЛЮЮЧІ ОРГАНИ ЗА ДОТРИМАННЯМ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання до практичного заняття

1. Розробка нових міжнародних угод з прав людини у глобалізуючому світі.
2. ООН і міжнародний захист прав людини у XXI ст .
3. Діяльність Ради Безпеки ООН у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.
4. Верховний комісар ООН з прав людини у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.
5. Комітет прав ООН у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.
6. Комісія ООН з прав людини та її роль у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.
7. Міжнародний суд ООН у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.
8. Міжнародний кримінальний суд у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини).

Спеціальна література

1. Карташкин В. А. Организация Объединенных Наций и международная защита прав человека в XXI веке : монография / В. А. Карташкин. – М. : Норма : Инфра-М, 2015. – 176 с.

2. Кавун В. Ф. Механізми міжнародного контролю у сфері прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / В. Ф. Кавун. – К., 2008. – 214 с.

3. Кавун В. Ф. Комітет з питань запобігання катуванням: співвідношення національного суверенітету і наднаціонального контролю // Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Вип.11. – К.: Вид. Дім «Юридична книга», 2000. – С.487–493.

4. Слабко С. М. Правове забезпечення та особливості реалізації прав осіб з інвалідністю. Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 6. – С. 44–46.

5. Створення та діяльність Комісії ООН з прав людини (1946–2006 р.) // Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Юридичні науки – Випуск 4. Том 2. 2013 – С. 174–106.

6. Рада ООН з прав людини [Електронний ресурс] // Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. – Режим доступу до ресурсу: <http://geneva.mfa.gov.ua/ua/ukraine-io/human-rights>.

7. Шульц О. Г. Механизм Верховного комиссара ООН по правам человека в международном праве. [Електронний ресурс] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / О. Г. Шульц. – М., 2005. – 194 с. // Науч. б-ка диссертаций и авторефератов. – Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/mekhanizm-verkhovnogo-komissara-oonpo-pravam-cheloveka-v-m-ezhdunarodnom-prave#ixzz3yWbjYzCm>.

8. Шевчук С. Концепція позитивних обов'язків держави у практиці Європейського суду з прав людини. Право України. 2010. № 2. С. 55–59.

Нормативні акти

1. Всеобщая декларация прав человека : принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 дек. 1948 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Комиссия по правам человека ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazine-news.in.ua/item/10559-1454045265>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

4. Конвенція про права дитини 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021

5. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

6. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання // Офіційний вісник України від 10.12.1984 року.

7. Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих- мігрантів та членів їх сімей від 18 грудня 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_203

8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon№2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

9. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_105.

10. Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon№2.rada.gov.ua/laws/show/995_042

11. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права від 10 грудня 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i50/card6#Public6.

ТЕМА 4. ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Питання до практичного заняття

1. Співпраця в галузі прав людини в Європі в рамках Ради Європи. Нормативно-правова складова системи захисту прав людини у рамках Ради Європи (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., прецедентне право Ради Європи, інші конвенції та договори).

2. Інституційна складова системи захисту прав людини у рамках Ради Європи (Європейський суд з прав людини, Комісар Ради Європи з прав людини, Комітет з попередження катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання тощо).

3. Співпраця в галузі прав людини в Європі в рамках Європейського Союзу. Європейська Хартія основних прав ЄС (2000).

4. Співпраця в галузі прав людини в Європі в рамках Організації з безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ).

Спеціальна література

1. Анцупова Т.О. Процесуальне право Ради Європи : питання теорії і практики : монографія / Т. О. Анцупова. – Одеса : Фенікс, 2013. – 385 с.

2. Бущенко А. П. Застосування статей 3 та 5 Європейської конвенції з прав людини в національній судовій практиці / А. Бущенко. – Харків : Права людини, 2007. – 216 с.

3. Бущенко А. П. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського Суду з прав людини / А. П. Бущенко. – 2-е вид., випр. та доп. – Харків : Права людини, 2008. – 432 с.

4. Войтович П. П. Інформаційні права людини: міжнародно-правовий захист : монографія / П. П. Войтович ; рец.: М. В. Савчин, Д. М. Белов. – Одеса : Гельветика, 2017. – 220 с.

5. Гловюк І. В. Використання практики Європейського суду з прав людини у кримінальному провадженні : навч.-метод.

посібник / І. В. Гловюк, М. М. Стоянов, В. А. Завтур. – Одеса : Юрид. літ., 2017. – 224 с.

6. Гом'єн Д. Кроткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / Д. Гом'єн. – Вид. 3-тє. – Київ : Фенікс, 2006. – 192 с.

7. Джемівці К. Європейська система захисту прав людини : навч. посібник / К. Джемівці. – Одеса, 2005. – 98 с.

8. Гомьен Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: Право и практика / Д. Гомьен, Д. Харрис, Л. Зваак. – Москва : Изд-во МНИМП, 1998. – 600 с.

9. Дослідження практики Європейського суду з прав людини для визначення Національних стандартів компенсацій порушення державою прав людини : інформ.-аналіт. звіт / авт. кол.: М. Гнатовський, А. Федорова, К. Красовський та ін. – Київ : Атіка, 2011. – 184 с.

10. Дудаш. Т. І. Практика Європейського суду з прав людини : навч. посібник / Т. І. Дудаш. – Київ : Правова єдність, 2014. – 488 с.

11. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека : учебник / отв. ред. Л.М. Энтина. – 2-е изд., пересм. и доп. – Москва : НОРМА, 2011. – 1060 с.

12. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / уклад. і наук. ред. О. Л. Жуковська. – Київ : ВІПОЛ, 2004. – 960 с.

13. Європейське право: право Європейського Союзу : підручник : у 4 кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. – Київ : Ін Юре, 2015.

14. Європейський суд з прав людини. Судова практика. : у ... вип. / за заг. ред. В. Г. Буткевича. – Київ : Ред. журн. «Право України», 2011. – Вип. 1: Стаття 2 ЄКПЛ. «Право на життя», кн. 1–3.

15. Європейський суд з прав людини. Судова практика. : у ... вип. / за заг. ред. В. Г. Буткевича. – Київ : Ред. журн. «Право України», 2011. – Вип. 2: Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань, кн. 1–3.

16. Європейський суд з прав людини. Судова практика : у ... вип. / за заг. ред. В. Г. Буткевича. – Київ : Ред. журн. «Право України», 2013. – Вип. 3: Стаття 6 ЄКПЛ. Право на справедливий суд, кн. 1–3.

17. Захист прав людини. Рішення Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства : зб. судової практики. – Київ : Юрінком Інтер, 2014. – 761 с.

18. Майбутнє Європейського суду з прав людини (Інтерлакенська, Ізмірська, Брайтонська декларації) : [зб.] / Нац. акад. прав. наук України, НДІ ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування ; гол. ред. П. М. Рабінович. – Львів : Сполом, 2013. – 56 с.

19. Манукян В. И. Европейский Суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии : Науч.-практ. пособие / В. И. Манукян. – Киев : Истина, 2007. – 368 с.

20. Марченко М. Н. Правовая система Европейского Союза : монографія / М. Н. Марченко, Е. М. Дерябина. – Москва : Норма-Инфа-М, 2014. – 704 с.

21. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник / В. В. Мицик ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ : Промінь, 2010. – 722 с.

22. Мушак Н. Б. Механізм правового регулювання відносин України та Європейського Союзу у сфері захисту прав людини / Н. Б. Мушак // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 5. – С. 5–13.

23. Паліюк В. П. Стаття 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: українське законодавство та судова практика / В. П. Паліюк. – Миколаїв : Іліон, 2010. – 556 с.

24. Пастухова Л. В. Європейський механізм забезпечення прав людини / Л. В. Пастухова. – Сімферополь : Таврія, 2009. – 224 с.

25. Петров Р. А. Транспозиція «acquis» Європейського Союзу у правові системи третіх країн : монографія / Р. А. Петров. – Київ : Истина, 2012. – 384 с.

26. Права і свободи людини і громадянина в Україні (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України) : навч. посіб. / авт. кол.: Р. Арнольд та ін. – Київ : Юрінком Інтер, 2013. – 375 с.

27. Практика Європейського суду з прав людини: загальнотеоретичні дослідження : Праці Львів. лабораторії прав людини і громадянина / голов. ред. П. М. Рабінович. – Львів, 2009. – 150 с.

28. Севостьянова Н. І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя : монографія / Н. І. Севостьянова. – Одеса : Фенікс, 2012. – 216 с.

29. Соловйов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права (за матеріалами застосування в Україні Європейської конвенції з прав людини та практики Страсбурзького суду) : монографія / О. В. Соловйов. – Київ : АОК, 2012. – 164 с. – (Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина. Серія 1 : Дослідження та реферати ; вип. 26).

30. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом: питання імплементації [Актуальна тема номера журналу «Право України». – 2015. – № 8. – С. 9–114].

31. Фулей Т. І. Застосування Європейської конвенції з прав людини при здійсненні правосуддя в Україні / Т. І. Фулей. – Київ : Гештальт Консалтинг Груп, 2008. – 200 с.

32. Хартия Европейского Союза об основных правах : Комментарий / Под ред. С. Ю. Кашкина. – Москва : Юриспруденция, 2001. – 208 с.

33. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції / С. Шевчук. – Київ : Реферат, 2006. – 829 с.

34. Bates Ed The Evolution of the European Convention on human rights : from its inception to the creation of a permanent Court of human rights / Ed Bates. – Oxford : Univ. press, 2010. – XXXV, 571 p.

35. Girard, Charlotte La Conception anglaise des droits fondamentaux dans une perspective europeenne : etude de cas. – London : Esperia, 1999. – 120 p.

36. Hammarberg, Thomas Human Rights in Europe : no ground for complacency : viewpoints by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. – Strasbourg : Council of Europe, 2008. – 133 p.

37. Isakovich S. The Truth about Human Rights. – K., 1985.

38. Mill J. S. Utilitarianism, Liberty and Representative Government. – N. Y., 1951.

39. Paraskeva, Costas The Relationship between the domestic implementation of the European convention on human rights and the ongoing reforms of the European Court of human rights : with a case study on Cyprus and Turkey. – Antwerp etc. : Intersentia, 2010. – XV, 339 p.

Нормативні акти

1. Всеобщая декларация прав человека : принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 дек. 1948 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Европейская конвенция по правам человека (измененная и дополненная Протоколом № 11). – Strasbourg : Directorate General of Human Rights Council of Europe, 2001. – 60 с. – (Серия Европейских договоров).

3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод : прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. з поправками, внесені відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Лісабонські консолідовані договори про Європейський Союз і функціонування Європейського Союзу // Право Європейського Союзу : підруч. / [за ред. В. І. Муравйова]. – Київ : Юрінком Інтер, 2011. – С. 528–691.

5. Національна стратегія у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>

6. Про виконання рішень Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.

7. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.

8. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики : Закон України від 1 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.

9. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : укладено 21 березня 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75, т. 1. – Ст. 2125.

10. Хартия основных прав Европейского Союза (г. Ницца, 7 декабря 2000 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_524

ТЕМА 5. РЕГІОНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ (МІЖАМЕРИКАНСЬКА, АФРИКАНСЬКА, ІСЛАМСЬКА СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ)

Питання до практичного заняття

1. Міжамериканська система захисту прав людини, інституційні та конвенційні органи і механізми імплементації.
2. Особливості регіонального механізму захисту прав людини в ісламських країнах.
3. Африканська система захисту прав людини, конвенційні органи і механізми імплементації.
4. Особливості регіонального механізму захисту прав людини в країнах Південно-Східної Азії.

Спеціальна література

1. Батыгин К. В. «Азианские ценности»: основные положения и возможные контраргументы / К. В. Батыгин // Вестник Российского университета Дружбы народов. Серия: Политология. – 2013. – № 2. – С. 148–156.
2. Бехруз Х. Исламские традиции права : монография / Х. Бехруз. – Одесса : Юрид. літ., 2006. – 296 с.
3. Бехруз Х. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та ісламські міжнародно-правові документи (компаративістський аналіз) / Х. Бехруз // Право України. – 2010. – № 10. – С. 114–118.
4. Бурлак О. В. Міжнародні стандарти щодо статусу і функціонування національних установ із захисту і заохочення прав

людини : монографія / О. В. Бурлак. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2012. – 212 с.

5. Глухарева Л. И. Методологические аспекты развития теории прав человека / Л. И. Глухарева // Государство и право. – 2006. – № 3. – С. 14–19.

6. Грищук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми : монографія / О. В. Грищук. – Київ : Атіка, 2007. – 432 с.

7. Жебровская К. А. Права человека как правовая ценность: универсализм и цивилизационное разнообразие / К. А. Жебровская // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – Вип. 4, т. 1. – С. 32–36.

8. Лукашева Е. А. Универсальные стандарты прав человека и цивилизационные традиционные нормы: конфликт культур / Е. А. Лукашева // Право Украины. – 2011. – № 5/6. – С. 39–55.

9. Лукашева Е. А. Человек, право, цивилизация: нормативно-ценностное измерение / Е. А. Лукашева. – Москва : Норма-Инфа-М, 2009. – 384 с.

10. Максимов С. Права человека: универсальность и культурное многообразие / С. Максимов // Право Украины. – 2011. – № 5/6. – С. 24–31.

11. Мартинюк Р. С. Теорія прав людини: навч. посібник / Р. С. Мартинюк. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – 218 с.

12. Мицик В. В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту : підручник / В. В. Мицик. – Київ : Промінь, 2010. – 722 с.

13. Міжнародне публічне право : підручник : рекомендовано МОН України / за ред. В. М. Репецького. – 2-ге вид., стер. – Київ : Знання, 2012. – 437 с.

14. Права людини у новому тисячолітті / за ред. Френсіса Батлера ; Британський інститут прав людини. – Київ: Сфера, 2006. – 264 с.

15. Права человека : учебник для вузов / отв. ред. Е. А. Лукашева. – Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – 573 с.

16. Права человека и процессы глобализации современного мира / отв. ред. Е. А. Лукашева. – Москва : НОРМА, 2007. – 464 с.

17. Разметаева Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини : навч.посібник / Ю. С. Раєметаєва. – Київ : ФОРМ-Літ, 2018. – 364 с

18. Сюкияйнен Л. Р. Ислам и права человека в диалоге культур и религий / Л. Р. Сюкияйнен. – Москва : Садр, 2014. – 212 с.

19. Сюкияйнен Л. Р. Исламский взгляд на свободу и равенство: юридическое закрепление и религиозно-этические границы / Л. Р. Сюкияйнен // Всеобщая декларация прав человека: универсализм и многообразие опытов. – Москва : Отделение общественных наук РАН, 2009. – С. 49–56.

20. Сюкияйнен Л. Р. Современные религиозные концепции прав человека: сопоставление теологического и юридического подходов[Электронный ресурс]/Л.Р.Сюкияйнен.–Режимдоступа: file:///C:/Users/Stefa/Downloads/sovremennye-religioznye-kontseptsii-prav-cheloveka-sopostavlenie-teologicheskogo-i-yuridicheskogo-podhodov.pdf

21. Титаренко М. Л. Китай: прогресс в развитии политической системы. О китаизированной концепции прав человека / М. Л. Титаренко // Всеобщая декларация прав человека: универсализм и многообразие опытов : сб. ст. / ред. кол. В. С. Степин [и др.]. – Москва : Норма-Инфа-М, 2009. – С. 69–74.

22. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини : навч. посібник / І. А. Шуміло. – Київ, 2018. – 164 с.

23. Bassiouni M. Islamische Menschenrechtsdiskurse / M. Bassiouni // Religion, Menschenrechte und Menschenrechtspolitik / ed. A. Liedhegener, I.-J. Werkner. – Wiesbaden : Springer VS, 2010. – P. 177–218.

24. Cotterrell R. A Concept of Law for Global Legal Pluralism? / R. Cotterrell // S. P. Donlan and L. H. Urscheler eds., Concepts of Law:Comparative, Jurisprudential and Social Science Perspectives. – Farnham: Ashgate, 2014. – P. 193–208.

25. Petersen C. Bridging the Gap: The Role of Regional and National Human Rights Institutions in the Asia Pacific / C. Petersen // Asian-Pacific Law & Policy Journal. – 2011. – Vol. 13/1. – P. 174–209.

26. Shelton D. Regional Protection of Human Rights / D. Shelton, P. Carozza. – 2nd edition. – Oxford : Oxford University Press, 2013. – 992 p.

27. Tomuschat C. Human Rights: Between Idealism and Realism / C. Tomuschat. – 3rd edition. – Oxford : Oxford University Press, 2014. – 528 p.

Нормативні акти

1. Американская конвенция о правах человека : заключена в г. Сан-Хосе 22.11.1969 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uristu.com/library/konventsii/konvenciy_348/

2. Арабская хартия прав человека : принята Лигой Арабских государств в 2004 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=512>

3. Африканская хартия прав человека и народов : принята в июне 1981 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.concourt.am/hr/rus/inter/6_4.htm

4. Всеобщая декларация прав человека : принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 дек. 1948 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

5. Всеобщая Исламская декларация прав человека : принята 19 сент. 1981 г. Исламским советом Европы в Париже [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://constitutions.ru/?p=500>

6. Декларация тысячелетия Организации Объединенных Наций : утверждена резолюцией 55/2 Генеральной ассамблеи ООН от 8 сент. 2000 г. // Международное публичное право : сб. док. : в 2 ч. / сост. К. А. Бекашев, Д. К. Бекашев. – Москва :, 2006. – Ч. 1. – С. 85–91.

7. Конвенція про захист прав і основоположних свобод : прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

8. Международный пакт о гражданских и политических правах : принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи

ООН от 16 дек. 1966 г. // Действующее международное право : в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – Москва : Норма-Инфа-М, 1997. – С. 21–39.

9. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах : принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи ООН от 16 дек. 1966 г. // Действующее международное право : в 3 т. / сост. Ю. М. Колосов и Э. С. Кривчикова. – Москва : Норма-Инфа-М, 1997. – С. 11–21.

ТЕМА 6. ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ. ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Питання до практичного заняття

1. Загальні засади обмеження прав і свобод людини. Мета обмеження прав і свобод людини. Концепція «легітимних інтересів».
2. Підстави та порядок обмеження прав і свобод людини.
3. Загальна декларація прав людини про обмеження прав людини
4. Стандарти Ради Європи про обмеження прав людини
5. Обмеження прав та свобод людини у практиці ЄСПЛ
6. Обмеження основних прав і свобод окремих категорій осіб

Спеціальна література

1. Денисова А. М. Правові обмеження: поняття, види, функції // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 51–55.
2. Колінко Я. Поняття обмеження прав і свобод людини і громадянина в умовах надзвичайного стану // Юридична Україна. – 2010. – № 8. – С. 25–31.
3. Мельник К. Ю. Обмеження прав особистості як наслідок володіння спеціальним правовим статусом / К. Ю. Мельник // Право і Безпека. – 2005. – Т. 4, № 3. – С. 123–127.
4. Левенець А. В. Міжнародно-правові стандарти прав іноземців в місцевому самоврядуванні / А. В. Левенець // Правова держава. – 2015. – № 19. – С. 48–53.

5. Назаров В. В. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на вдосконалення стандартів обмеження конституційних прав людини / В. В. Назаров // Європейські перспективи – № 1. – 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evp/2011_1_1/Nazarow.Pdf

6. Осинська О. В. Обмеження прав і свобод людини: теоретико-прикладні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Осинська ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 20 с.

7. Платоненко О. Правові заборони та обмеження, їх зв'язок із поняттями «дерогація», «аброгація», «нуліфікація» / О. Платоненко // Підприємництво, господарство і право. – 2019. – № 3. – С. 231–235.

8. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) : монографія / П. М. Рабінович, І. М. Панкевич ; Акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. буд. та місц. самовряд. – Львів : Астрон, 2001. – 108 с.

9. Стрекалов А. Є. Міжнародно-правові стандарти щодо обмеження основних прав і свобод людини і громадянина / А. Є. Стрекалов // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2012. – № 25. – С. 507–513.

10. Фігель Ю. О. Класифікація обмежень прав людини / Ю. О. Фігель // Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки. – 2016. – Вип. 3. – С. 79–87.

11. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану / Ю. О. Фігель // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. – 2015. – Вип. 2. – С. 222–230.

12. Фігель Ю. О. Проблеми обмеження права на доступ до інформації / Ю. О. Фігель // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична. – 2015. – Вип. 1. – С. 132–139.

13. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини / Ю. О. Фігель // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – № 837. – С. 357–361.

14. Чевичалова Ж.В. Правові підстави відступу України від окремих зобов'язань, визначених міжнародним пактом про громадянські і політичні права та конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод / Ж. В. Чевичалова. // Теорія і практика правознавства. – 2017. – Вип. 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_21

15. Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування. Монографія / В. О. Човган; ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: Права людини, 2017. – 608 с.

Нормативні акти

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043.

2. European Court of Human Rights, Handyside v United Kingdom, 7 December 1972, (judgment) [Electronic resource] // European Court of Human Rights. – Available at: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%3A%5B%5B%22document%22%5D%5D%22%2C%22itemid%3A%5B%5B%22001-57499%22%5D%5D%7D%7D>»].

3. European Court of Human Rights, Muller and Others v Switzerland, 24 April 1988, (judgment) [Electronic resource] // European Court of Human Rights. – Available at : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57487>

ТЕМА 7. ПРАВА ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Питання до практичного заняття

1. Поняття та особливості міжнародного гуманітарного права.
2. Взаємозв'язок міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини. Функції міжнародного гуманітарного права.
3. Джерела міжнародного гуманітарного права.
4. Основні принципи міжнародного гуманітарного права. Різні підходи до визначення принципів міжнародного гуманітарного права у вітчизняній і зарубіжній доктрині міжнародного права.

5. Поняття та ознаки збройного конфлікту. Види збройних конфліктів.
6. Застосування норм міжнародного гуманітарного права до різних видів збройних конфліктів.
7. Декларація Мартенса.
8. Визначення правового статусу жертв війни.
9. Захист поранених та хворих у період збройного конфлікту.
10. Захист поранених, хворих та осіб, що зазнали аварії корабля у період збройного конфлікту на морі.
11. Режим воєнного полону. Інтернування військовополонених.
12. Правове становище та захист цивільного населення в період збройних конфліктів.

Спеціальна література

1. Антонович М. М. Міжнародне гуманітарне право у контексті міжнародних прав людини. // Український часопис міжнародного права. – 2005. – № 2. – С. 84–87. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основні галузі: підручник / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній; за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2004.
2. Гіждіван Л. Взаємодія міжнародного права прав людини і міжнародного гуманітарного права у сфері покарання злочинців // Український часопис міжнародного права. – 2003. – № 4. – С. 110–113.
3. Гассен, Ханс Петер. Международное гуманитарное право / МККК. – М., 1995.
4. Давид Э. Принципы вооруженных конфликтов / МККК. – М., 2000.
5. Гассер Х.-П. Добитись прийняття державами гуманітарних договорів // Международный журнал Красного Креста. – 1997. – № 18. – С. 615–624.
6. Дмитриев, А.И. Становление международного гуманитарного права (XIX в. – нач. XX в.). – К., 1998.
7. Гнатовський М.М. Заборона катування в міжнародному праві: взаємодія міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального

права // Український часопис міжнародного права. – 2005. – № 1. – С. 21–26

8. Грушко М.В Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених: монографія / М. В. Грушко ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс, 2016.

9. Жанне Стефан. Вовлечение детей в вооруженные конфликты / Стефан Жанне, Жоэль Мерме // Международный журнал Красного Креста. – 1998. – № 20. – С. 129–153.

10. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / передм. Т.Р.Короткий, Є.В. Лук'яненко ; вступ. стаття М.М. Гнатівський. – Одеса : Фенікс, 2017.

11. Защита лиц и объектов в международном гуманитарном праве: сб. ст. и док. / МККК. – М., 1999.

12. Криль Ф. Международное гуманитарное право о защите женщин / МККК. – М., 1995.

13. Криль Ф. Политика МККК в отношении беженцев и гражданских лиц, перемещенных внутри страны // Международный журнал Красного Креста: сб. ст. – 2001. – С. 113–135.

14. Лавуайе Ж.-Ф. Беженцы и перемещенные лица – международное гуманитарное право и роль МККК // Международный журнал Красного Креста. – 1995. – № 3. – С. 199–222.

15. Линдсей Ш. Женщины и война: Содержание женщин под стражей во время войны // Международный журнал Красного Креста: сб. ст. – 2001. – С. 255–273.

16. Лисик В. М. Вплив Загальної декларації прав людини на розвиток міжнародного гуманітарного права // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2008. – № 11/12. – С. 259–263.

17. Міжнародне гуманітарне право: Підручник. Затверджено МОН / Репецький В. М., Лисик В. М. – К., 2007.

18. Морис Ф. Действия МККК в интересах беженцев и гражданских перемещенных лиц / Ф. Морис, Ж. Куртен. – М., 1994.

19. Пикте Ж. Становление международного гуманитарного права // Междунар. журн. Красного Креста. – 1994. – № 1. – С. 13–20.

20. Пикте Ж. Развитие и принципы международного гуманитарного права / МККК. – М., 1998.

21. Сандо Ж. К. Позиция МККК в случае взятия заложников // Международный журнал Красного Креста: сб. ст. – 2002. – С. 313–329.

22. Фуркало В. В. Международно-правовая защита гражданского населения в условиях вооружённых конфликтов. – К.: Наук. думка, 1986.

23. Харрофф-Тавель М. Деятельность Международного комитета Красного Креста в обстановке насилия внутри страны / МККК. – Женева, 1995.

24. Черкес М. Е. Правовая регламентация статуса беженцев и лиц, ищущих убежище: учеб. пособие / М. Е. Черкес, С. А. Погребной. – О., 2002.

Нормативні акти

1. Гаазька конвенція (IV) про закони та звичаї війни на суходолі. Додаток: Положення про закони та звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р.

2. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12 серпня 1949 р.

3. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12 серпня 1949 р.

4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р.

5. Женевська конвенція про захист цивільного населення від 12 серпня 1949 р.

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р.

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р.

8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру від 8 червня 1977 р.

ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК (ЗАЛІК)

1. Вчення про права людини як самостійна галузь. Місце вчення про права людини в системі юридичної науки.

2. Міжнародне право прав людини. Сучасні концепції міжнародного права прав людини.

3. Поняття прав і свобод та їх класифікація.

4. Громадянські (особисті) права та свободи людини.

5. Політичні права та свободи людини і громадянина.

6. Економічні права людини.

7. Соціальні права людини.

8. Культурні права людини.

9. Філософські основи розуміння прав людини (природно-правова концепція прав людини і юридичний позитивізм).

10. Особливості становлення ідеї прав людини в історії українського народу.

11. Проблематика універсальності прав людини в умовах глобалізації.

12. Універсальна концепція прав людини і культурний релятивізм.

13. Захист прав людини в діяльності Ліги Націй.

14. ООН: цілі, принципи діяльності, структура. Загальна характеристика Статуту ООН.

15. Компетенція головних та допоміжних органів ООН у галузі прав людини.

16. Генеральна асамблея ООН: структура, компетенція.

17. Рада Безпеки ООН.

18. Економічна і Соціальна Рада.

19. Рада ООН з прав людини.

20. Міжнародний Суд та секретаріат.

21. Спеціалізовані установи ООН.

22. Форми міжнародного контролю за забезпеченням прав людини.

23. Організація Об'єднаних Націй у формуванні міжнародно-правових стандартів прав людини. Міжнародні механізми і процедури органів ООН з контролю за додержанням прав людини.

24. Діяльність Ради Безпеки ООН у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

25. Верховний комісар ООН з прав людини у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

26. Комітет прав ООН у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

27. Комісія ООН з прав людини та її роль у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

28. Міжнародний суд ООН у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

29. Міжнародний кримінальний суд у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

30. Контрольні органи у рамках МОП у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

31. Контрольні органи в рамках ЮНЕСКО у механізмі захисту міжнародних стандартів прав людини.

32. Комісар Ради Європи з прав людини.

33. Європейська система захисту прав людини: історія становлення та особливості функціонування.

34. Захист прав людини в рамках Ради Європи: загальна характеристика та порівняльний аналіз з іншими регіональними механізмами.

35. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) і Протоколи до неї як джерело формування європейських стандартів прав людини.

36. Прецедентне право Ради Європи.

37. Характер і значення рішень Європейського Суду з прав людини в його правозастосовній діяльності та діяльності національних органів. Європейський Суд з прав людини: порядок звернення та функції.

38. Предметна, темпоральна, персональна та просторова юрисдикції Суду. Міждержавні та індивідуальні скарги. Суб'єкти, що мають право на звернення до Суду. Процедура розгляду скарги в Суді.

39. Європейська Хартія основних прав Європейського Союзу (2000) і проблема конкуренції двох європейських систем захисту.

40. Контрольний механізм за дотриманням прав людини в рамках ОБСЄ.

41. Реформа Європейського суду з прав людини.

42. Міжамериканська система захисту прав людини.

43. Африканська система захисту прав людини.

44. Система захисту прав людини в Арабському регіоні.

45. Азійська система захисту прав людини

46. Загальні засади обмеження прав і свобод людини. Мета обмеження прав і свобод людини. Концепція «легітимних інтересів».

47. Підстави та порядок обмеження прав і свобод людини.

48. Загальна декларація прав людини про обмеження прав людини.

49. Стандарти Ради Європи про обмеження прав людини.

50. Обмеження прав та свобод людини у практиці ЄСПЛ.

51. Обмеження основних прав і свобод окремих категорій осіб.

52. Поняття та особливості міжнародного гуманітарного права. Взаємозв'язок міжнародного гуманітарного права і права прав людини. Функції міжнародного гуманітарного права.

53. Виникнення і розвиток міжнародного гуманітарного права. Розвиток міжнародного гуманітарного права в другій половині XIX століття. Гаазькі мирні конференції (1899 – 1907 рр.).

54. Зміст основних принципів міжнародного гуманітарного права.

55. Джерела міжнародного гуманітарного права. Міжнародний звичай як джерело міжнародного гуманітарного права.

56. Застереження Мартенса.

57. Поняття та ознаки збройного конфлікту. Види збройних конфліктів.

58. Застосування норм міжнародного гуманітарного права до різних видів збройних конфліктів.

59. Населення під час війни. Правовий статус іноземців на території держави, що перебувають у збройному конфлікті.

60. Правовий статус учасників збройних конфліктів.

61. Поняття та категорії комбатантів. Права та обов'язки комбатантів. Відмінності комбатантів від цивільного населення. Правовий статус некомбатантів.

62. Правові основи діяльності та основні напрямки діяльності Міжнародного комітету Червоного Хреста. Структура Міжнародного комітету Червоного Хреста. Основоположні принципи Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

63. Визначення правового статусу жертв війни. Вимоги Женевської конвенції 1949 року і Додаткових протоколів 1977 року стосовно захисту жертв війни.

64. Захист поранених, хворих та осіб, що зазнали аварії корабля у період збройного конфлікту. Створення санітарних зон, зон безпеки, нейтральних зон і коридорів.

65. Правовий статус військовополонених. Режим воєнного полону. Інтернування військовополонених. Кінець воєнного полону. Звільнення і репатріація військовополонених.

66. Правове становище та захист цивільного населення в період збройних конфліктів.

67. Поняття воєнної окупації. Режим воєнної окупації. Захист цивільного населення окупованої території.

68. Імплементация норм міжнародного гуманітарного права в законодавстві України.

69. Контроль за додержанням міжнародного гуманітарного права.

70. Міжнародно-правова відповідальність держав за порушення норм міжнародного гуманітарного права.

71. Відповідальність індивідів за порушення міжнародного гуманітарного права.

РЕСУРСИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ У СФЕРІ ОСНОВ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

1. <https://www.un.org/ru/> – офіційний сайт Організації Об'єднаних Націй;
2. <https://www.un.org/en/ga/> – офіційний сайт Генеральної Асамблеї ООН;
3. <https://www.un.org/securitycouncil/> – офіційний сайт Ради безпеки ООН;
4. <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/Home.aspx> – офіційний сайт Ради ООН з прав людини;
5. <https://www.ohchr.org/RU/Countries/ENACARegion/Pages/UAIndex.aspx> – офіційний сайт Управління Верховного Комісара ООН;
6. <https://www.unhcr.org> – офіційний сайт Управління Верховного комісара ООН у справах біженців;
7. <https://www.icj-cij.org> – офіційний сайт Міжнародного Суду ООН;
8. <https://www.coe.int/ru/> – офіційний сайт Ради Європи;
9. <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> – офіційний сайт Європейського Суду з прав людини;
10. <http://www.corteidh.or.cr> – офіційний сайт Міжамериканського суду з прав людини;
11. <http://ua.icrc.org/> – офіційний сайт Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні;
12. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 – Загальна декларація прав людини;
13. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101 – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод;
14. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 – Міжнародний пакт про громадянські та політичні права;
15. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 – Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права.

ДОДАТКИ

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ (ПРИЙНЯТА І ПРОГОЛОШЕНА РЕЗОЛЮЦІЄЮ 217 А (III) ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН ВІД 10 ГРУДНЯ 1948 РОКУ)

Преамбула

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру: і беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами; і беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті (995_010) свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; і беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання;

Генеральна Асамблея проголошує цю Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина

і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1

Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в душі братерства.

Стаття 2

Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3

Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4

Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5

Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7

Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8

Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9

Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10

Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11

1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за

міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12

Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13

1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14

Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неpolitичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15

1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16

1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання.

2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17

1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18

Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20

1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.

2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21

1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22

Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23

1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24

Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25

1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне

обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26

1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27

1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28

Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29

1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 30

Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

**МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ
ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА
(ПРИЙНЯТИЙ ГЕНЕРАЛЬНОЮ АСАМБЛЕЄЮ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ
16 ГРУДНЯ 1966 РОКУ І НАБРАВ ЧИННОСТІ
23 БЕРЕЗНЯ 1976 РОКУ.)**

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй (995_010), визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру, визнаючи, що ці права впливають з властивої людській особі гідності, визнаючи, що згідно з Загальною декларацією прав людини (995_015) ідеал вільної людської особи, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само, як і своїми громадянськими та політичними правами, беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини, беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення і додержання прав, визнаних у цьому Пакті, погоджуються про такі статті:

Частина I

Стаття 1

1. Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

2. Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без

шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного економічного співробітництва, оснований на принципі взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування.

3. Всі держави, які беруть участь у цьому Пакті, в тому числі ті, що несуть відповідальність за управління несамоверхніми і підопічними територіями, повинні, відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

Частина II

Стаття 2

1. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується поважати і забезпечувати всім перебуваючим у межах її території та під її юрисдикцією особам права, визнані в цьому Пакті, без будь-якої різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.

2. Якщо це вже не передбачено існуючими законодавчими чи іншими заходами, кожна держава-учасниця цього Пакту зобов'язується вжити необхідних заходів відповідно до своїх конституційних процедур і положень цього Пакту для вжиття таких законодавчих або інших заходів, які можуть виявитися необхідними для здійснення прав, визнаних у цьому Пакті.

3. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується:

а) забезпечити всякій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні;

б) забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими

владами або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту;

с) забезпечити застосування компетентними властями засобів правового захисту, коли вони надаються.

Стаття 3

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма громадянськими і політичними правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 4

1. Під час надзвичайного становища в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою і про наявність якого офіційно оголошується, держави-учасниці цього Пакту можуть вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.

2. Це положення не може бути підставою для якихось відступів від статей 6, 7, 8 (пункти 1 і 2), 11, 15, 16 і 18.

3. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті і використовує право відступу, повинна негайно інформувати інші держави, що беруть участь у цьому Пакті, за посередництвом Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй про положення, від яких вона відступила, і про причини, що спонукали до такого рішення. Має бути також зроблено повідомлення через того ж посередника про дату, коли вона припиняє такий відступ.

Стаття 5

1. Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як таке, що означає, що якась держава, якась група чи якась особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії,

спрямовані на знищення яких-небудь прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх у більшій мірі, ніж передбачається в цьому Пакті.

2. Ніяке обмеження чи приниження будь-яких основних прав людини, визнаних або існуючих в якій-небудь державі-учасниці цього Пакту на підставі закону, конвенцій, правил чи звичаїв, не допускається під тим приводом, що в цьому Пакті не визнаються такі права або що в ньому вони визнаються в меншому обсязі.

Частина III

Стаття 6

1. Право на життя є невід'ємне право кожної людини. Це право охороняється законом. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

2. В країнах, які не скасували смертної кари, смертні вироки можуть виноситися тільки за найтяжчі злочини відповідно до закону, який діяв під час вчинення злочину і який не суперечить постановам цього Пакту і Конвенції про запобігання злочиніві геноциду і покарання за нього. Це покарання може бути здійснене тільки на виконання остаточного вироку, винесеного компетентним судом.

3. Коли позбавлення життя становить злочин геноциду, слід мати на увазі, що ніщо в цій статті не дає державам-учасникам цього Пакту права яким би то не було шляхом відступати від будь-яких зобов'язань, прийнятих згідно з постановами Конвенції про запобігання злочиніві геноциду і покарання за нього.

4. Кожен, кого засуджено до смертної кари, має право просити про помилування чи про пом'якшення вироку. Амністія, помилування або заміна смертного вироку можуть бути даровані в усіх випадках.

5. Смертний вирок не виноситься за злочини, вчинені особами, молодшими за вісімнадцять років, і не виконується щодо вагітних жінок.

6. Ніщо в цій статті не може бути підставою для відстрочення державою-учасницею цього Пакту.

Стаття 7

Нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведженню чи покаранню. Зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим досліддам.

Стаття 8

1. Нікого не можуть, держати в рабстві: рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

2. Нікого не можуть держати в підневільному стані.

3. а) Нікого не можуть приневолювати до примусової чи обов'язкової праці;

б) в тих країнах, де у вигляді покарання за злочин може призначатися позбавлення волі, зв'язане з каторжними роботами, пункт 3 (а) не вважається перешкодою для виконання каторжних робіт за вироком компетентного суду, що призначив таке покарання;

с) терміном «примусова чи обов'язкова праця» в цьому пункті не охоплюється:

i) будь-яка не згадана в підпункті (b) робота чи служба, котру, як правило, повинна виконувати особа, що перебуває в ув'язненні на підставі законного розпорядження суду, або особа, умовно звільнена від такого ув'язнення;

ii) будь-яка служба військового характеру, а в тих країнах, де визнається відмовлення від військової служби з політичних чи релігійно-етичних мотивів, будь-яка служба, передбачена законом для осіб, що відмовляються від військової служби з таких мотивів;

iii) будь-яка служба, обов'язкова у випадках надзвичайного становища або лиха, що загрожують життю чи благополуччю населення;

iv) будь-яка робота чи служба, що входять до звичайних громадських обов'язків.

Стаття 9

1. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути піддано свавільному арешту чи триманню під вартою. Нікого не може бути позбавлено волі інакше, як на підставах і відповідно до такої процедури, які встановлено законом.

2. Кожному заарештованому повідомляються при арешті причини його арешту і в терміновому порядку повідомляється будь-яке пред'явлене йому обвинувачення.

3. Кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення. Тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не має бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій явки на суд, явки на судовий розгляд у будь-якій іншій його стадії і, в разі необхідності, явки для виконання вироку.

4. Кожному, хто позбавлений волі внаслідок арешту чи тримання під вартою, належить право на розгляд його справи у суді, щоб цей суд міг невідкладно винести постанову щодо законності його затримання і розпорядитися про його звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто був жертвою незаконного арешту чи тримання під вартою, має право на компенсацію, якій надано позовної сили.

Стаття 10

1. Всі особи, позбавлені волі, мають право на гуманне поводження і поважання гідності, властивої людській особі.

2. а) Обвинувачені у випадках, коли немає виняткових обставин, поміщаються окремо від засуджених, і їм надається окремий режим, що відповідає їх статусу незасуджених осіб.

б) обвинувачені неповнолітні відокремлюються від повнолітніх і в найкоротший строк доставляються до суду для винесення рішення.

3. Пенітенціарною системою передбачається режим для ув'язнених, істотною метою якого є їх виправлення і соціальне перевиховання. Неповнолітні правопорушники відокремлюються від повнолітніх, і їм надається режим, що відповідає їх віку і правовому статусу.

Стаття 11

Ніхто не може бути позбавлений волі на тій лише підставі, що він не в змозі виконати якийсь договірне зобов'язання.

Стаття 12

1. Кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, належить, у межах цієї території, право на вільне пересування і свобода вибору місця проживання.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи свою власну.

3. Згадані вище права не можуть бути об'єктом ніяких обмежень, крім тих, які передбачено законом, які є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав та свобод інших і є сумісними з іншими правами, визначеними в цьому Пакті.

4. Ніхто не може бути свавільно позбавлений права на в'їзд у свою власну країну.

Стаття 13

Іноземець, що законно перебуває на території будь-якої держави-учасниці цього Пакту, може бути висланий тільки на виконання рішення, винесеного відповідно до закону, і, якщо імперативні міркування державної безпеки не вимагають іншого, має право на подання доводів проти свого вислання, на перегляд своєї справи компетентною властю чи особою або особами, спеціально призначеними компетентною властю, і на те, щоб бути представленим для цієї мети перед цією властю, особою чи особами.

Стаття 14

1. Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону. Преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань моралі, громадського порядку чи державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають інтереси приватного життя сторін, або – в тій мірі, в якій це, на думку суду, є строго необхідним, – при особливих обставинах, коли публічність порушувала б інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується матримоніальних спорів або опіки над дітьми.

2. Кожен обвинувачений в кримінальному злочині має право вважатися невинним, поки винність його не буде доведена згідно з законом.

3. Кожен має право при розгляді будь-якого пред'явленого йому кримінального обвинувачення як мінімум на такі гарантії на основі цілковитої рівності:

а) бути терміново і докладно повідомленим мовою, яку він розуміє, про характер і підставу пред'явленого йому обвинувачення;

б) мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту і спілкуватися з обраним самим ним захисником;

с) бути судженим без невинувинної затримки;

д) бути судженим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, коли інтереси правосуддя того вимагають, безплатно для нього в усякому такому випадку, коли у нього немає достатньо коштів для оплати цього захисника;

е) допитувати свідків, які дають проти нього показання, або мати право на те, щоб цих свідків було допитано, і мати право на виклик і допит його свідків на тих самих умовах, які існують для свідків, що дають показання проти нього;

ф) користуватися безплатною допомогою перекладача, якщо він не розуміє мови, використовуваної в суді, або не говорить цією мовою;

г) не бути приневоленим до давання свідчень проти самого себе чи до визнання себе винним.

4. Щодо неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню.

5. Кожен, кого засуджено за будь-який злочин, має право на те, щоб його засудження і вирок були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією згідно з законом.

6. Коли будь-яку особу остаточним рішенням було засуджено за кримінальний злочин і коли винесений їй вирок був потім скасований або їй було даровано помилування на тій підставі, що якась нова чи нововиявлена обставина незаперечно доводить наявність судової помилки, то ця особа, котра зазнала покарання в результаті такого засудження, одержує компенсацію згідно з законом, коли не буде доведено, що зазначена невідома обставина не була свого часу виявлена виключно або частково з її вини.

7. Ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону і кримінально-процесуального права кожної країни.

Стаття 15

1. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального злочину внаслідок якоїсь дії чи упуцнення, що, згідно з діючим на момент його вчинення внутрідержавним законодавством або міжнародним правом, не були кримінальним злочином. Так само не може призначатися більш тяжке покарання, ніж те, яке підлягало застосуванню на момент

вчинення кримінального злочину. Якщо після вчинення злочину законом встановлюється більш легке покарання, дія цього закону поширюється на даного злочинця.

2. Ніщо в цій статті не перешкоджає відданню під суд і покаранню будь-якої особи за будь-яке діяння чи упуцнення, що на момент вчинення були кримінальним злочином згідно з загальними принципами права, визнаними міжнародним товариством.

Стаття 16

Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 17

1. Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію.

2. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань.

Стаття 18

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень.

2. Ніхто не повинен зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір.

3. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів забезпечувати релігійне і моральне виховання своїх дітей відповідно до своїх власних переконань.

Стаття 19

1. Кожна людина має право безперешкодно дотримуватися своїх поглядів.

2. Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.

3. Користування передбаченими в пункті 2 цієї статті правами накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними:

- а) для поважання прав і репутації інших осіб;
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення.

Стаття 20

1. Будь-яка пропаганда війни повинна бути заборонена законом.

2. Будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом.

Стаття 21

Визнається право на мирні збори. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які накладаються відповідно до закону і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб.

Стаття 22

1. Кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.

3. Ніщо в цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту прав на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосувати закон так, щоб завдавалося шкоди цим гарантіям.

Стаття 23

1. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави.

2. За чоловіками і жінками, які досягли шлюбного віку, визнається право на одруження і право заснувати сім'ю.

3. Жоден шлюб не може бути укладений без вільної і цілковитої згоди тих, що одружуються.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, повинні вжити належних заходів для забезпечення рівності прав і обов'язків обох з подружжя щодо одруження, під час перебування в шлюбі і при його розірванні. В разі розірвання шлюбу має передбачатися необхідний захист усіх дітей.

Стаття 24

1. Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі

заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави.

2. Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я.

3. Кожна дитина має право на набуття громадянства.

Стаття 25

Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої в статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість:

а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників;

б) голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців;

с) допускатися в своїй країні на загальних умовах рівності до державної служби.

Стаття 26

Всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону.

В цьому відношенні всякого роду дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, як-от: раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини.

Стаття 27

У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншості, особам, які належать до таких меншостей, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами тієї ж групи користуватися своєю культурою, повідувати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Частина IV

Стаття 28

1. Створюється Комітет по правах людини (іменований нижче в цьому Пакті «Комітет»). Він складається з вісімнадцяти членів і виконує функції, передбачені нижче.

2. До складу Комітету входять особи, які є громадянами держав-учасниць цього Пакту і мають високі моральні якості та визнану компетентність у галузі прав людини, причому береться до уваги корисність участі кількох осіб, що мають юридичний досвід.

3. Члени Комітету обираються і працюють як такі.

Стаття 29

1. Члени Комітету обираються таємним голосуванням із списку осіб, що відповідають вимогам, передбаченим у статті 28, і були висунуті для цієї мети державами-учасницями цього Пакту.

2. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, може висунути не більше двох осіб. Ці особи повинні бути громадянами держави, що їх висуває.

3. Будь-яка особа має право на повторне висунення.

Стаття 30

1. Перші вибори проводяться не пізніше як через шість місяців з дня набрання чинності цим Пактом.

2. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів до Комітету, крім виборів для заповнення тих вакансій, про відкриття яких оголошується відповідно до статті 34, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається з письмовим запрошенням до держав-учасниць цього Пакту подати протягом трьох місяців кандидатури в члени Комітету.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає в алфавітному порядку список усіх висунутих таким чином осіб із зазначенням держав-учасниць цього Пакту, які висунули даних осіб, і подає цей список державам, що беруть участь у цьому Пакті, не пізніш як за місяць до дати проведення кожних виборів.

4. Обрання членів Комітету проводиться на засіданні держав-учасниць цього Пакту, яке скликає Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй в центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На цьому засіданні, для якого кворумом є присутність двох третин держав-учасниць цього Пакту, обраними до Комітету є ті особи, кандидатури яких дістають найбільше число голосів присутніх і голосуючих представників держав-учасниць.

Стаття 31

1. До Комітету не може входити більш як по одному громадянину однієї і тієї ж держави.

2. При виборах до Комітету береться до уваги справедливий географічний розподіл членів і представництво різних форм цивілізації та основних правових систем.

Стаття 32

1. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними при повторному висуненні їх кандидатур. Однак строк повноважень дев'яти з тих членів, яких обрано на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих дев'яти членів визначає за жеребом голова засідання, про яке згадується в пункті 4 статті 30.

2. По закінченні повноважень вибори проводяться відповідно до попередніх статей даної частини цього Пакту.

Стаття 33

1. Якщо, на однастиайну думку інших членів, якийсь член Комітету припинив виконання своїх функцій з будь-якої причини, крім тимчасової відсутності, Голова Комітету повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує потім місце цього члена вакантним.

2. У разі смерті або виходу у відставку якогось члена Комітету Голова негайно повідомляє Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, який оголошує це місце вакантним з дня смерті або з того дня, коли вихід у відставку стає дійсним.

Стаття 34

1. Коли оголошується відкриття вакансії відповідно до статті 33 і коли строк повноважень члена, що його має бути замінено, не скінчується протягом шести місяців після оголошення цієї вакансії, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє про це кожну державу-учасницю цього Пакту, яка може протягом двох місяців подати відповідно до статті 29 кандидатуру для заповнення цієї вакансії.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй складає в алфавітному порядку список висунутих таким чином осіб і подає цей список державам, які беруть участь у цьому Пакті. Вибори для заповнення вакансії проводяться потім згідно з відповідними положеннями даної частини цього Пакту.

3. Член Комітету, обраний для зайняття вакансії, оголошеної відповідно до статті 33, займає посаду протягом решти частини строку повноважень члена, який звільнив місце в Комітеті, згідно з положеннями зазначеної статті.

Стаття 35

Члени Комітету одержують затверджену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку і на умовах, встановлених Генеральною Асамблеєю з урахуванням важливості обов'язків Комітету.

Стаття 36

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідний персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення функцій Комітету відповідно до цього Пакту.

Стаття 37

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає перше засідання Комітету в центральних установах Організації Об'єднаних Націй.

2. Після свого першого засідання Комітет збирається в такий час, який передбачено в його правилах процедури.

3. Комітет звичайно збирається в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або у Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві.

Стаття 38

Кожний член Комітету до того, як почати виконання своїх обов'язків, робить урочисту заяву на відкритому засіданні Комітету про те, що здійснюватиме свої функції безсторонньо і сумлінно.

Стаття 39

1. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк. Вони можуть бути переобрані.

2. Комітет встановлює свої власні правила процедури, але ці правила повинні, зокрема, передбачити, що:

- а) дванадцять членів Комітету утворюють кворум;
- б) постанови Комітету приймаються більшістю голосів присутніх членів.

Стаття 40

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати доповіді про здійснені ними заходи для втілення у життя прав, визнаних у цьому Пакті, і про прогрес, досягнутий у використанні цих прав:

- а) протягом одного року після набрання чинності цим Пактом щодо відповідних держав-учасниць;
- б) після цього в усіх випадках, коли того зажадає Комітет.

2. Всі доповіді подаються Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх у Комітет для розгляду. В доповідях зазначаються фактори та утруднення, коли такі є, що впливають на втілення у життя цього Пакту.

3. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй після консультацій з Комітетом може послати заінтересованим спеціалізованим установам примірники тих частин доповідей, які можуть стосуватися сфери їх компетенції.

4. Комітет вивчає доповіді, подані державами, які беруть участь у цьому Пакті. Він надсилає державам-учасникам свої доповіді і такі зауваження загального порядку, які вважатиме доцільними. Комітет може також послати Економічній і соціальній раді ці зауваження разом з примірниками доповідей, одержаними ним від держав, які беруть участь у цьому Пакті.

5. Держави-учасниці цього Пакту можуть подавати до Комітету свої міркування щодо будь-яких зауважень, що їх може бути зроблено відповідно до пункту 4 цієї статті.

Стаття 41

1. Відповідно до цієї статті держава, яка бере участь у цьому Пакті, може в будь-який час заявити, що вона визнає компетенцію Комітету одержувати і розглядати повідомлення про те, що якась держава-учасниця твердить, що інша держава-учасниця не виконує своїх зобов'язань за цим Пактом. Повідомлення, передбачені цією статтею, можуть прийматися і розглядатися тільки в тому разі, коли їх подала держава-учасниця, яка зробила заяву про визнання для себе компетенції цього Комітету. Комітет не приймає ніяких повідомлень, коли вони стосуються держави-учасниці, яка не зробила такої заяви. Повідомлення, одержані згідно з цією статтею, розглядаються відповідно до такої процедури:

а) коли якась держава-учасниця цього Пакту вважає, що інша держава-учасниця не втілює в життя постанов цього Пакту, то вона може письмовим повідомленням довести це питання до відома зазначеної держави-учасниці. Протягом трьох місяців після одержання цього повідомлення держава, яка одержала його, подає в письмовій формі тій державі, яка надіслала таке повідомлення, пояснення чи будь-яку іншу заяву з роз'ясненням у цьому питанні, де має бути, наскільки це є можливим і доцільним, зазначено внутрішні процедури і заходи, яких було вжито, буде вжито або може бути вжито в цьому питанні;

б) коли питання не вирішено на задоволення обох заінтересованих держав-учасниць протягом шести місяців після отримання одержуючою державою першого повідомлення, будь-яка

з цих держав має право передати це питання в Комітет, повідомивши про це Комітет і другу державу;

с) Комітет розглядає передане йому питання тільки після того, як переконається, що відповідно до загальноновизнаних принципів міжнародного права всі доступні внутрішні засоби було випробувано і вичерпано в даному разі. Це правило не діє в тих випадках, коли застосування цих засобів не виправдано затягується;

д) при розгляді повідомлень, передбачених цією статтею, Комітет проводить закриті засідання;

е) з додержанням постанов підпункту (с) Комітет надає свої добрі послуги заінтересованим державам-учасникам з метою дружнього вирішення питання на основі поважання прав людини та основних свобод, визнаних в цьому Пакті;

ф) в будь-якому переданому на його розгляд питанні Комітет може звернутися до заінтересованих держав-учасниць, згаданих у підпункті (b), з проханням подати будь-яку інформацію, що стосується справи;

г) заінтересовані держави-учасниці, згадані в підпункті (b), мають право бути представленими при розгляді в Комітеті питання і робити заяви усно і (або) письмово;

h) Комітет подає протягом дванадцяти місяців з дня одержання повідомлення відповідно до підпункту (b) доповідь:

i) коли досягається вирішення в рамках постанов підпункту (e), то Комітет обмежується в своїй доповіді коротким викладом фактів і досягнутого рішення;

ii) коли вирішення в рамках постанов підпункту (e) не досягнуто, то Комітет обмежується в своїй доповіді коротким викладом фактів; письмові заяви і запис усних заяв, що їх виклали заінтересовані держави-учасниці, додаються до доповіді.

У кожному питанні доповідь надсилається заінтересованим державам-учасникам.

2. Постанови цієї статті набувають чинності, коли десять держав, які беруть участь у цьому Пакті, зроблять заяву відповідно до пункту 1 цієї статті. Такі заяви депонуються державами-учасниками у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй,

який надсилає їх копії решті держав-учасниць. Заява може бути в будь-який час взята назад повідомленням Генерального секретаря. Така дія не перешкоджає розглядові будь-якого питання, що є предметом повідомлення, вже переданого відповідно до цієї статті, ніякі подальші повідомлення будь-якої держави-учасниці не приймаються після одержання Генеральним секретарем повідомлення про взяття заяви назад, якщо заінтересована держава-учасниця не зробила нової заяви.

Стаття 42

1. а) Коли будь-яке запитання, передане Комітету відповідно до статті 41, не вирішено на задоволення заінтересованих держав-учасниць, Комітет може за попередньою згодою заінтересованих держав-учасниць призначити спеціальну Погоджувальну комісію (далі іменовану Комісія). Добрі послуги Комісії надаються заінтересованим державам-учасницям з метою полюбовного вирішення даного питання на основі додержання положень цього Пакту;

б) Комісія складається з п'яти осіб, прийнятних для заінтересованих держав-учасниць. Якщо заінтересовані держави-учасниці не досягнуть протягом трьох місяців згоди щодо всього складу або частини складу Комісії, то ті члени Комісії, про призначення яких не було досягнуто згоди, обираються шляхом таємного голосування більшістю в дві третини голосів Комітету із складу його членів.

2. Члени Комісії як такі виконують свої обов'язки. Вони не повинні бути громадянами заінтересованих держав-учасниць або держави, що не бере участі в цьому Пакті, чи держави-учасниці, яка не зробила заяви відповідно до статті 41.

3. Комісія обирає свого Голову і встановлює свої власні правила процедури.

4. Засідання Комісії звичайно проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або у Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Однак вони можуть проводитися в інших місцях, які може визначити Комісія

в консультації з Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй і відповідними державами-учасницями.

5. Секретаріат, наданий відповідно до статті 36, також обслуговує комісії, що призначаються на підставі цієї статті.

6. Одержана і вивчена Комітетом інформація надається в розпорядження Комісії, і Комісія може звернутися до заінтересованих держав-учасниць з проханням подати будь-яку інформацію, що стосується справи.

7. Коли Комісія повністю розгляне питання, але в усякому разі не пізніше ніж через дванадцять місяців після того, як їй було передано це питання, вона подає Голові Комітету доповідь для надіслання її заінтересованим державам-учасницям:

а) якщо Комісія не може завершити розгляд даного питання в межах дванадцяти місяців, вона обмежує свою доповідь коротким викладом про стан розгляду нею даного питання;

б) якщо досягається полюбовне вирішення даного питання на основі додержання прав людини, визнаних у цьому Пакті, Комісія обмежує свою доповідь коротким викладом фактів і досягнутого вирішення;

с) якщо вирішення, зазначене в підпункті (б), не досягається, доповідь Комісії містить її висновки в усіх питаннях фактичного характеру, що стосується спору між заінтересованими державами-учасницями, та її міркування про можливості полюбовного врегулювання цього питання. Ця доповідь також містить письмові заяви і запис усних заяв, зроблених заінтересованими державами-учасницями;

д) якщо доповідь Комісії подається згідно з підпунктом (с), заінтересовані держави-учасниці протягом трьох місяців після одержання цієї доповіді повідомляють Голову Комітету про те, чи згодні вони із змістом доповіді Комісії.

8. Постанови цієї статті не принижують обов'язків Комітету, передбачених у статті 41.

9. Заінтересовані держави-учасниці рівною мірою несуть усі витрати членів Комісії відповідно до кошторису, що подається Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй.

10. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй має право оплачувати витрати членів Комісії, коли необхідно, до їх відшкодування заінтересованими державами-учасницями відповідно до пункту 9 цієї статті.

Стаття 43

Члени Комітету і спеціальних погоджувальних комісій, яких може бути призначено згідно з статтею 42, мають право на пільги, привілеї та імунітети експертів, що посилаються Організацією Об'єднаних Націй у відрядження, як це передбачено у відповідних розділах Конвенції про привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй (995_150).

Стаття 44

Положення про здійснення цього Пакту застосовуються без шкоди для процедур у галузі прав людини, визначених установчими актами і конвенціями Організації Об'єднаних Націй та спеціалізованих установ або відповідно до них, і не перешкоджають державам, які беруть участь у цьому Пакті, вдаватися до інших процедур вирішення спору на підставі діючих між ними загальних і спеціальних міжнародних угод.

Стаття 45

Комітет подає Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй через Економічну і соціальну раду щорічну доповідь про свою роботу.

Частина V

Стаття 46

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як приниження значення постанов Статуту Організації Об'єднаних Націй і статутів спеціалізованих установ, що визначають відповідні обов'язки різних органів Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованих установ щодо тих предметів, яких стосується цей Пакт.

Стаття 47

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як ущемлення невід'ємного права всіх народів володіти і користуватися повною мірою і вільно своїм природними багатствами та ресурсами.

Частина VI

Стаття 48

1. Цей Пакт відкрито для підписання будь-якою державою-членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих установ, будь-якою державою-учасницею Статуту Міжнародного Суду та будь-якою іншою державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй до участі в цьому Пакті.

2. Цей Пакт підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Пакт відкрито для приєднання будь-якої держави, зазначеної в пункті 1 цієї статті.

4. Приєднання здійснюється депонуванням документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, які підписали цей Пакт або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 49

1. Цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Пакт або приєднається до нього після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

Постанови цього Пакту поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 51

1. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті, може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає потім будь-які запропоновані поправки державам-учасникам цього Пакту з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення щодо них голосування. Якщо принаймні третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-учасниць, що були присутні і брали участь у голосуванні на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набирають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю в дві третини держав-учасниць цього Пакту відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набирають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими постанови цього Пакту та будь-які попередні поправки, ними прийняті.

Стаття 52

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 48, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, про які йдеться в пункті 1 тієї ж статті, про таке:

а) підписання, ратифікації і приєднання згідно з статтею 48;

b) дату набрання чинності цим Пактом згідно з статтею 49 і дату набрання чинності будь-якими поправками згідно з статтею 51.

Стаття 53

1. Цей Пакт, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є цілком автентичними, підлягає здачі на зберігання в архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає засвідчені копії цього Пакту всім державам, зазначеним у статті 48.

**ФАКУЛЬТАТИВНИЙ ПРОТОКОЛ
ДО МІЖНАРОДНОГО ПАКТУ
ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРАВА
(ПРО ПРИЄДНАННЯ ДО ФАКУЛЬТАТИВНОГО ПРОТОКОЛУ
ДИВ. ПОСТАНОВУ ВР № 582-XII (582-12) ВІД 25.12.90)**

Держави-учасниці цього Протоколу беручи до уваги, що для подальшого досягнення мети Пакту про громадянські та політичні права (далі іменується Пакт) і здійснення його постанов було б доцільно надати Комітетові з прав людини, створюваному на підставі частини IV Пакту (далі іменується Комітет), можливість приймати і розглядати, як передбачено в цьому Протоколі, повідомлення від окремих осіб, які твердять, що вони є жертвами порушень якогось із прав, викладених у Пакті, погодилися про нижченаведене:

Стаття 1

Держава-учасниця Пакту, яка стає учасницею цього Протоколу, визнає компетенцію Комітету приймати і розглядати повідомлення від осіб, які підпадають під його юрисдикцію і які твердять, що вони є жертвами порушень певною Державою-учасницею якогось із прав, викладених у Пакті. Жодне повідомлення не приймається Комітетом, якщо воно стосується Держави-учасниці Пакту, яка не є учасницею цього Протоколу.

Стаття 2

За умови дотримання положень статті 1 особи, які твердять, що якесь із їхніх прав, перелічених у Пакті, було порушене, і які вичерпали всі наявні внутрішні засоби правового захисту, можуть подати на розгляд Комітету письмові повідомлення.

Стаття 3

Комітет може визнати неприйнятним кожне подане згідно з цим Протоколом повідомлення, що є анонімним або яке, на

його думку, становить собою зловживання правом на подання таких повідомлень чи несумісне з положеннями Пакту.

Стаття 4

1. За умови додержання положень статті 3 Комітет доводить кожне подане йому згідно з цим Протоколом повідомлення до відома Держави-учасниці Протоколу, що, як твердиться, порушує якийсь із положень Пакту.

2. Держава, яка одержала оповіщення, протягом шести місяців подає Комітетові письмові пояснення чи заяви, що роз'яснюють це питання і будь-які заходи, якщо такі мали місце, яких могла вжити ця держава.

Стаття 5

1. Комітет розглядає одержані згідно з цим Протоколом повідомлення з урахуванням усіх письмових даних, поданих йому окремою особою та зацікавленою Державою-учасницею.

2. Комітет не розглядає ніяких повідомлень від осіб, поки не переконається в тому, що:

а) це саме питання не розглядається згідно з іншою процедурою міжнародного розгляду чи врегулювання;

б) ця особа вичерпала всі доступні внутрішні засоби правового захисту.

Це правило не діє у тих випадках, коли застосування таких засобів не виправдано затягується.

3. При розгляді повідомлень, передбачуваних цим Протоколом, Комітет проводить закриті засідання.

4. Комітет повідомляє свої міркування відповідній Державі-учасниці й особі.

Стаття 6

Комітет включає до своєї щорічної доповіді, передбаченої статтею 45 Пакту, короткий звіт про свою діяльність згідно з цим Протоколом.

Стаття 7

Надалі до досягнення мети резолюції 1514 (XV), прийнятої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 14 грудня 1960 року щодо Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам, положення цього Протоколу ніяким чином не обмежують права подавати петиції, наданого цим народам Статутом Організації Об'єднаних Націй (995_010) та іншими міжнародними конвенціями і документами Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ.

Стаття 8

1. Цей Протокол відкритий для підписання будь-якою Державою, що підписала Пакт.

2. Цей Протокол підлягає ратифікації будь-якою Державою, що ратифікувала Пакт або приєдналася до нього. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Протокол відкритий для приєднання будь-якої Держави, що ратифікувала Пакт або приєдналася до нього.

4. Приєднання здійснюється депонуванням документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі Держави, що підписали цей Протокол або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 9

1. За умови набуття Пактом чинності цей Протокол набуває чинності через три місяці з дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй десятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної Держави, яка ратифікує цей Протокол або приєднається до нього після депонування десятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Протокол набуває

чинності через три місяці з дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 10

Постанови цього Протоколу поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 11

1. Будь-яка Держава, що бере участь у цьому Протоколі, може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар повідомляє про будь-які запропоновані поправки Державам-учасникам цього Протоколу з проханням сповістити його, чи висловлюються вони за скликання конференції Держав-учасниць з метою розглянути цю пропозицію та провести щодо неї голосування. Якщо за скликання такої конференції висловиться не менш як одна третина Держав-учасниць, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю Держав-учасниць, що присутні на цій конференції та беруть участь у голосуванні, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набувають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийняття більшістю у дві третини Держав-учасниць Протоколу відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набувають чинності, вони стають обов'язковими для тих Держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших Держав-учасниць залишаються обов'язковими постанови цього Протоколу та будь-які попередні поправки, прийняті ними.

Стаття 12

1. Кожна Держава-учасниця може в будь-який час денонсувати цей Протокол шляхом письмового повідомлення на ім'я Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

Денонсація набуває чинності через три місяці з дня одержання цього повідомлення Генеральним секретарем.

2. Денонсація не перешкоджає продовженню застосування положень цього Протоколу до будь-якого повідомлення, поданого згідно зі статтею 2 до дати набуття денонсацією чинності.

Стаття 13

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 8 цього Протоколу, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй сповіщає всі Держави, про які йдеться в пункті 1 статті 48 Пакту, про:

- а) підписання, ратифікації та приєднання згідно зі статтею 8;
- б) дату набуття чинності цим Протоколом згідно зі статтею 9 і дату набуття чинності будь-якими поправками згідно зі статтею 11;
- в) денонсації згідно зі статтею 12.

Стаття 14

1. Цей Протокол, англійський, іспанський, китайський, російський та французький тексти якого є однаково автентичними, підлягає здачі на зберігання в архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надсилає засвідчені копії цього Протоколу всім Державам, зазначеним у статті 48 Пакту.

**ДРУГИЙ ФАКУЛЬТАТИВНИЙ ПРОТОКОЛ
ДО МІЖНАРОДНОГО ПАКТУ
ПРО ГРОМАДЯНСЬКІ І ПОЛІТИЧНІ ПРАВА,
ЩО СТОСУЄТЬСЯ СКАСУВАННЯ СМЕРТНОЇ КАРИ
ПРИЙНЯТИЙ РЕЗОЛЮЦІЄЮ 44/128
ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ВІД 15 ГРУДНЯ 1989 РОКУ**

Держави – учасниці цього Протоколу, уважаючи, що скасування смертної кари сприяє зміцненню людської гідності й прогресивному розвитку прав людини; посилаючися на статтю 3 Загальної декларації прав людини, прийнятої 10 грудня 1948 року, і статтю 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 16 грудня 1966 року; відзначаючи, що формулювання статті 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари, є вагомим свідченням бажаності скасування; будучи переконаними в тому, що всі заходи стосовно скасування смертної кари мають розглядатись як прогрес у забезпеченні права на життя; бажаючи при цьому взяти міжнародне зобов'язання стосовно скасування смертної кари; домовилися про таке:

Стаття 1

1. Жодну особу, яка перебуває під юрисдикцією держави – учасниці цього Протоколу, не буде страчено.

2. Кожна держава-учасниця вживає всіх необхідних заходів для скасування смертної кари в межах своєї юрисдикції.

Стаття 2

1. Жодні застереження до цього Протоколу не дозволяються, за винятком застереження, яке зроблено під час ратифікації або приєднання і яке передбачає застосування смертної кари у воєнний час після визнання вини в скоєнні у воєнний час найбільш тяжкого злочину воєнного характеру.

2. Держава-учасниця, яка робить таке застереження, під час ратифікації або приєднання повідомляє Генеральному секре-

тарю Організації Об'єднаних Націй відповідні положення свого національного законодавства, що застосовується у воєнний час.

3. Держава-учасниця, яка зробила таке застереження, повідомляє Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй про будь-який початок або припинення стану війни стосовно своєї території.

Стаття 3

Держави – учасниці цього Протоколу включають до доповідей, які вони подають Комітетові з прав людини відповідно до статті 40 Пакту, інформацію про заходи, ужиті ними для реалізації цього Протоколу.

Стаття 4

Що стосується держав – учасниць Пакту, які зробили застереження відповідно до статті 41, то компетенція Комітету з прав людини отримувати й розглядати повідомлення, коли будь-яка держава-учасниця стверджує, що інша держава-учасниця не виконує своїх зобов'язань, поширюється на положення цього Протоколу, якщо заінтересована держава-учасниця не заявила про протилежне в момент ратифікації або приєднання.

Стаття 5

Що стосується держав – учасниць першого Факультативного протоколу до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого 16 грудня 1966 року, то компетенція Комітету з прав людини отримувати й розглядати повідомлення окремих осіб, які знаходяться під його юрисдикцією, поширюється на положення цього Протоколу, якщо заінтересована держава-учасниця не зробила заяви про протилежне в момент ратифікації або приєднання.

Стаття 6

1. Положення цього Протоколу застосовуються як додаткові положення до Пакту.

2. Без шкоди можливості внесення застереження відповідно до статті 2 цього Протоколу право, гарантоване пунктом 1 статті 1 цього Протоколу, не підлягає будь-якому звуженню відповідно до статті 4 Пакту.

Стаття 7

1. Цей Протокол відкритий для підписання будь-якою державою, яка підписала Пакт.

2. Цей Протокол підлягає ратифікації будь-якою державою, яка ратифікувала Пакт або приєдналася до нього. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Протокол відкритий для приєднання до нього будь-якої держави, яка ратифікувала Пакт або приєдналася до нього.

4. Приєднання здійснюється шляхом здачі на зберігання документа про приєднання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всім державам, які підписали цей Протокол або приєдналися до нього, про здачу на зберігання кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 8

1. Цей Протокол набирає чинності через три місяці з дня здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй десятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Протокол або приєднується до нього після здачі на зберігання десятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Протокол набирає чинності через три місяці з дня здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 9

Положення цього Протоколу поширюються на всі частини федеративних держав без жодних обмежень чи винятків.

Стаття 10

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всім державам, про які йдеться в пункті 1 статті 48 Пакту, про таке:

- а) застереження, інформацію, повідомлення відповідно до статті 2 цього Протоколу;
- б) заяви, зроблені відповідно до статті 4 або 5 цього Протоколу;
- с) підписання, ратифікації та приєднання відповідно до статті 7 цього Протоколу;
- д) дату набрання чинності цим Протоколом відповідно до його статті 8.

Стаття 11

1. Цей Протокол, англійський, арабський, іспанський, китайський, російський та французький тексти якого є рівно автентичними, підлягають здачі на зберігання до архіву Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надсилає засвідчені копії цього Протоколу всім державам, зазначеним у статті 48 Пакту.

**МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ ПРО ЕКОНОМІЧНІ,
СОЦІАЛЬНІ І КУЛЬТУРНІ ПРАВА
(МІЖНАРОДНИЙ ПАКТ РАТИФІКОВАНО УКАЗОМ
ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
№ 2148-VIII (2148-08) ВІД 19.10.73)**

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, беручи до уваги, що відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру, визнаючи, що ці права впливають з властивої людській особі гідності, визнаючи, що згідно з Загальною декларацією прав людини ідеал вільної людської особи, вільної від страху та нужди, можна здійснити, тільки якщо будуть створені такі умови, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними та політичними правами, беручи до уваги, що за Статутом Організації Об'єднаних Націй держави зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини, беручи до уваги, що кожна окрема людина, маючи обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить, повинна добиватися заохочення і додержання прав, визнаних у цьому Пакті, погоджуються про такі статті:

Частина I

Стаття 1

1. Всі народи мають право на самовизначення. На підставі цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток.

2. Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного економічного співробітництва, оснований на принципі

взаємної вигоди, та з міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування.

3. Всі держави, які беруть участь у цьому Пакті, в тому числі ті, що несуть відповідальність за управління несамоврядними і підопічними територіями, повинні, відповідно до положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право.

Частина II

Стаття 2

1. Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються гарантувати, що права, проголошені в цьому Пакті, здійснюютимуться без будь-якої дискримінації щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншої обставини.

3. Країни, що розвиваються, можуть з належним урахуванням прав людини і свого народного господарства визначати, в якій мірі вони гарантуватимуть визнані в цьому Пакті економічні права особам, котрі не є їх громадянами.

Стаття 3

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити рівне для чоловіків і жінок право користування всіма економічними, соціальними і культурними правами, передбаченими в цьому Пакті.

Стаття 4

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що відносно користування тими правами, що їх та чи інша держава забезпечує відповідно до цього Пакту, дана держава може встановлювати тільки такі обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві.

Стаття 5

1. Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як таке, що означає, що якась держава, якась група чи якась особа має право займатися будь-якою діяльністю або чинити будь-які дії, спрямовані на знищення будь-яких прав чи свобод, визнаних у цьому Пакті, або на обмеження їх у більшій мірі, ніж передбачається у цьому Пакті.

2. Ніяке обмеження чи приниження будь-яких основних прав людини, визнаних або існуючих в якій-небудь країні на підставі закону, конвенцій, правил чи звичаїв, не допускається під тим приводом, що в цьому Пакті не визнаються такі права або що в ньому вони визнаються у меншому обсязі.

Частина III

Стаття 6

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право на працю, що включає право кожної людини дістати можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вона вільно погоджується, і зроблять належні кроки до забезпечення цього права.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту з метою повного здійснення цього права, включають програми професійно-технічного навчання і підготовки, шляхи і методи досягнення продуктивної зайнятості в умовах, що гарантують основні політичні і економічні свободи людини.

Стаття 7

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, включаючи, зокрема:

- а) винагороду, що забезпечувала б як мінімум усім трудящим:
 - i) справедливу зарплату і рівну винагороду за працю рівної цінності без будь-якої різниці, причому, зокрема, жінкам повинні гарантуватись умови праці, не гірші від тих, якими користуються чоловіки, з рівною платою за рівну працю;
 - ii) задовільне існування для них самих та їхніх сімей відповідно до постанов цього Пакту;
- б) умови роботи, що відповідають вимогам безпеки та гігієни;
- с) однакову для всіх можливість просування по роботі на відповідні більш високі ступені виключно на підставі трудового стажу і кваліфікації;
- д) відпочинок, дозвілля і розумне обмеження робочого часу та оплачувану періодичну відпустку так само, як і винагороду за святкові дні.

Стаття 8

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються забезпечити:

- а) право кожної людини створювати для здійснення і захисту своїх економічних та соціальних інтересів професійні спілки і вступати до них на свій вибір при єдиній умові додержання правил відповідної організації. Користування зазначеним правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;
- б) право професійних спілок утворювати національні федерації чи конфедерації і право цих останніх засновувати міжнародні професійні організації або приєднуватися до них;
- с) право професійних спілок функціонувати безперешкодно без будь-яких обмежень, крім тих, які передбачаються законом

і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки чи громадського порядку або для захисту прав і свобод інших;

d) право на страйки при умові його здійснення відповідно до законів кожної країни.

2. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цими правами для осіб, що входять до складу збройних сил, поліції або адміністрації держави.

3. Ніщо в цій статті не дає права державам, які беруть участь у Конвенції Міжнародної організації праці 1948 року щодо свободи асоціацій і захисту права на організацію, приймати законодавчі акти на шкоду гарантіям, передбаченим у зазначеній Конвенції, або застосовувати закон так, щоб завдавалося шкоди цим гарантіям.

Стаття 9

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування.

Стаття 10

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що:

1. Сім'ї, які є природним і основним осередком суспільства, повинні надаватися по можливості якнайширша охорона і допомога, особливо при її утворенні і поки на її відповідальності лежить турбота про несамотійних дітей та їх виховання. Шлюб повинен укладатися за вільною згодою тих, хто одружується.

2. Особлива охорона повинна надаватися матерям протягом розумного періоду до і після пологів. Протягом цього періоду працюючим матерям повинна надаватися оплачувана відпустка або відпустка з достатньою допомогою по соціальному забезпеченню.

3. Особливих заходів охорони і допомоги має вживатися щодо всіх дітей і підлітків без будь-якої дискримінації за ознакою сімейного походження чи за іншою ознакою. Дітей і підлітків

має бути захищено від економічної і соціальної експлуатації. Застосування їх праці в галузі, шкідливій для їх моральності і здоров'я чи небезпечній для життя або такій, що може завдати шкоди їх нормальному розвитку, повинно бути каране за законом. Крім того, держави повинні встановити межі віку, нижче яких користування платною дитячою працею забороняється і карається законом.

Стаття 11

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнаючи основне право кожної людини на свободу від голоду, повинні вживати необхідних заходів індивідуально і в порядку міжнародного співробітництва, які б включали проведення конкретних програм для того, щоб:

а) поліпшити методи виробництва, зберігання і розподілу продуктів харчування шляхом широкого використання технічних і наукових знань, поширення знань про принципи харчування і вдосконалення або реформи аграрних систем так, щоб досягти найбільш ефективного освоєння і використання природних ресурсів, і

б) забезпечити справедливий розподіл світових запасів продовольства відповідно до потреб і з урахуванням проблем країн, як імпортуючих, так і експортуючих продукти.

Стаття 12

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:

а) забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;

б) поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості;

в) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;

г) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби.

Стаття 13

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особи та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод. Вони, далі, погоджуються в тому, що освіта повинна дати можливість усім бути корисними учасниками вільного суспільства, сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма націями і всіма расовими, етнічними та релігійними групами і сприяти роботі Організації Об'єднаних Націй по підтриманню миру.

2. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають, що для повного здійснення цього права:

а) початкова освіта повинна бути обов'язковою і безплатною для всіх;

б) середня освіта в її різних формах, включаючи професійно-технічну середню освіту, повинна бути відкрита і зроблена доступною для всіх шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти;

в) вища освіта повинна бути зроблена однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного шляхом вжиття всіх необхідних заходів і, зокрема, поступового запровадження безплатної освіти;

d) елементарна освіта повинна заохочуватися або інтенсифікуватися по можливості для тих, хто не проходив чи не закінчив повного курсу початкової освіти;

e) має активно проводитися розвиток мережі шкіл усіх ступенів, повинна бути встановлена задовільна система стипендій і повинні постійно поліпшуватися матеріальні умови викладацького персоналу.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу батьків і у відповідних випадках законних опікунів обирати для своїх дітей не тільки запроваджені державними властями школи, а й інші школи, що відповідають тому мінімуму вимог щодо освіти, який може бути встановлено чи затверджено державою, і забезпечувати релігійне та моральне виховання своїх дітей відповідно до власних переконань.

4. Ніяка частина цієї статті не повинна тлумачитись у розумінні приниження свободи окремих осіб та установ створювати навчальні заклади і керувати ними при незмінній умові додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, і вимоги, щоб освіта, яку дають у таких закладах, відповідала тому мінімуму вимог, що його може бути встановлено державою.

Стаття 14

Кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті і яка на час свого вступу до числа учасників не змогла встановити на території своєї метрополії або на інших територіях, що перебувають під її юрисдикцією, обов'язкової безплатної початкової освіти, зобов'язується протягом двох років виробити і прийняти докладний план заходів для поступового втілення у життя – протягом розумної кількості років, яка повинна бути зазначена в цьому плані, – принципу обов'язкової безплатної загальної освіти.

Стаття 15

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на:

a) участь у культурному житті;

б) користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування;

с) користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-якими науковими, літературними чи художніми працями, автором яких вона є.

2. Заходи, яких повинні вживати держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для охорони, розвитку і поширення досягнень науки та культури.

3. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються поважати свободу, безумовно необхідну для наукових досліджень і творчої діяльності.

4. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають користь, що їй дають заохочення і розвиток міжнародних контактів та співробітництва в науковій і культурній галузях.

Частина IV

Стаття 16

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, зобов'язуються подавати відповідно до цієї частини даного Пакту доповіді про вживані ними заходи і про прогрес на шляху до додержання прав, визнаних у цьому Пакті.

2. а) Всі доповіді подаються Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй, який надсилає їх примірники на розгляд в Економічну і соціальну раду відповідно до положень цього Пакту.

б) Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй також пересилає спеціалізованим установам примірники доповідей або будь-які відповідні частини доповідей держав-учасниць цього Пакту, які також є членами цих спеціалізованих установ, оскільки такі доповіді або частини цих доповідей стосуються якихось питань, що входять до рамок обов'язків вищезазначених установ відповідно до їх конституційних актів.

Стаття 17

1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, подають свої доповіді по етапах відповідно до програми, що повинна бути встановлена Економічною і соціальною радою протягом року після набрання чинності цим Пактом по консультації з державами-учасницями і заінтересованими спеціалізованими установами.

2. У доповідях можуть зазначатися фактори та труднощі, що впливають на ступінь виконання обов'язків за цим Пактом.

3. Коли відповідні відомості були раніше передані Організації Об'єднаних Націй або якійсь спеціалізованій установі якою-небудь державою-учасницею цього Пакту, то немає потреби відтворювати ці відомості, і буде достатнім точне посилання на відомості, передані таким чином.

Стаття 18

На виконання своїх обов'язків за Статутом ООН у галузі прав людини та основних свобод Економічна і соціальна рада може вступати в угоди з спеціалізованими установами про надання ними їх доповідей про прогрес на шляху до досягнення додержання постанов цього Пакту, що належать до сфери їх діяльності. Ці доповіді можуть включати подробиці прийнятих їх компетентними органами рішень і рекомендацій про таке здійснення.

Стаття 19

Економічна і соціальна рада може передавати в Комісію по правах людини для розгляду і дачі загальних рекомендацій або у відповідних випадках до відома доповіді, що стосуються прав людини і подаються державами відповідно до статей 16 та 17, і доповіді, що стосуються прав людини і подаються спеціалізованими установами відповідно до статті 18.

Стаття 20

Заінтересовані держави-учасниці цього Пакту і спеціалізовані установи можуть подавати Економічній і соціальній раді зауваження щодо будь-якої загальної рекомендації згідно

з статтею 19 чи щодо посилання на таку загальну рекомендацію в будь-якій доповіді Комісії по правах людини або в будь-якому документі, що на нього там дається посилання.

Стаття 21

Економічна і соціальна рада може подавати час від часу Генеральній Асамблеї доповіді з рекомендаціями загального характеру і з коротким викладом відомостей, одержуваних від держав-учасниць цього Пакту і від спеціалізованих установ, про вжиті заходи і досягнуті результати в галузі забезпечення загального додержання прав, визнаних у цьому Пакті.

Стаття 22

Економічна соціальна рада може звертати увагу інших органів Організації Об'єднаних Націй, її допоміжних органів і спеціалізованих установ, які займаються поданням технічної допомоги, на будь-які питання, що виникають у зв'язку з доповідями, згаданими в цій частині даного Пакту, які можуть бути корисні цим органам при винесенні кожним з них у межах своєї компетенції рішень щодо доцільності міжнародних заходів, що могли б сприяти ефективному поступовому втіленню у життя цього Пакту.

Стаття 23

Держави, які беруть участь у цьому Пакті, погоджуються, що до числа міжнародних заходів, які сприяють здійсненню прав, визнаних у цьому Пакті, належить застосування таких засобів, як укладання конвенцій, прийняття рекомендацій, подання технічної допомоги та проведення регіональних нарад і технічних нарад з метою консультацій, а також дослідження, організовані спільно з заінтересованими урядами.

Стаття 24

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як пониження значення постанов Статуту Організації Об'єднаних Націй і статутів

спеціалізованих установ, що визначають відповідні обов'язки різних органів Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованих установ щодо питань, яких стосується цей Пакт.

Стаття 25

Ніщо в цьому Пакті не може тлумачитись як приниження невід'ємного права всіх народів повністю і вільно володіти і користуватися своїми природними багатствами та ресурсами.

Частина V

Стаття 26

1. Цей Пакт відкрито для підписання будь-якою державою-членом Організації Об'єднаних Націй або членом будь-якої з її спеціалізованих установ, будь-якою державою-учасницею Статуту Міжнародного Суду та будь-якою іншою державою, запрошеною Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй до участі в цьому Пакті.

2. Цей Пакт підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти депонуються у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

3. Цей Пакт відкрито для приєднання будь-якої держави, зазначеної в пункті 1 цієї статті.

4. Приєднання здійснюється депонуванням документа про приєднання у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй.

5. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, які підписали цей Пакт або приєдналися до нього, про депонування кожної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 27

1. Цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування у Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цей Пакт або приєднається до нього після депонування тридцять п'ятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, цей Пакт набирає чинності через три місяці з дня депонування її власної ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 28

Постанови цього Пакту поширюються на всі частини федеративних держав без будь-яких обмежень чи винятків.

Стаття 29

1. Будь-яка держава, що бере участь у цьому Пакті, може пропонувати поправки і подавати їх Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй. Генеральний секретар пересилає потім будь-які запропоновані поправки державам-учасникам цього Пакту з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо принаймні третина держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй скликає цю конференцію під егідою Організації, Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю держав-учасниць, що були присутні і брали участь у голосуванні на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй на затвердження.

2. Поправки набирають чинності після затвердження їх Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй і прийняття їх більшістю в дві третини держав-учасниць цього Пакту, відповідно до їх конституційних процедур.

3. Коли поправки набирають чинності, вони стають обов'язковими для тих держав-учасниць, які їх прийняли, а для інших держав-учасниць залишаються обов'язковими постанови цього Пакту і всі попередні поправки, ними прийняті.

Стаття 30

Незалежно від повідомлень, зроблених згідно з пунктом 5 статті 26, Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй повідомляє всі держави, про які йдеться в пункті 1 тієї ж статті, про таке:

- а) підписання, ратифікації і приєднання згідно з статтею 26;
- б) дату набрання чинності цим Пактом згідно з статтею 27 і дату набрання чинності будь-якими поправками згідно з статтею 29.

Стаття 31

1. Цей Пакт, англійський, іспанський, китайський, російський і французький тексти якого є цілком автентичними, підлягає здачі на зберігання в архів Організації Об'єднаних Націй.

2. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй пересилає засвідчені копії цього Пакту всім державам, зазначеним у статті 26.

**КОНВЕНЦІЯ
ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ
І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД
(ДАТА ПІДПИСАННЯ: 04.11.1950)**

Уряди держав – членів Ради Європи, які підписали цю Конвенцію, беручи до уваги Загальну декларацію прав людини, проголошену Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, беручи до уваги те, що ця Декларація має на меті забезпечити загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав, до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод, знову підтверджуючи свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать, сповнені рішучості, як уряди європейських держав, що є одностайними і мають спільну спадщину політичних традицій, ідеалів, свободи і верховенства права, зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній декларації, домовилися про таке:

Стаття 1

Зобов'язання поважати права людини

Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції.

Розділ I

Права і свободи

Стаття 2

Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;
- с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.

Стаття 3

Заборона катування

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.

Стаття 4

Заборона рабства і примусової праці

1. Нікого не можна тримати в рабстві або в підневільному стані.
2. Ніхто не може бути присилуваний виконувати примусову чи обов'язкову працю.
3. Для цілей цієї статті значення терміна «примусова чи обов'язкова праця» не поширюється:
 - а) на будь-яку роботу, виконання якої зазвичай вимагається під час призначеного згідно з положеннями статті 5 цієї Конвенції тримання в умовах позбавлення свободи або під час умовного звільнення;
 - б) на будь-яку службу військового характеру або – у випадку, коли особа відмовляється від неї з мотивів особистих переконань

у країнах, де така відмова визнається, – службу, яка вимагається замість обов'язкової військової служби;

с) на будь-яку службу, що вимагається у випадку надзвичайної ситуації або стихійного лиха, яке загрожує життю чи благополуччю суспільства;

д) на будь-яку роботу чи службу, яка є частиною звичайних громадянських обов'язків.

Стаття 5

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

д) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу;

е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

ф) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

2. Кожен, кого заарештовано, має бути негайно поінформований зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення, висунуте проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Стаття 6

Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або – тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, – коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

2. Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього;

б) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

с) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

д) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення;

е) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача.

Стаття 7

Ніякого покарання без закону

1. Нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення.

2. Ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями.

Стаття 8

Право на повагу до приватного і сімейного життя

1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 9

Свобода думки, совісті і релігії

1. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

2. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 10

Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони

здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Стаття 11

Свобода зібрань та об'єднання

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.

Стаття 12

Право на шлюб

Чоловік і жінка, що досягли шлюбного віку, мають право на шлюб і створення сім'ї згідно з національними законами, які регулюють здійснення цього права.

Стаття 13

Право на ефективний засіб юридичного захисту

Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 14

Заборона дискримінації

Користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою

ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Стаття 15

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, використовуючи це право на відступ від своїх зобов'язань, у повному обсязі інформує Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи і причини їх вжиття. Вона також повинна повідомити Генерального секретаря Ради Європи про час, коли такі заходи перестали застосовуватися, а положення Конвенції знову застосовуються повною мірою.

Стаття 16

Обмеження політичної діяльності іноземців

Жодне з положень статей 10, 11 і 14 не може розглядатись як таке, що забороняє Високим Договірним Сторонам встановлювати обмеження на політичну діяльність іноземців.

Стаття 17

Заборона зловживання правами

Жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатись будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану

на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції.

Стаття 18

Межі застосування обмежень прав

Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

Розділ II

Європейський суд з прав людини

Стаття 19

Створення Суду

Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається «Суд». Він функціонує на постійній основі.

Стаття 20

Кількість суддів

Суд складається з такої кількості суддів, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін.

Стаття 21

Посадові критерії

1. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу суддівську посаду, чи бути юристами з визнаним рівнем компетентності.

2. Судді беруть участь у роботі Суду в особистій якості.

3. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися жодною діяльністю, що є не сумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або з вимогами щодо виконання посадових обов'язків на постійній основі; усі питання, що виникають внаслідок застосування цього пункту, вирішуються Судом.

Стаття 22

Вибори суддів

Судді обираються Парламентською Асамблеєю від кожної Високої Договірної Сторони більшістю поданих голосів за списком з трьох кандидатів, запропонованих відповідною Високою Договірною Стороною.

Стаття 23

Строк повноважень і звільнення з посади

1. Судді обираються строком на дев'ять років. Вони не можуть бути переобрані.

2. Строк повноважень суддів спливає, коли вони досягають 70-річного віку.

3. Судді обіймають посаду доти, доки їх не замінять. Проте вони продовжують вести ті справи, які вже є в їхньому провадженні.

4. Жодний суддя не може бути звільнений з посади, якщо тільки інші судді більшістю у дві третини голосів не ухвалять рішення про його невідповідність установленим вимогам.

Стаття 24

Канцелярія і доповідачі

1. Суд має канцелярію, функції та організація якої визначені Регламентом Суду.

2. Коли Суд засідає у складі одного судді, Суду надають допомогу доповідачі, які діють під керівництвом Голови Суду. Вони входять до складу канцелярії Суду.

Стаття 25

Пленарні засідання Суду

Суд на пленарних засіданнях:

a) обирає Голову Суду та одного чи двох заступників Голови Суду строком на три роки; вони можуть бути переобрані;

b) створює палати на встановлений строк;

c) обирає голів палат; вони можуть бути переобрані;

- d) приймає Регламент Суду;
- e) обирає Секретаря Суду та одного чи більше заступників Секретаря;
- f) звертається з будь-яким клопотанням згідно з пунктом 2 статті 26.

Стаття 26

Одноособовий склад Суду, комітети, палати та Велика палата

1. Для розгляду переданих йому справ Суд засідає у складі одного судді, комітетами у складі трьох суддів, палатами у складі семи суддів і Великою палатою у складі сімнадцяти суддів. Палати Суду створюють комітети на встановлений строк.

2. За клопотанням пленарного засідання Суду Комітет Міністрів може, одностайним рішенням і на встановлений строк, зменшити кількість суддів у палатах до п'яти.

3. Коли суддя засідає одноособово, він не розглядає жодної заяви проти Високої Договірної Сторони, від якої цього суддю було обрано.

4. Суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, є *ex officio* членом палати або Великої палати. У разі відсутності такого судді або якщо він не може брати участь у засіданнях, Голова Суду вибирає зі списку, поданого заздалегідь цією Стороною, особу, яка засідає як суддя.

5. До складу Великої палати входять також Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, яких визначено відповідно до Регламенту Суду. Якщо справа передається до Великої палати згідно зі статтею 43, у Великій палаті не може засідати жодний суддя з палати, яка постановила рішення у справі, за винятком голови палати і судді, який засідав від заінтересованої Високої Договірної Сторони.

Стаття 27

Компетенція суддів, які засідають одноособово

1. Суддя, який засідає одноособово, може оголосити неприйнятною або вилучити з реєстру справ заяву, подану згідно

зі статтею 34, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення.

2. Це рішення є остаточним.

3. Якщо суддя, який засідає одноособово, не оголошує заяву неприйнятною або не вилучає її з реєстру справ, то цей суддя передає її до комітету або палати для подальшого розгляду.

Стаття 28

Компетенція комітетів

1. Стосовно заяви, поданої згідно зі статтею 34, комітет може одностайним голосуванням:

а) оголосити її неприйнятною або вилучити її з реєстру справ, якщо таке рішення може бути прийняте без додаткового вивчення; або

б) оголосити її прийнятною і одночасно постановити рішення по суті, якщо покладене в основу справи питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї є предметом усталеної практики Суду.

2. Рішення та рішення по суті, передбачені пунктом 1, є остаточними.

3. Якщо суддя, обраний від Високої Договірної Сторони, яка є стороною у справі, не є членом комітету, комітет може на будь-якій стадії провадження запросити цього суддю зайняти місце одного з членів комітету, беручи до уваги всі відповідні чинники, у тому числі те, чи заперечувала ця Сторона проти застосування процедури, передбаченої підпунктом «b» пункту 1.

Стаття 29

Рішення палат щодо прийнятності та суті заяв

1. Якщо згідно зі статтею 27 чи статтею 28 не прийнято жодного рішення, або згідно зі статтею 28 не постановлено жодного рішення по суті, палата приймає рішення щодо прийнятності та суті індивідуальних заяв, поданих згідно зі статтею 34. Рішення щодо прийнятності може бути прийняте окремо.

2. Палата приймає рішення щодо прийнятності та суті міждержавних заяв, поданих згідно зі статтею 33. Рішення щодо прийнятності приймається окремо, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

Стаття 30

Відмова від розгляду справи на користь Великої палати

Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього.

Стаття 31

Повноваження Великої палати

Велика палата:

а) приймає рішення щодо заяв, поданих згідно зі статтею 33 чи статтею 34, якщо палата відмовляється від розгляду справи згідно зі статтею 30 або якщо справу було передано їй на розгляд згідно зі статтею 43;

б) приймає рішення з питань, поданих Суду Комітетом Міністрів згідно з пунктом 4 статті 46; та

с) розглядає запити про надання консультативних висновків, подані згідно зі статтею 47.

Стаття 32

Юрисдикція Суду

1. Юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до статей 33, 34, 46 і 47.

2. У випадку виникнення спору щодо юрисдикції Суду спір вирішує сам Суд.

Стаття 33

Міждержавні справи

Будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною.

Стаття 34

Індивідуальні заяви

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Стаття 35

Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона:

а) є анонімною; або

б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає:

а) що ця заява несумісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або

б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

4. Суд відхиляє будь-яку заяву, яку він вважає неприйнятною згідно з цією статтею. Він може зробити це на будь-якій стадії провадження у справі.

Стаття 36

Участь третьої сторони

1. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Висока Договірна Сторона, громадянин якої є заявником, має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

2. В інтересах належного здійснення правосуддя Голова Суду може запропонувати будь-якій Високій Договірній Стороні, яка не є стороною в судовому розгляді, чи будь-якій заінтересованій особі, яка не є заявником, подати свої письмові зауваження або взяти участь у слуханнях.

3. У всіх справах, які розглядає палата або Велика палата, Комісар Ради Європи з прав людини має право подавати свої письмові зауваження і брати участь у слуханнях.

Стаття 37

Вилучення заяв з реєстру справ

1. Суд може на будь-якій стадії провадження у справі прийняти рішення про вилучення заяви з реєстру, якщо обставини дають підстави дійти висновку:

а) що заявник не має наміру далі підтримувати свою заяву; або

б) що спір уже вирішено; або

с) що на будь-якій іншій підставі, встановленій Судом, подальший розгляд заяви не є виправданим.

Проте Суд продовжує розгляд заяви, якщо цього вимагає повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

2. Суд може прийняти рішення про поновлення заяви в реєстрі справ, якщо він вважає, що це виправдано обставинами.

Стаття 38

Розгляд справи

Суд розглядає справу разом з представниками сторін і, у разі необхідності, проводить розслідування, для ефективного здійснення якого заінтересовані Високі Договірні Сторони створюють усі необхідні умови.

Стаття 39

Досягнення дружнього врегулювання

1. На будь-якій стадії провадження Суд може надати себе у розпорядження заінтересованих сторін для забезпечення дружнього врегулювання спору на основі поваги до прав людини, як їх визначає Конвенція та протоколи до неї.

2. Процедура, що здійснюється відповідно до пункту 1, є конфіденційною.

3. У разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру, прийнявши рішення, яке містить лише стислий виклад фактів і досягнутого вирішення.

4. Це рішення передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за виконанням умов дружнього врегулювання, викладених у рішенні.

Стаття 40

Слухання у відкритому засіданні та доступ до документів

1. Слухання проводяться у відкритому засіданні, якщо Суд за виняткових обставин не вирішить інакше.

2. Доступ до документів, переданих до канцелярії, є відкритим, якщо Голова Суду не вирішить інакше.

Стаття 41

Справедлива сатисфакція

Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.

Стаття 42

Рішення палат

Рішення палат стають остаточними відповідно до пункту 2 статті 44.

Стаття 43

Передача справи на розгляд Великої палати

1. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передачу справи на розгляд Великої палати.

2. Колегія у складі п'яти суддів Великої палати приймає таке клопотання, якщо справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення.

3. Якщо колегія приймає клопотання, Велика палата вирішує справу шляхом постановлення рішення.

Стаття 44

Остаточні рішення у справі

1. Рішення Великої палати є остаточним.
2. Рішення палати стає остаточним:
 - а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передачу справи на розгляд Великої палати; або
 - б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передачу справи на розгляд Великої палати не було заявлено; або

с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передавання справи на розгляд Великої палати згідно зі статтею 43.

3. Остаточне рішення опублікується.

Стаття 45

Умотивованість рішень у справі та ухвал

1. Рішення у справі, а також ухвали про прийнятність або неприйнятність заяв мають бути вмотивовані.

2. Якщо рішення у справі повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

Стаття 46

Обов'язкова сила рішень та їх виконання

1. Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами.

2. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням.

3. Якщо Комітет Міністрів вважає, що нагляд за виконанням остаточного рішення ускладнений проблемою тлумачення рішення, він може звернутися до Суду з метою надання відповідного роз'яснення. Рішення про звернення ухвалюється більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

4. Якщо Комітет Міністрів вважає, що Висока Договірна Сторона відмовляється виконувати остаточне рішення у справі, в якій вона є стороною, він може, після формального повідомлення цієї Сторони і шляхом ухвалення рішення більшістю у дві третини голосів представників, які мають право засідати в Комітеті, звернутися до Суду з питанням про додержання цією Стороною свого зобов'язання згідно з пунктом 1.

5. Якщо Суд встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів з метою визначення заходів, яких необхідно вжити. Якщо Суд не встановлює порушення пункту 1, він передає справу Комітетові Міністрів, який приймає рішення про закриття розгляду справи.

Стаття 47

Консультативні висновки

1. Суд може, на запит Комітету Міністрів, надавати консультативні висновки з правових питань, які стосуються тлумачення Конвенції та протоколів до неї.

2. Такі висновки не поширюються на питання, що стосуються змісту чи обсягу прав і свобод, визначених у розділі I Конвенції та протоколах до неї, чи на будь-які інші питання, які Суд або Комітет Міністрів може розглядати внаслідок будь-якого провадження, що може бути порушене відповідно до Конвенції.

3. Рішення Комітету Міністрів про подання запиту щодо консультативного висновку Суду ухвалюються більшістю голосів представників, які мають право засідати в Комітеті.

Стаття 48

Консультативна компетенція Суду

Суд вирішує, чи належить запит Комітету Міністрів щодо надання консультативного висновку до його компетенції, визначеної в статті 47.

Стаття 49

Умотивованість консультативних висновків

1. Консультативні висновки Суду мають бути вмотивовані.

2. Якщо консультативний висновок повністю або частково не виражає одностайної думки суддів, кожний суддя має право викласти окрему думку.

3. Консультативні висновки Суду передаються Комітетові Міністрів.

Стаття 50

Витрати на забезпечення діяльності Суду

Витрати на забезпечення діяльності Суду покладено на Раду Європи.

Стаття 51

Привілеї та імунітети суддів

Судді під час виконання своїх обов'язків користуються привілеями та імунітетами, передбаченими у статті 40 Статуту Ради Європи та угодах, укладених згідно з цією статтею Статуту.

Розділ III

Інші положення

Стаття 52

Запити Генерального секретаря

На запит Генерального секретаря Ради Європи будь-яка Висока Договірна Сторона надає роз'яснення стосовно того, яким чином її національне право забезпечує ефективне виконання будь-якого з положень цієї Конвенції.

Стаття 53

Гарантія визнаних прав людини

Ніщо в цій Конвенції не може тлумачитись як таке, що обмежує чи уневажнює будь-які права людини та основоположні свободи, які можуть бути визнані на підставі законів будь-якої Високої Договірної Сторони чи будь-якою іншою угодою, стороною якої вона є.

Стаття 54

Повноваження Комітету Міністрів

Ніщо в цій Конвенції не стоїть на перешкоді повноваженням Комітету Міністрів, наданим йому Статутом Ради Європи.

Стаття 55

Відмова від інших засобів урегулювання спорів

Високі Договірні Сторони погоджуються, що без спеціальної домовленості вони не користуватимуться існуючими між ними чинними договорами, конвенціями або деклараціями для вирішення – шляхом звернення – спору, який виникає внаслідок тлумачення або застосування цієї Конвенції, засобами врегулювання спорів, не передбаченими цією Конвенцією.

Стаття 56

Територіальне застосування

1. Будь-яка держава може при ратифікації чи будь-коли після цього заявити шляхом повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи про те, що дія цієї Конвенції поширюється, з урахуванням пункту 4 цієї статті, на всі чи деякі з територій, за міжнародні відносини яких вона є відповідальною.

2. Дія Конвенції поширюється на територію або території, визначені в повідомленні, з тридцятого дня після отримання цього повідомлення Генеральним секретарем Ради Європи.

3. Однак положення цієї Конвенції застосовуються до таких територій з належним урахуванням місцевих вимог.

4. Будь-яка держава, яка зробила заяву відповідно до пункту 1 цієї статті, може будь-коли після цього оголосити від імені однієї або кількох територій, яких стосується заява, що вона визнає компетенцію Суду приймати скарги від окремих осіб, неурядових організацій або груп осіб згідно зі статтею 34 Конвенції.

Стаття 57

Застереження

1. Будь-яка держава може при підписанні цієї Конвенції або депонуванні своєї ратифікаційної грамоти зробити застереження стосовно будь-якого окремого положення Конвенції з огляду на те, що будь-який чинний на той час на її території закон не відповідає цьому положенню. Застереження загального характеру згідно із цією статтею не дозволяються.

2. Будь-яке застереження, зроблене згідно із цією статтею, має містити стислий виклад відповідного закону.

Стаття 58

Денонсація

1. Висока Договірна Сторона може денонсувати цю Конвенцію тільки зі спливом п'ятирічного строку від дати, коли вона стала її стороною, і через шість місяців після подання відповідного

повідомлення Генеральному секретареві Ради Європи, який інформує про це інші Високі Договірні Сторони.

2. Така денонсація не звільняє заінтересовану Високу Договірну Сторону від її зобов'язань за цією Конвенцією стосовно будь-якого діяння, яке могло бути порушенням таких зобов'язань і могло бути здійснене нею до дати, від якої денонсація набирає чинності.

3. Будь-яка Висока Договірна Сторона, яка перестає бути членом Ради Європи, перестає бути і стороною цієї Конвенції на тих самих умовах.

4. Відповідно до положень попередніх пунктів, Конвенція може бути денонсована стосовно будь-якої території, на яку поширювалася її дія згідно із заявою, зробленою на підставі статті 56.

Стаття 59

Підписання і ратифікація

1. Ця Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи. Вона підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти передаються на зберігання Генеральному секретареві Ради Європи.

2. До цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз.

3. Ця Конвенція набирає чинності після депонування десяти ратифікаційних грамот.

4. Стосовно будь-якого підписанта цієї Конвенції, що ратифікуватиме її після набрання нею чинності, Конвенція набирає чинності з дня депонування його ратифікаційної грамоти.

5. Генеральний секретар Ради Європи повідомляє всіх членів Ради Європи про набрання Конвенцією чинності, про Високі Договірні Сторони, які ратифікували її, та про подальше депонування ратифікаційних грамот.

Учинено в Римі 4 листопада 1950 року англійською і французькою мовами, обидва тексти є однаково автентичними, в одному примірнику, який зберігається в архіві Ради Європи. Генеральний секретар надсилає засвідчені копії цієї Конвенції кожному підписантові.

ЗАГАЛЬНА СТАТТЯ 3 ВСІХ ЧОТИРЬОХ ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ ПРО ЗАХИСТ ЖЕРТВ ВІЙНИ ВІД 12.08.1949 Р.

Стаття 3

У випадку збройного конфлікту, який не має міжнародного характеру та виникає на території однієї з Високих Договірних Сторін, кожна сторона конфлікту зобов'язана застосовувати як мінімум такі положення:

1) З особами, які не беруть активної участі у воєнних діях, зокрема з тими особами зі складу збройних сил, які склали зброю, а також тими, які припинили участь у воєнних діях у зв'язку з хворобою, пораненням, триманням під арештом чи з будь-якої іншої причини, поводяться за будь-яких обставин гуманно, без будь-якої дискримінації за ознаками раси, кольору шкіри, релігії чи вірування, статі, походження чи майнового становища чи будь-якими іншими аналогічними критеріями.

Із цією метою заборонено зараз і надалі вчиняти стосовно зазначених вище осіб такі дії:

a) насилля над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури;

b) захоплення заручників;

c) наругу над людською гідністю, зокрема образливе та принизливе поводження;

d) засудження та застосування покарання без попереднього судового рішення, винесеного судом, який створено належним чином і який надає судові гарантії визнані цивілізованими народами як необхідні.

2. Підбирати поранених і хворих та надавати їм допомогу.

Безстороння гуманітарна організація, наприклад Міжнародний комітет Червоного Хреста, може запропонувати свої послуги сторонам конфлікту.

Крім того, сторони конфлікту повинні шляхом укладення спеціальних угод докладати зусиль з метою введення в дію всіх або частини інших положень цієї Конвенції.

Застосування попередніх положень не впливає на правовий статус сторін конфлікту.

**ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ
ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ ВІД 12 СЕРПНЯ 1949 РОКУ,
ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ МІЖНАРОДНИХ
ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ (ПРОТОКОЛ І),
ВІД 8 ЧЕРВНЯ 1977 РОКУ**

Стаття 75

Основні гарантії

1. Тією мірою, якою їх торкається ситуація, зазначена у статті 1 цього Протоколу, з особами, які перебувають під владою сторони, що бере участь у конфлікті, і не користуються сприятливим ставленням згідно з Женевськими Конвенціями або згідно з цим Протоколом, за всіх обставин поведуться гуманно, і вони, як мінімум, користуються захистом, передбаченим у цій статті, без будь-якої несприятливої різниці, заснованої на ознаках раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи віросповідання, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи іншого статусу або на яких-небудь інших подібних критеріях. Кожна сторона має з повагою ставитися до особи, честі, переконань та релігійних обрядів усіх таких осіб.

2. Заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів:

а) насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема:

- а.1) вбивство;
- а.2) катування всіх видів – фізичні чи психічні;
- а.3) тілесні покарання;
- а.4) каліцтво;

б) знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поведіння, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі;

- с) взяття заручників;
- д) колективне покарання; і
- е) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій.

3. Будь-яка особа, що піддається арешту, затриманню або інтернуванню за дії, пов'язані зі збройним конфліктом, має бути невідкладно проінформована зрозумілою їй мовою про причини вжиття таких заходів, за винятком випадків арешту або затримання за кримінальні правопорушення. Такі особи повинні бути звільнені у найкоротший строк і в будь-якому разі, як тільки обставини, що виправдовують арешт, затримання чи інтернування, стали недійсними.

4. Особі, визнаній винною у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного зі збройним конфліктом, не може бути винесено жодного вироку, і вона не може бути піддана жодному покаранню, крім як за постановою неупередженого й відповідним чином створеного суду, що додержує загально-визнаних принципів звичайного судочинства, які включають таке:

а) процедура повинна передбачати, щоб обвинувачений був без затримки проінформований про деталі правопорушення, що ставиться йому за вину, й надавати звинуваченому до і під час суду всі необхідні права та засоби захисту;

б) жодна особа не може бути засуджена за правопорушення, крім як на підставі кримінальної відповідальності;

с) жодна особа не може бути звинувачена у вчиненні кримінального правопорушення або засуджена за нього на підставі будь-якої дії чи недоліку, які не є кримінальним правопорушенням згідно з нормами національного законодавства або міжнародного права, дія яких поширювалася на цю особу під час вчинення такої дії чи бездіяльності; також не може накладатися суворіше покарання, ніж те, яке було застосоване в той час, коли було вчинено це кримінальне правопорушення, якщо після вчинення правопорушення законом устанавлюється легше покарання, то дія цього закону поширюється й на даного правопорушника;

д) кожний, кому пред'являється звинувачення у правопорушенні, вважається невинним доти, доки його вина не буде доведена за законом;

е) кожний, кому пред'являється звинувачення у правопорушенні, має право на судовий розгляд у його присутності;

ф) жодна особа не може бути примушена до подання свідчень проти самої себе або визнання себе винною;

г) кожний, кому пред'являється звинувачення у правопорушенні, має право допитувати свідків, які дають свідчення проти нього, або вимагати, щоб свідки були допитані, а також право на виклик і допит свідків на його користь на тих самих умовах, що й для свідків, які дають свідчення проти нього;

h) жодна особа не може переслідуватися або каратися тією ж стороною за правопорушення, за яке згідно з тим самим законом і судовою процедурою даній особі раніше було винесено вирок, що виправдовує чи засуджує її;

і) кожний, хто є переслідуваним у судовому порядку за правопорушення, має право на те, щоб вирок суду було оголошено публічно; і

j) при винесенні вироку засудженому має бути повідомлено про його право на оскарження в судовому чи іншому порядку, а також про строк, протягом якого він може скористатися цим правом.

5. Жінки, свобода яких обмежується з причин, пов'язаних із збройним конфліктом, утримуються в приміщеннях, відокремлених від приміщень для чоловіків. Вони перебувають під безпосереднім наглядом жінок. Однак у випадках, коли затримуються чи інтернуються сім'ї, їх, за можливості, розміщують в одному й тому самому місці й утримують як окремі сім'ї.

6. Особи, які піддаються арешту, затриманню чи інтернуванню з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, користуються захистом, передбаченим цією статтею, до їх остаточного звільнення, репатріації чи влаштування навіть після закінчення збройного конфлікту.

7. Щоб уникнути будь-якого сумніву щодо переслідування осіб, які звинувачуються у вчиненні воєнних злочинів або у злочинах проти людства, та суду над ними, застосовуються такі принципи:

а) особи, які звинувачуються в таких злочинах повинні переслідуватися й передаватися до суду згідно із чинними нормами міжнародного права;

б) будь-які особи, які не користуються сприятливим обходженням згідно з Женевськими Конвенціями і цим Протоколом, користуються обходженням, передбаченим цією статтею, незалежно від того, є чи не є злочини, в яких їх звинувачують, серйозним порушенням Конвенцій і цього Протоколу.

8. Жодне з положень цієї статті не може бути використане як таке, що обмежує будь-яке інше сприятливіше положення, що надає особам, про які йдеться в пункті 1, більший захист згідно з будь-якими застосовуваними нормами міжнародного права.

**ДОДАТКОВИЙ ПРОТОКОЛ
ДО ЖЕНЕВСЬКИХ КОНВЕНЦІЙ ВІД 12 СЕРПНЯ 1949 РОКУ,
ЩО СТОСУЄТЬСЯ ЗАХИСТУ ЖЕРТВ ЗБРОЙНИХ
КОНФЛІКТІВ НЕМІЖНАРОДНОГО ХАРАКТЕРУ
(ПРОТОКОЛ II), ВІД 8 ЧЕРВНЯ 1977 РОКУ**

Стаття 4

Основні гарантії

1. Усі особи, які не беруть безпосередньої участі або припинили брати участь у воєнних діях, незалежно від того, обмежена їх свобода чи ні, мають право на повагу до своєї особистості, своєї честі, своїх переконань та своїх релігійних обрядів. За всіх обставин з ними поведуться гуманно й без будь-якої несприятливої різниці. Заборонено видавати наказ не залишати нікого в живих.

2. Без шкоди для загальних положень, зазначених вище, заборонено й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії щодо осіб, зазначених у пункті 1:

а) посягання на життя, здоров'я, фізичний і психічний стан осіб, зокрема, вбивство, а також таке жорстоке поводження, як катування, каліцтво чи будь-які форми тілесних покарань;

б) колективні покарання;

с) взяття заручників;

д) акти тероризму;

е) знущання над людською гідністю, зокрема, образливе поводження, згвалтування, примус до проституції або непристойне посягання у будь-якій формі;

ф) рабство й работоргівля в усіх їх формах;

г) грабїж;

h) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій.

3. Дітям забезпечується необхідне піклування та допомога, зокрема:

а) вони отримують освіту, включаючи релігійне й моральне виховання, згідно з побажаннями їх батьків або, в разі відсутності батьків, тих осіб, які опікуються ними;

b) вживаються всі необхідні заходи для сприяння возз'єднанню роз'єднаних сімей;

c) діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, не підлягають вербуванню у збройні сили або групи, і їм не дозволяється брати участь у військових діях;

d) особливий захист, передбачений цією статтею щодо дітей, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, продовжує застосовуватися до них, якщо вони беруть безпосередню участь у військових діях, у супереччя положенням підпункту c, і потраплять у полон.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

Навчальне видання

ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчально-методичний посібник

*За редакцією завідувача кафедри
міжнародного та європейського права
О. В. Бігняка*

Верстка – Семенченко Ю. С.

Підписано до друку 24.12.2019 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid Serif. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 9,77. Наклад 300. Замовлення № 0320-51.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво та виготовлення – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а
Телефони: +38 (0552) 39 95 80
+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.